

॥ ॐ श्री परमात्मने नमः ॥

अध्याय अठरावा ॥

मोक्षसंन्यासयोगः ।

जयजय देव निर्मळ । निजजनाखिलमंगळ । जन्मजराजलदजाळ । प्रभंजन ॥ १ ॥

जयजय देव प्रबळ । विदळितामंगळकुळ । निगमागमद्रुमफळ । फलप्रद ॥ २ ॥

जयजय देव सकल । विगतविषयवत्सल । कलितकाळकौतूहल । कलातीत ॥ ३ ॥

जयजय देव निश्चळ । चलितचित्तपानतुंदिल । जगदुन्मीलनाविरल । केलिप्रिय ॥ ४ ॥

जयजय देव निष्कळ । स्फुरदमंदानंदबहळ । नित्यनिरस्ताखिलमळ । मूळभूत ॥ ५ ॥

जयजय देव स्वप्रभ । जगदंबुदगर्भनभ । भुवनोद्भवारंभस्तंभ । भवध्वंस ॥ ६ ॥

जयजय देव विशुद्ध । विदुदयोद्यानद्विरद । शमदम-मदनमदभेद । दयार्णव ॥ ७ ॥

जयजय देवैकरूप । अतिकृतकंदर्पसर्पदर्प । भक्तभावभुवनदीप । तापापह ॥ ८ ॥

जयजय देव अद्वितीय । परीणतोपरमैकप्रिय । निजजनजित भजनीय । मायागम्य ॥ ९ ॥

जयजय देव श्रीगुरो । अकल्पनाख्यकल्पतरो । स्वसंविद्रुमबीजप्ररो । हणावनी ॥ १० ॥

हे काय एकैक ऐसैसैं । नानापरीभाषावशें । स्तोत्र करूं तुजोद्देशें । निर्विशेषा ॥ ११ ॥

जिहीं विशेषणीं विशेषिजे । तें दृश्य नव्हे रूप तुजें । हें जाणें मी म्हणौनि लाजें । वानणा इहीं ॥ १२ ॥

परी मयादिचा सागरु । हा तंवचि तया डगरु । जंव न देखे सुधाकरु । उदया आला ॥ १३ ॥

सोमकांतु निजनिर्झरीं । चंद्रा अर्घ्यादिक न करी । तें तोचि अवधारीं । करवी कीं जी ॥ १४ ॥

नेणों कैसी वसंतसंगें । अवचितिया वृक्षाचीं अंगें । फुटती तें हे तयांहि जोगें । धरणें नोहे ? ॥ १५ ॥

पद्मिनी रविकिरण । लाहे मग लाजें कवण ? । कां जळें शिवतलें लवण । आंग भुले ॥ १६ ॥

तैसा तूतें जेथ मी स्मरें । तेथ मीपण मी विसरें । मग जाकळिला ढेंकरें । तृप्तु जैसा ॥ १७ ॥

मज तुवां जी केलें तैसैं । माझें मीपण दवडूनि देशें । स्तुतिमिषेंच पां पिसैं । बांधलें वाचे ॥ १८ ॥

ना येव्हवीं तरी आठवीं । राहोनि स्तुति जें करावी । तें गुणागुणिया धरावी । सरोभरी कीं ॥ १९ ॥

तरी तूं जी एकरसाचें लिंग । केवीं करूं गुणागुणीं विभाग । मोतीं फोडोनि सांधितां चांग । कीं तैसैंचि भलें ॥ २० ॥

आणि बाप तूं माय । इहीं बोलीं ना स्तुति होय । डिंभोपाधिक आहे । विटाळु तेथें ॥ २१ ॥

जी जालेनि पाइकें आलें । तें गोसावीपण केवीं बोलें ? । ऐसैं उपाधी उशिटलें । काय वर्णूं ॥ २२ ॥

जरी आत्मा तूं एकसरा । हेंही म्हणतां दातारा । तरी आंतुल तूं बाहेरा । घापतासी ॥ २३ ॥

म्हणौनि सत्यचि तुजलागीं । स्तुति न देखों जी जगीं । मौनावांचूनि लेणें आंगीं । सुसीना मा ॥ २४ ॥

स्तुति कांहीं न बोलणें । पूजा कांहीं न करणें । सन्निधी कांहीं न होणें । तुझ्या ठायीं ॥ २५ ॥

तरी जितलें जैसैं भुली । पिसैं आलापु घाली । तैसैं वानूं तें माऊली । उपसाहावें तुवां ॥ २६ ॥

आतां गीतार्थाची मुक्तमुदी । लावीं माझिये वाग्वृद्धी । जे माने हे सभासदीं । सज्जनांच्या ॥ २७ ॥

तेथ म्हणितलें श्रीनिवृत्ती । नको हें पुढतपुढती । परीसीं लोहा घृष्टी किती । वेळवेळां कीजे गा ॥ २८ ॥

तंव विनवी ज्ञानदेवो । म्हणे हो कां जी पसावो । तरी अवधान देतु देवो । ग्रंथा आतां ॥ २९ ॥
 जी गीतारत्नप्रासादाचा । कळसु अर्थचिंतामणीचा । सर्व गीतादर्शनाचा । पाढाऊं जो ॥ ३० ॥
 लोकीं तरी आथी ऐसें । जे दुरूनि कळसु दिसे । आणी भेटीचि हातवसे । देवतेची तिये ॥ ३१ ॥
 तैसेचि एथही आहे । जे एकेचि येणें अध्यायें । आघवाचि दृष्ट होये । गीतागमु हा ॥ ३२ ॥
 मी कळसु याचि कारणें । अठरावा अध्यायो म्हणें । उवाइला बादरायणें । गीताप्रासादा ॥ ३३ ॥
 नोहे कळसापरतें कांहीं । प्रासादीं काम नाही । तें सांगतसे गीता ही । संपलेपणें ॥ ३४ ॥
 व्यासु सहजें सूत्री बळी । तेणें निगमरत्नाचळी । उपनिषदाथार्थाची माळी- । माजीं खांडिली ॥ ३५ ॥
 तेथ त्रिवर्गाचा अणुआरु । आडऊ निघाला जो अपारु । तो महाभारतप्राकारु । भोंवता केला ॥ ३६ ॥
 माजीं आत्मज्ञानाचें एकवट । दळवाडें झाडूनि चोखट । घडिलें पार्थवैकुण्ठ- । संवाद कुसरी ॥ ३७ ॥
 निवृत्तिसूत्र सोडवणिया । सर्व शास्त्रार्थ पुरवणिया । आवो साधिला मांडणिया । मोक्षरेखेचा ॥ ३८ ॥
 ऐसेनि करितां उभारा । पंधरा अध्यायांत पंधरा । भूमि निर्वाळलिया पुरा । प्रासादु जाहला ॥ ३९ ॥
 उपरी सोळावा अध्यायो । तो ग्रीवघटेचा आवो । सप्तदशु तोचि ठावो । पडघाणिये ॥ ४० ॥
 तयाहीवरी अष्टादशु । तो अपैसा मांडला कळसु । उपरि गीतादिकीं व्यासु । ध्वजें लागला ॥ ४१ ॥
 म्हणौनि मागील जे अध्याये । ते चढते भूमीचे आये । तयांचें पुरें दाविताहे । आपुल्या आंगीं ॥ ४२ ॥
 जालया कामा नाही चोरी । ते कळसें होय उजरी । तेवीं अष्टादशु विवरी । साद्यंत गीता ॥ ४३ ॥
 ऐसा व्यासें विंदाणियें । गीताप्रासादु सोडवणिये । आणूनि राखिले प्राणिये । नानापरी ॥ ४४ ॥
 एक प्रदक्षिणा जपाचिया । बाहेरोनि करिती यया । एक ते श्रवणमिषें छ्राया । सेविती ययाची ॥ ४५ ॥
 एक ते अवधानाचा पुरा । विडापाऊड भीतरां । घेऊनि रिघती गाभारां । अर्थज्ञानाच्या ॥ ४६ ॥
 ते निजबोधें उराउरी । भेटती आत्मया श्रीहरी । परी मोक्षप्रासादीं सरी । सर्वांही आथी ॥ ४७ ॥
 समर्थाचिये पंक्तिभोजनें । तळिल्या वरील्या एकचि पक्वान्नें । तेवीं श्रवणें अर्थें पठणें । मोक्षुचि लाभे ॥ ४८ ॥
 ऐसा गीता वैष्णवप्रासादु । अठरावा अध्याय कळसु विशदु । म्यां म्हणितला हा भेदु । जाणोनियां ॥ ४९ ॥
 आतां सप्तदशापाठीं । अध्याय कैसेनि उठी । तो संबंधु सांगो दिठी । दिसे तैसा ॥ ५० ॥
 का गंगायमुना उदक । वोघबगें वेगळिक । दावी होऊनि एक । पाणीपणें ॥ ५१ ॥
 न मोडितां दोन्ही आकार । घडिलें एक शरीर । हें अर्धनारी नटेश्वर- । रूपीं दिसें ॥ ५२ ॥
 नाना वाढिली दिवसें । कळा बिंबीं पैसे । परी सिनानें लेवे जैसें । चंद्रीं नाही ॥ ५३ ॥
 तैसीं सिनानीं चारीं पदें । श्लोक तो श्लोकावच्छेदें । अध्यावो अध्यायभेदें । गमे कीर ॥ ५४ ॥
 परी प्रमेयाची उजरी । आनान रूप न धरी । नाना रत्नमणीं दोरी । एकचि जैसी ॥ ५५ ॥
 मोतियें मिळोनि बहुवें । एकावळीचा पाडु आहे । परी शोभे रूप होये । एकचि तेथ ॥ ५६ ॥
 फुलांफुलसरां लेख चढे । द्रुतीं दुजी अंगुळी न पडे । श्लोक अध्याय तेणें पाडें । जाणावे हे ॥ ५७ ॥
 सात शतें श्लोक । अध्यायां अठरांचे लेख । परी देवो बोलिले एक । जें दुजें नाही ॥ ५८ ॥
 आणि म्यांही न सांडूनि ते सोये । ग्रंथ व्यक्ति केली आहे । प्रस्तुत तेणें निर्वाहे । निरूपण आइका ॥ ५९ ॥
 तरी सतरावा अध्यावो । पावतां पुरता ठावो । जें संपतां श्लोकीं देवो । बोलिले ऐसें ॥ ६० ॥
 अर्जुना ब्रह्मनामाच्याविखीं । बुद्धि सांडूनि आस्तिकीं । कर्म कीजती तितुकीं । असंतें होती ॥ ६१ ॥
 हा ऐकोनि देवाचा बोलु । अर्जुना आला डोलु । म्हणे कर्मनिष्ठां मळु । ठेविला देखों ॥ ६२ ॥
 तो अज्ञानांधु तंव बापुडा । ईश्वरुचि न देखे एवढा । तेथ नामचि एक पुढां । कां सुझे तया ॥ ६३ ॥
 आणि रजतमें दोन्ही । गेलियावीण श्रद्धा सानी । ते कां लागे अभिधानी । ब्रह्माचिये ? ॥ ६४ ॥

मग कोता खेंव देणें । वार्तेवरील धावणें । सांडी पडे खेळणें । नागिणीचें तें ॥ ६५ ॥
 तैसीं कर्में दुवाडें । तयां जन्मांतराची कडे । दुर्मळावे येवढे । कर्मांमाजीं ॥ ६६ ॥
 ना विपायें हें उजू होये । तरी ज्ञानाची योग्यता लाहे । येऱ्हवीं येणेंचि जाये । निरयालया ॥ ६७ ॥
 कर्मीं हा ठायवरी । आहाती बहुवा अवसरी । आतां कर्मठां कें वारी । मोक्षाची हे ॥ ६८ ॥
 तरी फिटो कर्माचा पांगु । कीजो अवघाचि त्यागु । आदरिजो अव्यंगु । संन्यासु हा ॥ ६९ ॥
 कर्मबाधेची कहीं । जेथ भयाची गोठी नाही । तें आत्मज्ञान जिहीं । स्वाधीन होय ॥ ७० ॥
 ज्ञानाचें आवाहनमंत्र । जें ज्ञान पिकतें सुक्षेत्र । ज्ञान आकर्षितें सूत्र । तंतु जे का ॥ ७१ ॥
 ते दोनी संन्यास त्याग । अनुष्ठानि सुटे जग । तरी हेंचि आतां चांग । व्यक्त पुसों ॥ ७२ ॥
 ऐसें म्हणौनि पार्थें । त्यागसंन्यासव्यवस्थे । रूप होआवया जेथें । प्रश्नु केला ॥ ७३ ॥
 तेथ प्रत्युत्तरें बोली । श्रीकृष्णें जे चावळिली । तया व्यक्ति जाली । अष्टादशा ॥ ७४ ॥
 एवं जन्यजनकभावे । अध्यावो अध्यायातें प्रसवे । आतां ऐका बरवें । पुसिलें जें ॥ ७५ ॥
 तरी पंडुकुमरें तेणें । देवाचें सरतें बोलणें । जाणोनि अंतःकरणें । काणी घेतली ॥ ७६ ॥
 येऱ्हवीं तत्त्वविषयीं भला । तो निश्चितु असे कीर जाहला । परी देवो राहे उगला । तें साहावेना ॥ ७७ ॥
 वत्स धालयाही वरी । धेनू न वचावी दुरी । अनन्य प्रीतीची परी । ऐसी आहे ॥ ७८ ॥
 तेणें काजेवीणही बोलावें । तें देखीलें तरी पाहावें । भोगितां चाड दुणावे । पढियंतयाठायीं ॥ ७९ ॥
 ऐसी प्रेमाची हे जाती । आणि पार्थ तंव तेचि मूर्ती । म्हणौनि करूं लाहे खंती । उगेपणाची ॥ ८० ॥
 आणि संवादाचेनि मिषें । जे अव्यवहारी वस्तु असे । ते भोगिजे कीं जैसें । आरिसां रूप ॥ ८१ ॥
 मग संवादु तोही पारुखे । तरी भोगितां भोगणें थोके । हें कां साहवेल सुखें । लांचावलेया ? ॥ ८२ ॥
 यालागीं त्याग संन्यास । पुसावयाचें घेऊनि मिस । मग उपलविलें दुस । गीतेंचें तें ॥ ८३ ॥
 अठरावा अध्यावो नोहे । हे एकाध्यायी गीताचि आहे । जें वांसरुचि गाय दुहे । तें वेळु कायसा ॥ ८४ ॥
 तैसी संपतां अवसरीं । गीता आदरविली माघारीं । स्वामी भृत्याचा न करी । संवादु काई ? ॥ ८५ ॥
 परी हें असो ऐसें । अर्जुनें पुसिजत असे । म्हणे विनंती विश्वेशें । अवधारिजो ॥ ८६ ॥

अर्जुन उवाच ।

संन्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् ।

त्यागस्य च हृषीकेश पृथक्केशिनिषूदन ॥ १ ॥

हां जी संन्यासु आणि त्यागु । इयां दोहीं एक अर्थीं लागु । जैसा सांघातु आणि संघु । संघातेंचि बोलिजे ॥ ८७ ॥
 तैसेंचि त्यागें आणि संन्यासें । त्यागुचि बोलिजतु असे । । आमचेनि तंव मानसें । जाणिजे हेंचि ॥ ८८ ॥
 ना कांहीं आथी अर्थभेदु । तो देवो करोतु विशदु । तेथ म्हणती श्रीमुकुंदु । भिन्नचि पै ॥ ८९ ॥
 तरी अर्जुना तुझ्या मनीं । त्याग संन्यास दोनी । एकार्थ गमलें हें मानीं । मीही साच ॥ ९० ॥
 इहीं दोहीं कीर शब्दीं । त्यागुचि बोलिजे त्रिशुद्धी । परी कारण एथ भेदीं । येतुलेंचि ॥ ९१ ॥
 जें निपटूनि कर्म सांडिजे । तें सांडणें संन्यासु म्हणिजे । आणि फलमात्र का त्यजिजे । तो त्यागु गा ॥ ९२ ॥
 तरी कोणा कर्माचें फळ । सांडिजे कोण कर्म केवळ । हेंही सांगों विवळ । चित्त दे पां ॥ ९३ ॥
 तरी आपैसीं दांगें डोंगर । झाडें डाळती अपार । तैसें लांबे राजागर । नुठिती ते ॥ ९४ ॥
 न पेरितां सैघ तृणें । उठती तैसें साळीचें होणें । नाही गा राबाउणें । जियापरी ॥ ९५ ॥

कां अंग जाहलें सहजें । परी लेणें उद्यमें कीजे । नदी आपैसी आपादिजे । विहिरी जेवीं ॥ १६ ॥
तैसें नित्य नैमित्तिक । कर्म होय स्वाभाविक । परी न कामितां कामिक । न निफजे जें ॥ १७ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः ।

सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः ॥ २ ॥

कां कामनेचेनि दळवाडें । जें उभारावया घडे । अश्वमेधादिक फुडे । याग जेथ ॥ १८ ॥
वापी कूप आराम । अग्रहारें हन महाग्राम । आणीकही नाना संभ्रम । व्रतांचे ते ॥ १९ ॥
ऐसें इष्टापूर्त सकळ । जया कामना एक मूळ । जें केलें भोगवी फळ । बांधोनियां ॥ १०० ॥
देहाचिया गांवा अलिया । जन्ममृत्यूचिया सोहळिया । ना म्हणों नये धनंजया । जियापरी ॥ १०१ ॥
का ललाटीचें लिहिलें । न मोडे गा कांहीं केलें । काळेगोरेपण धुतलें । फिटों नेणे ॥ १०२ ॥
केलें काम्य कर्म तैसें । फळ भोगावया धरणें बैसे । न फेडितां ऋण जैसें । वोसंडीना ॥ १०३ ॥
कां कामनाही न करितां । अवसांत घडे पंडुसुता । तरी वायकाडें न झुंजतां । लागे जैसें ॥ १०४ ॥
गूळ नेणतां तोंडीं । घातला देचि गोडी । आगी मानूनि राखोंडी । चेपिला पोळी ॥ १०५ ॥
काम्यकर्मी हें एक । सामर्थ्य आथी स्वाभाविक । म्हणौनि नको कौतुक । मुमुक्षु एथ ॥ १०६ ॥
किंबहुना पार्था ऐसें । जें काम्य कर्म गा असे । तें त्यजिजे विष जैसें । वोकूनियां ॥ १०७ ॥
मग तया त्यागातें जर्गी । संन्यासु ऐसया भर्गी । बोलिजे अंतरंगीं । सर्वद्रष्टा ॥ १०८ ॥
हें काम्य कर्म सांडणें । तें कामनेतेंचि उपडणें । द्रव्यत्यागें दवडणें । भय जैसें ॥ १०९ ॥
आणि सोमसूर्यग्रहणें । येऊनि करविती पार्वणें । का मातापितरमरणें । अंकित जे दिवस ॥ ११० ॥
अथवा अतिथी हन पावे । हें ऐसैसें पडे जें करावें । तें तें कर्म जाणावें । नौमित्तिक गा ॥ १११ ॥
वार्षिया क्षोमे गगन । वसंतें दुणावे वन । देहा श्रृंगारी यौवन- । दशा जैसी ॥ ११२ ॥
का सोमकांतु सोमें पघळें । सूर्ये फांकती कमळें । एथ असे तेंचि पाल्हाळे । आन नये ॥ ११३ ॥
तैसें नित्य जें का कर्म । तेंचि निमित्ताचे लाहे नियम । एथ उंचावे तेणें नाम । नैमित्तिक होय ॥ ११४ ॥
आणि सायंप्रातर्मध्यान्हीं । जें कां करणीय प्रतिदिनीं । परी दृष्टि जैसी लोचनीं । अधिक नोहे ॥ ११५ ॥
कां नापादितां गती । चरणीं जैसी आथी । नातरी ते दीप्ती । दीपबिंबीं ॥ ११६ ॥
वासु नेदितां जैसे । चंदनीं सौरभ्य असे । अधिकाराचे तैसें । रूपचि जें ॥ ११७ ॥
नित्य कर्म ऐसें जनीं । पार्था बोलिजे तें मानीं । एवं नित्य नैमित्तिक दोन्हीं । दाविलीं तुज ॥ ११८ ॥
हेंचि नित्य नैमित्तिक । अनुष्ठेय आवश्यक । म्हणौनि म्हणों पाहती एक । वांझ ययातें ॥ ११९ ॥
परी भोजनीं जैसें होये । तृप्ति लाहे भूक जाये । तैसे नित्यनैमित्तिकीं आहे । सर्वांगीं फळ ॥ १२० ॥
कीड आगिठां पडे । तरी मळु तुटे वानी चढे । यया कर्मा तया सांगडें । फळ जाणावें ॥ १२१ ॥
जे प्रत्यवाय तंव गळे । स्वाधिकार बहुवें उजळे । तेथ हातोफळिया मिळे । सद्गतीसी ॥ १२२ ॥
येवढेवरी दिसाळ । नित्यनैमित्तिकीं आहे फळ । परी तें त्यजिजे मूळ । नक्षत्रीं जैसें ॥ १२३ ॥
लता पिके आघवी । तंव च्यूत बांधे पालवीं । मग हात न लावित माधवीं । सोडूनि घाली ॥ १२४ ॥
तैसी नोलांडितां कर्मरेखा । चित्त दीजे नित्यनैमित्तिका । पाठीं फळा कीजे अशेखा । वांताचे वानी ॥ १२५ ॥
यया कर्म फळत्यागातें । त्यागु म्हणती पै जाणते । एवं त्याग संन्यास तूतें । परीसविले ॥ १२६ ॥

हा संन्यासु जें संभवे । तें काम्य बाधूं न पावे । निषिद्ध तंव स्वभावे । निषेधे गेलें ॥ १२७ ॥
 आणि नित्यादिक जें असे । तें येणें फलत्यागें नसे । शिर लोटलिया जैसें । येर आंग ॥ १२८ ॥
 मग सस्य फळपाकांत । तैसें निमालिया कर्मजात । आत्मज्ञान गिंवसीत । अपैसें ये ॥ १२९ ॥
 ऐसिया निगुती दोनी । त्याग संन्यास अनुष्ठानीं । पडले गा आत्मज्ञानीं । बांधती पाटु ॥ १३० ॥
 नातरी हे निगुती चुके । मग त्यागु कीजे हाततुके । तें कांहीं न त्यजे अधिकें । गोवीचि पडे ॥ १३१ ॥
 जें औषध व्याधी अनोळख । तें घेतलिया परतें विख । कां अन्न न मानितां भूक । मारी ना काय ? ॥ १३२ ॥
 म्हणौनि त्याज्य जें नोहे । तेथ त्यागातें न सुवावें । त्याज्यालागीं नोहावें । लोभापर ॥ १३३ ॥
 चुकलिया त्यागाचें वेडें । केला सर्वत्यागुही होय वोडें । न देखती सर्वत्र दुजें । वीतराग ते ॥ १३४ ॥

त्याज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः ।
 यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यमिति चापरे ॥ ३ ॥

एकां फळाभिलाष न ठके । ते कमांते म्हणती बंधके । जैसें आपण नग्न भांडके । जगातें म्हणे ॥ १३५ ॥
 कां जिव्हालंपट रोगिया । अन्नें दूषी धनंजया । आंगा न रुसे कोढिया । मासियां कोपे ॥ १३६ ॥
 तैसे फळकाम दुर्बळ । म्हणती कर्मचि किडाळ । मग निर्णयो देती केवळ । त्यजावें ऐसा ॥ १३७ ॥
 एक म्हणती यागादिक । करावेंचि आवश्यक । जे यावांचूनि शोधक । आन नसे ॥ १३८ ॥
 मनशुद्धीच्या मार्गी । जें विजयी व्हावें वेगीं । तें कर्म सबळालागीं । आळसु न कीजे ॥ १३९ ॥
 भांगार आथी शोधावें । तरी आगी जेवी नुबगावें । कां दर्पणालागीं सांचावें । अधिक रज ॥ १४० ॥
 नाना वस्त्रें चोख होआवीं । ऐसें आथी जरी जीवीं । तरी संवदणी न मनावी । मलिन जैसी ॥ १४१ ॥
 तैसीं कर्म क्लेशकारें । म्हणौनि न न्यावीं अव्हेरें । कां अन्नलामें अरुवारें । रांधितिये उणें ॥ १४२ ॥
 इहीं इहीं गा शब्दीं । एक कर्मी बांधिती बुद्धी । ऐसा त्यागु विसंवादीं । पडोनि ठेला ॥ १४३ ॥
 तरी विसंवादु तो फिटे । त्यागाचा निश्चयो भेटे । तैसें बोलों गोमटें । अवधान देई ॥ १४४ ॥

निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्तम ।
 त्यागो हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधः सम्प्रकीर्तितः ॥ ४ ॥

तरी त्यागु एथें पांडवा । त्रिविधु पै जाणावा । तया त्रिविधाही बरवा । विभाग करूं ॥ १४५ ॥
 त्यागाचे तीन्ही प्रकार । कीजती जरी गोचर । तरी तूं इत्यर्थाचें सार । इतुलें जाण ॥ १४६ ॥
 मज सर्वज्ञाचिये बुद्धी । जें अलोट माने त्रिशुद्धी । निश्चयतत्व तें आधीं । अवधारी पां ॥ १४७ ॥
 तरी आपुलिये सोडवणें । जो मुमुक्षु जागों म्हणे । तया सर्वस्वें करणें । हेंचि एक ॥ १४८ ॥

यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत् ।
 यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणाम् ॥ ५ ॥

जियें यज्ञदानतपादिकें । इयें कर्म आवश्यकें । तियें न सांडावीं पांधिकें । पाउलें जैसीं ॥ १४९ ॥
 हारपलें न देखिजे । तंव तयाचा मागु न सांडिजे । कां तृप्त न होतां न लोटिजे । भाणें जेवीं ॥ १५० ॥

नाव थडी न पवतां । न खांडिजे केळी न फळतां । कां टेविलें न दिसतां । दीपु जैसा ॥ १५१ ॥
 तैसी आत्मज्ञानविखीं । जंव निश्चिती नाहीं निकी । तंव नोहावें यागादिकीं । उदासीन ॥ १५२ ॥
 तरी स्वाधिकारानुरुपें । तियें यज्ञदानें तपें । अनुष्ठावींचि साक्षेपें । अधिकेंवर ॥ १५३ ॥
 जें चालणें वेगावत जाये । तो वेगु बैसावयाचि होये । तैसा कर्मातिशयो आहे । नैष्कर्म्यालागीं ॥ १५४ ॥
 अधिकें जंव जंव औषधी । सेवनेची मांडी बांधी । तंव तंव मुकिजे व्याधी । तयाचिये ॥ १५५ ॥
 तैसीं कर्में हातोपातीं । जें कीजती यथानिगुती । तें रजतमें झडती । झाडा देऊनी ॥ १५६ ॥
 कां पाठोवाटीं पुटें । भांगारा खारु देणें घटे । तें कीड झडकरी तुटे । निर्व्याजु होय ॥ १५७ ॥
 तैसें निष्ठा केलें कर्म । तें झाडी करुनि रजतम । सत्वशुद्धीचें धाम । डोळां दावी ॥ १५८ ॥
 म्हणौनियां धनंजया । सत्वशुद्धी गिंवसितया । तीथांचिया सावाया । आलीं कर्में ॥ १५९ ॥
 तीर्थें बाह्यमळु क्षाळे । कर्में अभ्यंतर उजळे । एवं तीर्थें जाण निर्मळें । सत्कर्महि ॥ १६० ॥
 तृषार्ता मरुदेशीं । झळे अमृतें वोळलीं जैसीं । कीं अंधालागीं डोळ्यांसी । सूर्यु आला ॥ १६१ ॥
 बुडतया नदीच धाविन्नली । पडतया पृथ्वीच कळवळिली । निमतया मृत्यूनें दिधली । आयुष्यवृद्धी ॥ १६२ ॥
 तैसें कर्में कर्मबद्धता । मुमुक्षु सोडविले पंडुसुता । जैसा रसरीति मरतां । राखिला विषें ॥ १६३ ॥
 तैसीं एके हातवटिया । कर्में कीजती धनंजया । बंधेकेंचि सोडवावया । मुख्यें होती ॥ १६४ ॥
 आतां तेचि हातवटी । तुज सांगों गोमटी । जया कर्मातें किरीटी । कर्मचि रुसे ॥ १६५ ॥

एतान्यपि तु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा फलानि च ।
 कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥ ६ ॥

तरी महायागप्रमुखें । कर्में निफजतांही अचुकें । कर्तेपणाचें न ठाके । फुंजणें आंगीं ॥ १६६ ॥
 जो मोलें तीर्था जाये । तया मी यात्रा करितु आहे । ऐसिये श्लाघ्यतेचा नोहे । तोषु जेवीं ॥ १६७ ॥
 कां मुद्रा समर्थांचिया । जो एकवटु झोबे राया । तो मी जिणता ऐसिया । न येचि गर्वा ॥ १६८ ॥
 जो कासें लागोनि तरे । तया पोहती ऊर्मी नुरे । पुरोहितु नाविष्करे । दातेपणें ॥ १६९ ॥
 तैसें कर्तृत्व अहंकारें । नेघोनि यथा अवसरें । कृत्यजातांचें मोहरें । सारीजती ॥ १७० ॥
 केल्या कर्मा पांडवा । जो आधी फळाचा यावा । तया मोहरा हों नेदावा । मनोरथु ॥ १७१ ॥
 आधींचि फळीं आस तुटिया । कर्में आरंभावीं धनंजया । परावें बाळ धाया । पाहिजे जैसें ॥ १७२ ॥
 पिंपरुवांचिया आशा । न शिंपिजे पिंपळु जैसा । तैसिया फळनिराशा । कीजती कर्में ॥ १७३ ॥
 सांडूनि दुधाची टकळी । गोंवारी गांवधेनु वेंटाळी । किंबहुना कर्मफळीं । तैसें कीजे ॥ १७४ ॥
 ऐसी हे हातवटी । घेऊनि जे क्रिया उठी । आपणा आपुलिया गांठी । लाहेची तो ॥ १७५ ॥
 म्हणौनि फळीं लागु । सांडोनि देहसंगु । कर्में करावीं हा चांगु । निरोपु माझा ॥ १७६ ॥
 जो जीवबंधेण शिणला । सुटके जाचे आपला । तेणें पुढतपुढतीं या बोला । आन न कीजे ॥ १७७ ॥

नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ।
 मोहात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ॥ ७ ॥

नातरी आंधाराचेनि रोखें । जैसीं डोळां रोंविजती नखें । तैसा कर्मद्वेषें अशेखें । कर्मेंचि सांडी ॥ १७८ ॥

तयाचें जें कर्म सांडणें । तें तामस पै मी म्हणें । शिसाराचे रागें लोटणें । शिरचि जैसें ॥ १७९ ॥
 हां गा मार्गु दुवाडु होये । तरी निस्तरितील पाये । कीं तेचि खांडणें आहे । मार्गापराधें ॥ १८० ॥
 भुकेलियापुढें अन्न । हो कां भलतैसें उन्ह । तरी बुद्धी न घेतां लंघन । भाणें पापरां हल्या ॥ १८१ ॥
 तैसा कर्माचा बाधु कर्म । निस्तरिजे करितेनि वरें । हे तामसु नेणें भ्रमें । माजविला ॥ १८२ ॥
 कीं स्वभावें आलें विभागा । तें कर्मचि वोसंडी पै गा । तरी झणें आतळा त्यागा । तामसा तया ॥ १८३ ॥

दुःखमित्येव यत्कर्म कायक्लेशभयात्त्यजेत् ।
 स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्यागफलं लभेत् ॥ ८ ॥

अथवा स्वाधिकारु बुझे । आपले विहितही सुजे । परी करितया उमजे । निबरपणा ॥ १८४ ॥
 जे कर्माची ऐलीकड । नावेक दिसे दुवाड । जे वाहतिये वेळे जड । शिदोरी जैसी ॥ १८५ ॥
 जैसा निंब जिभे कडवटु । हिरडा पहिलें तुरटु । तैसा कर्मा ऐल शेवटु । खणुवाळा होय ॥ १८६ ॥
 कां धेनु दुवाड शिंग । शेवंतीये अडव आंग । भोजनसुख महाग । पाकु करितां ॥ १८७ ॥
 तैसें पुढतपुढती कर्म । आरंभीच अति विषम । म्हणौनि तो तें श्रम । करितां मानी ॥ १८८ ॥
 येह्वी विहितत्वे मांडी । परी घालितां असुरवाडीं । तेथ पोळला ऐसा सांडी । आदरिलेही ॥ १८९ ॥
 म्हणे वस्तु देहासारिखी । आली बहुतीं भाग्यविशेखीं । मा जाचूं कां कर्मादिकीं । पापिया जैसा ? ॥ १९० ॥
 केले कर्मी जे द्यावे । तें झणें मज होआवे । आजि भोगूं ना कां बरवे । हातींचे भोग ? ॥ १९१ ॥
 ऐसा शरीराचिया क्लेशा । भेणें कर्म वीरेशा । सांडी तो परीयेसा । राजसु त्यागु ॥ १९२ ॥
 येह्वी तेथही कर्म सांडे । परी तया त्यागफळ न जोडे । जैसें उतलें आगीं पडे । तें नलगेचि होमा ॥ १९३ ॥
 कां बुडोनि प्राण गेले । ते अर्धोदकीं निमाले । हें म्हणों नये जाहलें । दुर्मरणचि ॥ १९४ ॥
 तैसें देहाचेनि लोभें । जेणें कर्मा पाणी सुभे । तेणें साच न लभे । त्यागाचें फळ ॥ १९५ ॥
 किंबहुना आपुलें । जें ज्ञान होय उदया आलें । तें नक्षत्रातें पाहलें । गिळी जैसें ॥ १९६ ॥
 तैशा सकारण क्रिया । हारपती धनंजया । तो कर्मत्यागु ये जया । मोक्षफळासी ॥ १९७ ॥
 तें मोक्षफळ अज्ञाना । त्यागिया नाही अर्जुना । म्हणौनि तो त्यागु न माना । राजसु जो ॥ १९८ ॥
 तरी कोणे पां एथ त्यागें । तें मोक्षफळ घर रिघे । हेंही आइक प्रसंगे । बोलिजेल ॥ १९९ ॥

कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन ।
 सङ्गं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्त्विको मतः ॥ ९ ॥

तरी स्वाधिकाराचेनि नांवें । जें वांटिया आलें स्वभावे । तें आचरे विधिगौरवें । शृंगारोनि ॥ २०० ॥
 परी हें मी करितु असें । ऐसा आठवु त्यजी मानसें । तैसेचि पाणी दे आशे । फळाचिये ॥ २०१ ॥
 पै अवज्ञा आणि कामना । मातेच्या ठायीं अर्जुना । केलिया दोनी पतना । कारण होती ॥ २०२ ॥
 तरी दोनीं ये त्यजावीं । मग माताची ते भजावी । वांचूनि मुखालागीं वाळावी । गायचि सगळी ? ॥ २०३ ॥
 आवडतियेही फळीं । असारें साली आंठोळीं । त्यासाठीं अवगळी । फळातें कोणही ? ॥ २०४ ॥
 तैसा कर्तृत्वाचा मधु । आणि कर्मफळाचा आस्वादु । या दोहींचें नांव बंधु । कर्माचा की ॥ २०५ ॥
 तरी या दोहींच्या विखीं । जैसा बापु नातळे लेकीं । तैसा हों न शके दुःखी । विहिता क्रिया ॥ २०६ ॥

हा तो त्याग तरुवरु । जो गा मोक्षफळें ये थोरु । सात्विक ऐसा डगरु । यासींच जर्गी ॥ २०७ ॥
 आतां जाळूनि बीज जैसें । झाडा कीजे निर्वंशें । फळ त्यागूनि कर्म तैसें । त्यजिलें जेणें ॥ २०८ ॥
 लोह लागतखेंवो परीसीं । धातूची गंधिकाळिमा जैसी । जाती रजतमें तैसीं । तुटलीं दोन्ही ॥ २०९ ॥
 मग सत्वे चोखाळें । उघडती आत्मबोधाचे डोळे । तेथ मृगांबु सांजवेळे । होय जैसें ॥ २१० ॥
 तैसा बुद्ध्यादिकांपुढां । असतु विश्वाभासु हा येवढा । तो न देखे कवणीकडां । आकाश जैसें ॥ २११ ॥

न द्वेष्यकुशलं कर्म कुशले नानुषज्जते ।
 त्यागी सत्त्वसमाविष्टो मेधावी छिन्नसंशयः ॥ १० ॥

म्हणौनि प्राचिनाचेनि बळें । अलंकृतें कुशलाकुशलें । तियें व्योमाआंगीं आभाळें । जिरालीं जैसीं ॥ २१२ ॥
 तैसीं तयाचिये दिठी । कर्म चोखाळलीं किरीटी । म्हणौनि सुखदुःखीं उठी । पडेना तो ॥ २१३ ॥
 तेणें शुभकर्म जाणावें । मग तें हर्षें करावें । कां अशुभालागीं होआवें । द्वेषिया ना ॥ २१४ ॥
 तरी इयाविषयींचा कांहीं । तया एकुही संदेहो नाही । जैसा स्वप्नाच्या ठायीं । जागिन्नलिया ॥ २१५ ॥
 म्हणौनि कर्म आणि कर्ता । या द्वैतभावाची वार्ता । नेणें तो पंडुसुता । सात्विक त्यागु ॥ २१६ ॥
 ऐसेनि कर्म पार्था । त्यजिलीं त्यजिती सर्वथा । अधिकें बांधिती अन्यथा । सांडिलीं तरी ॥ २१७ ॥

न हि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः ।
 यस्तु कर्मफलत्यागी स त्यागीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥

आणि हां गा सव्यसाची । मूर्ति लाहोनि देहाची । खंती करिती कर्माची । ते गांवढे गा ॥ २१८ ॥
 मृत्तिकेचा वीटु । घेऊनि काय करील घटु ? । केउता ताथु पटु । सांडील तो ? ॥ २१९ ॥
 तेवींचि वन्हित्व आंगीं । आणि उबे उबगणें आगी । कीं तो दीपु प्रभेलागीं । द्वेषु करील काई ? ॥ २२० ॥
 हिंगु त्रासिला घाणी । तरी कैचें सुगंधत्व आणी ? । द्रवपण सांडूनि पाणी । कें राहे तें ? ॥ २२१ ॥
 तैसा शरीराचेनि आभासें । नांदतु जंव असे । तंव कर्मत्यागाचें पिसें । काइसें तरी ? ॥ २२२ ॥
 आपण लाविजे टिळा । म्हणौनि पुसों ये वेळोवेळा । मा घाली फेडी निडळा । कां करूं ये गा ? ॥ २२३ ॥
 तैसें विहित स्वयें आदरिलें । म्हणौनि त्यजूं ये त्यजिलें । परी कर्मचि देह आतलें । तें कां सांडील गा ? ॥ २२४ ॥
 जें श्वासोच्छ्वासवरी । होत निजेलियाहीवरी । कांहीं न करणेंयाचि परी । होती जयाची ॥ २२५ ॥
 या शरीराचेनि मिसकें । कर्मची लागलें असिकें । जितां मेलया न ठाके । इया रीती ॥ २२६ ॥
 यया कर्मांतें सांडिती परी । एकीचि ते अवधारीं । जे करितां न जाइजे हारीं । फळशेचिये ॥ २२७ ॥
 कर्मफळ ईश्वरीं अर्पें । तत्प्रसादें बोधु उद्दीपें । तेथ रज्जुज्ञानें लोपे । व्याळशंका ॥ २२८ ॥
 तेणें आत्मबोधें तैसें । अविद्येसीं कर्म नाशे । पार्था त्यजिजे जें ऐसें । तें त्यजिलें होय ॥ २२९ ॥
 म्हणौनि इयापरी जर्गी । कर्म करितां मानूं त्यागी । येर मुर्छने नांव रोगी । विसांवा जैसा ॥ २३० ॥
 तैसा कर्मीं शिणे एकीं । तो विसांवा पाहे आणिकीं । दांडेयाचे घाय बुकी । धाडणें जैसें ॥ २३१ ॥
 परी हें असो पुढती । तोचि त्यागी त्रिजगतीं । जेणें फळत्यागें निष्कृती । नेलें कर्म ॥ २३२ ॥

अनिष्टमिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम् ।

भवत्यत्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित् ॥ १२ ॥

येह्वी तरी धनंजया । त्रिविधा कर्मफळा गा यया । समर्थ ते कीं भोगावया । जे न सांडितीचि आशा ॥ २३३ ॥
आपणचि विऊनि दुहिता । कीं न मम म्हणे पिता । तो सुटे कीं प्रतिग्रहीता । जांवई शिरके ॥ २३४ ॥
विषाचे आगरही वाहती । तें विकितां सुखें लाभे जिती । येर निमालें जे घेती । वेंचोनि मोलें ॥ २३५ ॥
तैसें कर्ता कर्म करू । अकर्ता फळाशा न धरू । एथ न शके आवरूं । दोहीतें कर्म ॥ २३६ ॥
वाटे पिकलिया रुखाचें । फळ अपेक्षी तयाचें । तेवीं साधारण कर्माचें । फळ घे तया ॥ २३७ ॥
परी करुनि फळ नेघे । तो जगाच्या कामी न रिघे । जे त्रिविध जग अवघें । कर्मफळ हें ॥ २३८ ॥
देव मनुष्य स्थावर । यया नांव जगडंबर । आणि हे तंव तिन्ही प्रकार । कर्मफळांचे ॥ २३९ ॥
तेंचि एक गा अनिष्ट । एक तें केवळ इष्ट । आणि एक इष्टानिष्ट । त्रिविध ऐसें ॥ २४० ॥
परी विषयमंती बुद्धी । आंगीं सूनि अविधी । प्रवर्तती जे निषिद्धीं । कुव्यापारीं ॥ २४१ ॥
तेथ कृमि कीट लोष्ट । हे देह लाहती निकृष्ट । तया नाम तें अनिष्ट । कर्मफळ ॥ २४२ ॥
कां स्वधर्मा मानु देतां । स्वाधिकारु पुढां सूतां । सुकृत कीजे पुसतां । आम्नायातें ॥ २४३ ॥
तैं इंद्रादिक देवांचीं । देहें लाहिजती सव्यसाची । तया कर्मफळा इष्टाची । प्रसिद्धि गा ॥ २४४ ॥
आणि गोड आंबट मिळे । तेथ रसांतर फरसाळें । उठी दोही वेगळें । दोही जिणतें ॥ २४५ ॥
रेचकुचि योगवशें । होय स्तंभावयादोषें । तेवीं सत्यासत्य समरसें । सत्यासत्यचि जिणिजे ॥ २४६ ॥
म्हणौनि समभागें शुभाशुभें । मिळोनि अनुष्ठानाचें उभें । तेणें मनुष्यत्व लाभे । तें मिश्र फळ ॥ २४७ ॥
ऐसें त्रिविध यया भागीं । कर्मफळ मांडलेसें जगीं । हें न सांडी तयां भोगीं । जें सूदले आशा ॥ २४८ ॥
जेथें जिव्हेचा हातु फाटे । तंव जेवितां वाटे गोमटें । मग परीणामीं शेवटें । अवश्य मरण ॥ २४९ ॥
संवचोरमैत्री चांग । जंव न पविजे तें दांग । सामान्या भली आंग । न शिवे तंव ॥ २५० ॥
तैसीं कर्में करितां शरीरीं । लाहती महत्त्वाची फरारी । पाठीं निधनीं एकसरी । पावती फळें ॥ २५१ ॥
तैसा समर्थु आणि ऋणिया । मागों आला बाइणिया । न लोटे तैसा प्राणिया । पडे तो भोगु ॥ २५२ ॥
मग कणिसौनि कणु झडे । तो विरूढला कणिसा चडे । पुढती भूमी पडे । पुढती उठी ॥ २५३ ॥
तैसें भोगीं जें फळ होय । तें फळांतरें वीत जाय । चालतां पावो पाय । जिणिजे जैसा ॥ २५४ ॥
उताराचिये सांगडी । ठाके ते ऐलीच थडी । तेवीं न मुकीजती वोढी । भोग्याचिये ॥ २५५ ॥
पैं साध्यसाधनप्रकारें । फळभोगु तो पसरे । एवं गोंविले संसारें । अत्यागी ते ॥ २५६ ॥
येह्वी जाईचियां फुलां फांकणें । त्याचि नाम जैसें सुकणें । तैसें कर्ममिषें न करणें । केलें जिहीं ॥ २५७ ॥
बीजचि वरोसि वेंचे । तेथ वाढती कुळवाडी खांचे । तेवीं फळत्यागें कर्माचें । सारिलें काम ॥ २५८ ॥
ते सत्वशुद्धि साहाकारें । गुरुकृपामृततुषारें । सासिन्नलेनि बोधें वोसरे । द्वैतदैन्य ॥ २५९ ॥
तेव्हां जगदाभासमिषें । स्फुरे तें त्रिविध फळ नाशे । एथ भोक्ता भोग्य आपैसें । निमालें हें ॥ २६० ॥
घडे ज्ञानप्रधानु हा ऐसा । संन्यासु जयां वीरेशा । तेचि फलभोग सोसा । मुकले गा ॥ २६१ ॥
आणि येणें कीर संन्यासें । जें आत्मरूपीं दिठी पैसे । तैं कर्म एक ऐसें । देखणें आहे ? ॥ २६२ ॥
पडोनि गेलिया भिंती । चित्रांची केवळ होय माती । कां पाहालेया राती । आंधारें उरे ? ॥ २६३ ॥
जें रूपचि नाही उभें । तैं साउली काह्याची शोभे ? । दर्पणेवीण बिबें । वदन कें पां ? ॥ २६४ ॥
फिटलिया निद्रेचा ठावो । कैचा स्वप्नासि प्रस्तावो ? । मग साच का वावो । कोण म्हणे ? ॥ २६५ ॥
तैसें गा संन्यासें येणें । मूळ अविद्येसीचि नाही जिणें । मा तियेचें कार्य कोणें । घेपे दीजे ? ॥ २६६ ॥

म्हणौनि संन्यासी ये पाहीं । कर्माची गोठी कीजेल खई । परी अविद्या आपुलाम् देहीं । आहे जै कां ॥ २६७ ॥
 जें कर्तेपणाचेनि थावें । आत्मा शुभाशुभी धावें । दृष्टि भेदाचिये राणिवे । रचलीसे जें ॥ २६८ ॥
 तें तरी गा सुवर्मा । बिजावळी आत्मया कर्मा । अपाडें जैसी पश्चिमा । पूर्वेसि कां ॥ २६९ ॥
 नातरी आकाशा का आभाळा । सूर्या आणि मृगजळा । बिजावळी भूतळा । वायूसि जैसी ॥ २७० ॥
 पांघरौनि नईचें उदक । असे नईचिमाजीं खडक । परी जाणिजे का वेगळिक । कोडीची ते ॥ २७१ ॥
 हो कां उदकाजवळी । परी सिनानीचि ते बाबुळी । काय संगस्तव काजळी । दीपु म्हणों ये ? ॥ २७२ ॥
 जरी चंद्री जाला कलंकु । तरी चंद्रेसी नव्हे एकु । आहे दृष्टी डोळ्यां विवेकु । अपाडु जेतुला ॥ २७३ ॥
 नाना वाटा वाटे जातया । वोघा वोधीं वाहातया । आरसा आरसां पाहातया । अपाडु जेतुला ॥ २७४ ॥
 पार्था गा तेतुलेनि मानें । आत्मनिसीं कर्म सिनें । परी घेवविजे अज्ञानें । तें कीर ऐसें ॥ २७५ ॥
 विकाशें रवीतें उपजवी । द्रुती अलीकरवी भोगवी । ते सरोवरीं कां बरवी । अब्जिनी जैसी ॥ २७६ ॥
 पुढतपुढती आत्मक्रिया । अन्यकारणकाचि तैशिया । करूं पांचांही तयां । कारणां रूप ॥ २७७ ॥

पञ्चैतानि महाबाहो कारणानि निबोध मे ।

साङ्ख्ये कृतान्ते प्रोक्तानि सिद्धये सर्वकर्मणाम् ॥ १३ ॥

आणि पांचही कारणें तियें । तूंही जाणसील विपायें । जें शास्त्रें उभऊनी बाहे । बोलती तयांते ॥ २७८ ॥
 वेदरायाचिया राजधानीं । सांख्यवेदांताच्या भुवनीं । निरूपणाच्या निशाणध्वनीं । गर्जती जियें ॥ २७९ ॥
 जें सर्वकर्मसिद्धीलागीं । इयेंचि मुद्दलें हो जगीं । तेथ न सुवावा अभंगीं । आत्मराजु ॥ २८० ॥
 ह्या बोलाचि डांगुरटी । तियें प्रसिद्धीचि आली किरीटी । म्हणौनि तुझ्या हन कर्णपुटीं । वसों हें काज ॥ २८१ ॥
 आणि मुखांतरीं आइकिजे । तैसें कायसें हें ओझे । मी चिद्रत्न तुझे । असतां हातीं ॥ २८२ ॥
 दर्पणु पुढां मांडलेया । कां लोकांचियां डोळयां । मानु द्यावा पहावया । आपुलें निकें ॥ २८३ ॥
 भक्त जैसेनि जेथ पाहे । तेथ तें तेंचि होत जाये । तो मी तुझे जाहालों आहे । खेळणें आजी ॥ २८४ ॥
 ऐसें हें प्रीतीचेनि वेगें । देवो बोलतां से नेघे । तंव आनंदामाजीं आंगें । विरतसे येरु ॥ २८५ ॥
 चांदिणियाचा पडिभरु । होतां सोमकांताचा डोंगरु । विघरोनि सरोवरु । हों पाहे जैसा ॥ २८६ ॥
 तैसें सुख आणि अनुभूती । या भावांची मोडूनि भिंती । आतलें अर्जुनाकृति । सुखचि जेथ ॥ २८७ ॥
 तेथ समर्थु म्हणौनि देवा । अवकाशु जाहला आठवा । मग बुडतयाचा धांवा । जीवें केला ॥ २८८ ॥
 अर्जुना येसणें धेंडें । प्रजा पसरेंसीं बुडे । आलें भरतें एवढें । तें काढूनि पुढती ॥ २८९ ॥
 देवो म्हणे हां गा पार्था । तूं आपणपें देख सर्वथा । तंव श्वासूनि येरें माथा । तुकियेला ॥ २९० ॥
 म्हणे जाणसी दातारा । मी तुजशीं व्यक्तिशेजारा । उबगला आजी एकाहारा । येवों पाहें ॥ २९१ ॥
 तयाही हा ऐसा । लोभें देतसां जरी लालसा । तरी कां जी घालीतसां । आड आड जीवा ? ॥ २९२ ॥
 तेथ श्रीकृष्ण म्हणती निकें । अद्यापि नाहीं मा ठाऊकें । वेडया चंद्रा आणि चंद्रिके । न मिळणें आहे ? ॥ २९३ ॥
 आणि हाही बोलोनि भावो । तुज दाऊं आम्ही भिवों । जे रुसतां बांधे थांवो । तें प्रेम गा हें ॥ २९४ ॥
 एथ एकमेकांचिये खुणें । विसंवादु तंवचि जिणें । म्हणौनि असो हें बोलणें । इयेविषयींचें ॥ २९५ ॥
 मग कैशी कैशी ते आतां । बोलत होतों पंडुसुता । सर्व कर्मा भिन्नता । आत्मनिसीं ॥ २९६ ॥
 तंव अर्जुन म्हणे देवें । माझिये मनींचेंचि स्वभावं । प्रस्ताविलें बरवें । प्रमेय तें जी ॥ २९७ ॥
 जें सकळ कर्मांचें बीज । कारणपंचक तुज । सांगेन ऐसी पैज । घेतली कां ॥ २९८ ॥

आणि आत्मया एथ कांहीं । सर्वथा लागु नाही । हें पुढारलासि ते देई । लाहाणें माझें ॥ २९९ ॥
 यया बोला विश्वेशें । म्हणितलें तोषें बहुवसे । इयेविषयीं धरणें बैसे । ऐसें कें जोडे ? ॥ ३०० ॥
 तरी अर्जुना निरूपिजेल । तें कीर भाषेआंतुल । परी मेचु ये होईजेल । ऋणिया तुज ॥ ३०१ ॥
 तंव अर्जुन म्हणे देवो । काई विसरले मागील भावो ? । इये गोंठीस कीं राखत आहों । मीतूपण जी ? ॥ ३०२ ॥
 एथ श्रीकृष्ण म्हणती हो कां । आतां अवधानाचा पसरु निका । करूनियां आडका । पुढारलों तें ॥ ३०३ ॥
 तरी सत्यचि गा धनुर्धरा । सर्वकमांचा उभारा । होतसे बहिरबाहिरा । करणीं पांचें ॥ ३०४ ॥
 आणि पांच कारण दळवाडें । जिहीं कर्माकारु मांडे । ते हेतुस्तव घडे । पांच आथी ॥ ३०५ ॥
 येर आत्मतत्त्व उदासीन । तें ना हेतु ना उपादान । ना ते अंगें करी संवाहन । कर्मसिद्धीचें ॥ ३०६ ॥
 तेथ शुभाशुभीं अंशीं । निफजती कर्म ऐसीं । राती दिवो आकाशीं । जियापरी ॥ ३०७ ॥
 तोय तेज धूम । ययां वायूसीं संगमु । जालिया होय अभ्रागमु । व्योम तें नेणें ॥ ३०८ ॥
 नाना काष्टीं नाव मिळे । ते नावाडेनि चळे । चालविजे अनिळें । उदक तें साक्षी ॥ ३०९ ॥
 कां कवणे एकें पिंडे । वेंचितां अवतरे भाडें । मग भवंडीजे दंडें । भ्रमे चक्र ॥ ३१० ॥
 आणि कर्तृत्व कुलालाचें । तेथ काय तें पृथ्वीयेचें । आधारावांचूनि वेंचे । विचारी पां ॥ ३११ ॥
 हेंहि असो लोकांचिया । राहाटी होतां आघविया । कोण काम सवितया । आंगा आलें ? ॥ ३१२ ॥
 तैसें पांचहेतुमिळणीं । पांचेचि इहीं कारणीं । कीजे कर्मलतांची लावणी । आत्मा सिना ॥ ३१३ ॥
 आतां तेंचि वेगळालीं । पांचही विवंचू गा भलीं । तुकोनि घेतलीं । मोतियें जैसीं ॥ ३१४ ॥

अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथग्विधम् ।
 विविधाश्च पृथक्चेष्टा दैवं चैवात्र पञ्चमम् ॥ १४ ॥

तैसीं यथा लक्षणें । आडकें कर्म-कारणें । तरी देह हें मी म्हणें । पहिलें एथ ॥ ३१५ ॥
 ययातें अधिष्ठान ऐसें । म्हणजे तें याचि उद्देशें । जे स्वभोग्येंसीं वसे । भोक्ता येथ ॥ ३१६ ॥
 इंद्रियांच्या दाहें हातीं । जाचोनियां दिवोराती । सुखदुःखें प्रकृती । जोडीजती जियें ॥ ३१७ ॥
 तियें भोगावया पुरुखा । आन ठावोचि नाहीं देखा । म्हणौनि अधिष्ठानभाखा । बोलिजे देह ॥ ३१८ ॥
 हें चोविसांही तत्वांचें । कुटुंबघर वस्तीचें । तुटे बंधमोक्षाचें । गुंथाडे एथ ॥ ३१९ ॥
 किंबहुना अवस्थात्रया । हें अधिष्ठान धनंजया । म्हणौनि देहा यया । हेंचि नाम ॥ ३२० ॥
 आणि कर्ता हें दुजें । कर्मांचें कारण जाणजे । प्रतिबिंब म्हणजे । चैतन्याचें जें ॥ ३२१ ॥
 आकाशचि वर्षे नीर । तें तळवटीं बांधे नाडर । मग बिंबोनि तदाकार । होय जेवीं ॥ ३२२ ॥
 कां निद्राभरें बहुवें । राया आपणपें ठाउवें नव्हे । मग स्वप्नींचिये सामावे । रंकपणीं ॥ ३२३ ॥
 तैसें आपुलेनि विसरें । चैतन्यचि देहाकारें । आभासोनि आविष्करें । देहपणें जें ॥ ३२४ ॥
 जया विसराच्या देशीं । प्रसिद्धि गा जीवु ऐसी । जेणें भाष केली देहेंसी । आघवाविषयीं ॥ ३२५ ॥
 प्रकृति करी कर्म । तीं म्यां केलीं म्हणे भ्रमं । येथ कर्ता येणें नामें । बोलिजे जीवु ॥ ३२६ ॥
 मग पातेयांच्या केशीं । एकीच उठी दिठी जैसी । मोकळी चवरी ऐसी । चिरीव गमे ॥ ३२७ ॥
 कां घराआंतुल एकु । दीपाचा तो अवलोकु । गवाक्षभेदें अनेकु । आवडे जेवीं ॥ ३२८ ॥
 कां एकुचि पुरुषु जैसा । अनुसरत नवां रसां । नवविधु ऐसा । आवडों लागे ॥ ३२९ ॥
 तेवीं बुद्धीचें एक जाणणें । श्रोत्रादिभेदें येणें । बाहेरी इंद्रियपणें । फाके जें कां ॥ ३३० ॥

तें पृथग्विध करण । कर्माचें इया कारण । तिसरें गा जाण । नृपनंदना ॥ ३३१ ॥
 आणि पूर्वपश्चिमवाहणी । निघालिया वोघाचिया मिळणी । होय नदी नद पाणी । एकचि जेवीं ॥ ३३२ ॥
 तैसी क्रियाशक्ति पवनी । असे जे अनपायिनी । ते पडिली नानास्थानी । नाना होय ॥ ३३३ ॥
 जें वाचे करी येणें । तें तेंचि होय बोलणें । हाता आली तरी घेणें । देणें होय ॥ ३३४ ॥
 अगा चरणाच्या ठायीं । तरी गति तेचि पाहीं । अधोद्वारीं दोहीं । क्षरणें तेचि ॥ ३३५ ॥
 कंदौनि हृदयवरी । प्रणवाची उजरी । करितां तेचि शरीरीं । प्राणु म्हणिजे ॥ ३३६ ॥
 मग उर्ध्वीचिया रिगानिगा । पुढती तेचि शक्ति पै गा । उदानु ऐसिया लिंगा । पात्र जाहली ॥ ३३७ ॥
 अधोरंध्राचेनि वाहें । अपानु हें नाम लाहे । व्यापकपणें होये । व्यानु तेचि ॥ ३३८ ॥
 आरोगिलेनि रसें । शरीर भरी सरिसें । आणि न सांडितां असे । सर्वसंधीं ॥ ३३९ ॥
 ऐसिया इया राहटीं । मग तेचि क्रिया पाठीं । समान ऐसी किरीटी । बोलिजे गा ॥ ३४० ॥
 आणि जांभई शिंक ढेंकर । ऐसैसा होतसे व्यापार । नाग कूर्म कृकर । इत्यादि होय ॥ ३४१ ॥
 एवं वायूची हे चेष्टा । एकीचि परी सुभटा । वर्तनास्तव पालटा । येतसे जे ॥ ३४२ ॥
 तें भेदली वृत्तिपथें । वायुशक्ति गा एथें । कर्मकारण चौथें । ऐसें जाण ॥ ३४३ ॥
 आणि ऋतु बरवा शारदु । शारदी पुढती चांदु । चंद्री जैसा संबधु । पूर्णिमेचा ॥ ३४४ ॥
 कां वसंती बरवा आरामु । आरामींही प्रियसंगमु । संगमीं आगमु । उपचारांचा ॥ ३४५ ॥
 नाना कमळीं पांडवा । विकासु जैसा बरवा । विकासींही यावा । परागाचा ॥ ३४६ ॥
 वाचे बरवें कवित्व । कवित्वीं बरवें रसिकत्व । रसिकत्वीं परतत्व । स्पर्शु जैसा ॥ ३४७ ॥
 तैसी सर्ववृत्तिवैभवीं । बुद्धिचि एकली बरवी । बुद्धिही बरव नवी । इंद्रियप्रौढी ॥ ३४८ ॥
 इंद्रियप्रौढीमंडळा । शृंगारु एकुचि निर्मळा । जें अधिष्ठात्रियां कां मेळा । देवतांचा जो ॥ ३४९ ॥
 म्हणौनि चक्षुरादिकीं दाहें । इंद्रियां पाठीं स्वानुग्रहें । सूर्यादिकां कां आहे । सुरांचें वृंद ॥ ३५० ॥
 तें देववृंद बरवें । कर्मकारण पांचवें । अर्जुना एथ जाणावें । देवो म्हणे ॥ ३५१ ॥
 एवं माने तुझिये आयणी । तैसी कर्मजातांची हे खाणी । पंचविध आकर्णीं । निरूपिली ॥ ३५२ ॥
 आतां हेचि खाणी वाढे । मग कर्माची सृष्टि घडे । जिहीं ते हेतुही उघडे । दाऊं पांचै ॥ ३५३ ॥

शरीरवाङ्मनोभिर्यत्कर्म प्रारभते नरः ।

न्याय्यं वा विपरीतं वा पञ्चैते तस्य हेतवः ॥ १५ ॥

तरी अवसांत आली माधवी । ते हेतु होय नवपल्लवीं । पल्लव पुष्पपुंज दावी । पुष्प फळातें ॥ ३५४ ॥
 कां वार्षिये आणिजे मेघु । मेघें वृष्टिप्रसंगु । वृष्टीस्तव भोगु । सस्यसुखाचा ॥ ३५५ ॥
 नातरी प्राची अरुणातें विये । अरुणें सूर्योदयो होये । सूर्ये सगळा पाहे । दिवो जैसा ॥ ३५६ ॥
 तैसें मन हेतु पांडवा । होय कर्मसंकल्पभावा । तो संकल्पु लावी दिवा । वाचेचा गा ॥ ३५७ ॥
 मग वाचेचा तो दिवटा । दावी कृत्यजातांचिया वाटा । तेव्हां कर्ता रिगे कामटां । कर्तृत्वाच्या ॥ ३५८ ॥
 तेथ शरीरादिक दळवाडें । शरीरादिकां हेतुचि घडे । लोहकाम लोखंडें । निर्वाळिजे जैसें ॥ ३५९ ॥
 कां तांथुवाचा ताणा । तांथु घालितां वैरणा । तो तांतुचि विचक्षणा । होय पटु ॥ ३६० ॥
 तैसें मनवाचादेहाचें । कर्म मनादि हेतुचि रचे । रत्नीं घडे रत्नाचें । दळवाडें जेवीं ॥ ३६१ ॥
 एथ शरीरादिकें कारणें । तेंचि हेतु केवीं हें कोणें । अपेक्षिजे तरी तेणें । अवधारिजो ॥ ३६२ ॥

आइका सूर्याचिया प्रकाशा । हेतु कारण सूर्युचि जैसा । कां ऊंसाचें कांडें ऊंसा । वाढी हेतु ॥ ३६३ ॥
 नाना वाग्देवता वानावी । तें वाचाचि लागे कामवावी । कां वेदां वेदेंचि बोलावी । प्रतिष्ठा जेवीं ॥ ३६४ ॥
 तैसें कर्मा शरीरादिकें । कारण हें कीर ठाउकें । परी हेंचि हेतु न चुके । हेंही एथ ॥ ३६५ ॥
 आणि देहादिकीं कारणीं । देहादि हेतु मिळणीं । होय जया उभारणी । कर्मजातां ॥ ३६६ ॥
 तें शास्त्रार्थें मानिलेया । मार्गां अनुसरे धनंजया । तरी न्याय तो न्याया । हेतु होय ॥ ३६७ ॥
 जैसा पर्जन्योदकाचा लोट्टु । विपायें धरी साळीचा पाट्टु । तो जिरे परी अचाट्टु । उपयोगु आथी ॥ ३६८ ॥
 कां रोषें निघालें अवचटें । पडिलें द्वारकेचिया वाटे । तें शिणे परी सुनाटें । न वचिती पदें ॥ ३६९ ॥
 तैसें हेतुकारण मेळें । उठी कर्म जें आंधळें । तें शास्त्राचें लाहे डोळे । तें न्याय म्हणिपे ॥ ३७० ॥
 ना दूध वाढिता ठावो पावे । तंव उतोनि जाय स्वभावे । तोही वेंचु परी नव्हे । वेंचिलें तें ॥ ३७१ ॥
 तैसें शास्त्रसाह्येंवीण । केलें नोहे जरी अकारण । तरी लागो कां नागवण । दानलेखीं ॥ ३७२ ॥
 अगा बावन्ना वणांपरता । कोण मंत्रु आहे पंडुसुता । कां बावन्नही नुच्चारितां । जीवु आथी ? ॥ ३७३ ॥
 परी मंत्राची कडसणी । जंव नेणिजे कोदंडपाणी । तंव उच्चारफळ वाणी । न पवे जेवीं ॥ ३७४ ॥
 तेवीं कारणहेतुयोगें । जें बिसाट कर्म निगे । तें शास्त्राचिये न लगे । कांसे जंव ॥ ३७५ ॥
 कर्म होतचि असे तेव्हांही । परी तें होणें नव्हे पाहीं । तो अन्यायो गा अन्यायीं । हेतु होय ॥ ३७६ ॥

तत्रैवं सति कर्तारमात्मानं केवलं तु यः ।

पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्न स पश्यति दुर्मतिः ॥ १६ ॥

एवं पंचकारणा कर्मा । पांचही हेतु हे सुमहिमा । आतां एथें पाहें पां आत्मा । सांपडला असे ? ॥ ३७७ ॥
 भानु न होनि रूपें जैसी । चक्षुरूपातें प्रकाशी । आत्मा न होनि कर्म तैसीं । प्रकटित असे गा ॥ ३७८ ॥
 पै प्रतिबिंब आरिसा । दोन्ही न होनि वीरेशा । दोहींतें प्रकाशी जैसा । न्याहाळिता तो ॥ ३७९ ॥
 कां अहोरात्र सविता । न होनि करी पंडुसुता । तैसा आत्मा कर्मकर्ता । न होनि दावी ॥ ३८० ॥
 परी देहाहंमान भुली । जयाची बुद्धि देहींचि आतली । तया आत्मविषयीं जाली । मध्यरात्री गा ॥ ३८१ ॥
 जेणें चैतन्या ईश्वरा ब्रह्मा । देहचि केलें परमसीमा । तया आत्मा कर्ता हे प्रमा । अलोट उपजे ॥ ३८२ ॥
 आत्माचि कर्मकर्ता । हाही निश्चयो नाहीं तत्वतां । देहोचि मी कर्मकर्ता । मानितो साचे ॥ ३८३ ॥
 जे आत्मा मी कर्मातीतु । सर्वकर्मसाक्षिभूतु । हे आपुली कहीं मातु । नायकेचि कार्नी ॥ ३८४ ॥
 म्हणौनि उमपा आत्मयातें । देहचिवरी मविजे एथें । विचित्र काई रात्रि दिवसातें । डुडुळ न करी ? ॥ ३८५ ॥
 पै जेणें आकाशीचा कहीं । सत्य सूर्यु देखिला नाहीं । तो थिल्लरीचें बिंब काई । मानू न लाहे ? ॥ ३८६ ॥
 थिल्लराचेनि जालेपणें । सूर्यासि आणी होणें । त्याच्या नाशीं नाशणें । कपें कपू ॥ ३८७ ॥
 आणि निद्रिस्ता चवो नये । तंव स्वप्न साच हों लाहे । रज्जु नेणतां सापा बिहे । विस्मो कवण ? ॥ ३८८ ॥
 जंव कवळ आथि डोळां । तंव चंद्रु देखावा कीं पिवळा । काय मृगींही मृगजळा । भाळावें नाहीं ? ॥ ३८९ ॥
 तैसा शास्त्रगुरूचेनि नांवे । जो वाराही टेंकों नेदी सिवें । केवळ मौढ्याचेनिचि जीवें । जियाला जो ॥ ३९० ॥
 तेणें देहात्मदृष्टीमुळें । आत्मया घापे देहाचें जाळें । जैसा अभ्राचा वेगु कोल्हें । चंद्रां मानीं ॥ ३९१ ॥
 मग तया मानण्यासाठीं । देहबंदीशाळे किरीटी । कर्माच्या वज्रगांठी । कळासे तो ॥ ३९२ ॥
 पाहे पां बद्ध भावना दृढा । नळियेवरी तो बापुडा । काय मोकळेयाही पायाचा चवडा । न ठकेचि पुंसा ॥ ३९३ ॥
 म्हणौनि निर्मळा आत्मस्वरूपीं । तो प्रकृतीचें केलें आरोपी । तो कल्पकोडीच्या मापीं । मवीचि कर्म ॥ ३९४ ॥

आता कर्मांमार्जीं असे । परी तयातें कर्म न स्पर्शें । वडवानळातें जैसें । समुद्रोदक ॥ ३९५ ॥
 तैसेंनि वेगळेपणें । जयाचें कर्मीं असणें । तो कीर वोळखावा कवणें । तरी सांगो ॥ ३९६ ॥
 जे मुक्तातें निर्धारितां । लाभे आपलीच मुक्तता । जैसी दीपें दिसें पाहतां । आपली वस्तु ॥ ३९७ ॥
 नातरी दर्पणु जंव उटिजे । तंव आपणपयां आपण भेटिजे । कां तोय पावतां तोय होईजे । लवणें जेंवीं ॥ ३९८ ॥
 हें असो परतोनि मागुतें । प्रतिबिंब पाहे बिंबातें । तंव पाहणें जाउनी आयितें । बिंबचि होय ॥ ३९९ ॥
 तैसें हारपलें आपणपें पावे । तें संतांतें पाहतां गिंवसावें । म्हणौनि वानावे ऐकावे । तेचि सदा ॥ ४०० ॥
 परी कर्मीं असोनि कर्में । जो नावरे समेंविषमें । चर्मचक्षूंचेनि चामें । दृष्टि जैसी ॥ ४०१ ॥
 तैसा सोडवला जो आहे । तयाचें रूप आतां पाहें । उपपत्तीची बाहे । उभऊनि सांगों ॥ ४०२ ॥

यस्य नाहंकृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ।
 हत्वाऽपि स इमाल्लोकान्न हन्ति न निबध्यते ॥ १७ ॥

तरी अविद्येचिया निदा । विश्वस्वप्नाचा हा धांदा । भोगीत होता प्रबुद्धा । अनादि जो ॥ ४०३ ॥
 तो महावाक्याचेनि नावें । गुरुकृपेचेनि थावें । माथां हातु ठेविला नव्हे । थापटिला जैसा ॥ ४०४ ॥
 तैसा विश्वस्वप्नेंसीं माया । नीद सांडूनि धनंजया । सहसा चेइला अद्वया- । नंदपणें जो ॥ ४०५ ॥
 तेव्हां मृगजळाचे पूर । दिसते एक निरंतर । हारपती कां चंद्रकर । फांकतां जैसे ॥ ४०६ ॥
 कां बाळत्व निघोनि जाय । तें बागुला नाहीं त्राय । पै जळालिया इंधन न होय । इंधन जेवीं ॥ ४०७ ॥
 नाना चेवो आलिया पाठीं । तें स्वप्न न दिसे दिठी । तैसी अहं ममता किरीटी । नुरेचि तया ॥ ४०८ ॥
 मग सूर्यु आंधारालागीं । रिघो कां भलते सुरंगीं । परी तो तयाच्या भागीं । नाहींचि जैसा ॥ ४०९ ॥
 तैसा आत्मत्वे वेष्टिला होये । तो जया जया दृश्यातें पाहें । तें दृष्य द्रष्टेपणेंसीं होत जाये । तयाचेंचि रूप ॥ ४१० ॥
 जैसा वन्हि जया लागे । तें वन्हिचि जालिया आंगें । दाह्यदाहकविभागें । सांडिजे तें ॥ ४११ ॥
 तैसा कर्माकारा दुजेया । तो कर्तेपणाचा आत्मया । आळु आला तो गेलिया । कांहीं बाहीं जें उरे ॥ ४१२ ॥
 तिये आत्मस्थितीचा जो रावो । मग तो देहीं इये जाणेल ठावो ? । काय प्रलयांबूचा उन्नाहो । वोघु मानी ? ॥ ४१३ ॥
 तैसी ते पूर्ण अहंता । काई देहपणें पंडुसुता । आवरे काई सविता । बिंबें धरिला ? ॥ ४१४ ॥
 पै मथूनि लोणी घेपे । तें मागुती ताकीं घापे । तरी तें अलिप्तपणें सिंपे । तेणेंसी काई ? ॥ ४१५ ॥
 नाना काष्ठौनि वीरेशा । वेगळा केलिया हुताशा । राहे काष्ठाचिया मांदुसा । कोंडलेपणें ? ॥ ४१६ ॥
 कां रात्रीचिया उदराआंतु । निघाला जो हा भास्वतु । तो रात्री ऐसी मातु । ऐके कायी ? ॥ ४१७ ॥
 तैसें वेद्य वेदकपणेंसी । पडिलें कां जयाचे ग्रासीं । तया देह मी ऐसी । अहंता केंची ? ॥ ४१८ ॥
 आणि आकाशें जेथें जेथुनी । जाइजे तेथ असे भरोनी । म्हणौनि ठेलें कोंदोनी । आपेंआप ॥ ४१९ ॥
 तैसें जें तेणें करावें । तो तेंचि आहे स्वभावं । मा कोणें कर्मीं वेष्टावें । कर्तेपणें ? ॥ ४२० ॥
 नुरेचि गगनावीण ठावो । नोहेचि समुद्रा प्रवाहो । नुठीचि ध्रुवा जावों । तैसें जाहालें ॥ ४२१ ॥
 ऐसेनि अहंकृतिभावो । जयाचा बोधीं जाहला वावो । तन्ही देहा जंव निर्वाहो । तंव आथी कर्म ॥ ४२२ ॥
 वारा जरी वाजोनि वोसरे । तरी तो डोल रुखीं उरे । कां सेंदें द्रुति राहे कापुरें । वेंचलेनी ॥ ४२३ ॥
 कां सरलेया गीताचा समारंभु । न वचे राहवलेपणाचा क्षोभु । भूमी लोळोनि गेलिया अंबु । वोल थारे ॥ ४२४ ॥
 अगा मावळलेनि अर्के । संध्येचिये भूमिके । ज्योतिदीप्ति कौतुके । दिसे जैसी ॥ ४२५ ॥
 पै लक्ष भेदिलियाहीवरी । बाण धांवेचि तंववरी । जंव भरली आथी उरी । बळाची ते ॥ ४२६ ॥

नाना चक्रीं भाडें जालें । तें कुलालें परतें नेलें । परी भ्रमेंचि तें मागिले । भोवंडिलेपणें ॥ ४२७ ॥
तैसा देहाभिमानु गेलिया । देह जेणें स्वभावे धनंजया । जालें तें अपैसया । चेष्टवीच तें ॥ ४२८ ॥
संकल्पेंवीण स्वप्न । न लावितां दांगीचें बन । न रचितां गंधर्वभुवन । उठी जैसें ॥ ४२९ ॥
आत्मयाचेनि उद्यमेंवीण । तैसें देहादिपंचकारण । होय आपणयां आपण । क्रियाजात ॥ ४३० ॥
पैं प्राचीनसंस्कारवशें । पांचही कारणें सहेतुकें । कामवीजती गा अनेकें । कर्माकारें ॥ ४३१ ॥
तया कर्मांमार्जी मग । संहरो आघवें जग । अथवा नवें चांग । अनुकरो ॥ ४३२ ॥
परी कुमुद कैसेनि सुके । कैसें तें कमळ फाके । हीं दोन्ही रवी न देखे । जयापरी ॥ ४३३ ॥
कां वीजु वर्षोनि आभाळ । ठिकरिया आतो भूतळ । अथवा करूं शाडवळ । प्रसन्नावृष्टी ॥ ४३४ ॥
तरी तया दोहींतें जैसें । नेणजेचि कां आकाशें । तैसा देहींच जो असे । विदेहदृष्टी ॥ ४३५ ॥
तो देहादिकीं चेष्टी । घडतां मोडतां हे सृष्टी । न देखे स्वप्न दृष्टी । चेडला जैसा ॥ ४३६ ॥
येन्हवीं चामाचे डोळेवरी । जे देखती देहचिवरी । ते कीर तो व्यापारी । ऐसेंचि मानिती ॥ ४३७ ॥
कां तृणाचा बाहुला । जो आगरामेरें ठेविला । तो साचचि राखता कोल्हा । मानिजे ना ? ॥ ४३८ ॥
पिसें नेसलें कां नागवें । हें लोकीं येऊनि जाणावें । ठाणोरियांचें मवावें । आणिकीं घाय ॥ ४३९ ॥
कां महासतीचे भोग । देखे कीर सकळ जग । परी ते आगी ना आंग । ना लोको देखे ॥ ४४० ॥
तैसा स्वस्वरूपें उठिला । जो दृश्येंसी द्रष्टा आटला । तो नेणें काय राहटला । इंद्रियग्रामु ॥ ४४१ ॥
अगा थोरीं कल्लोळीं कल्लोळ साने । लोपतां तिरींचेनि जनें । एकीं एक गिळिलें हें मनें । मानिजे जन्ही ॥ ४४२ ॥
तन्ही उदकाप्रति पाहीं । कोण ग्रसितसे काई । तैसें पूर्णां दुजें नाहीं । जें तो मारी ॥ ४४३ ॥
सुवर्णांचिया चंडिका । सुवर्णशूळेंचि देखा । सुवर्णांचिया महिखा । नाशु केला ॥ ४४४ ॥
तो देवलवसिया कडा । व्यवहारु गमला फुडा । वांचूनि शूळ महिष चामुंडा । सुवर्णचि तें ॥ ४४५ ॥
पैं चित्रींचें जळ हुतांशु । तो दृष्टीचाचि आभासु । पटीं आगी वोलांशु । दोन्ही नाहीं ॥ ४४६ ॥
मुक्ताचें देह तैसें । हालत संस्कारवशें । तें देखोनि लोक पिसे । कर्ता म्हणती ॥ ४४७ ॥
आणि तयां करणेया आंतु । घडो तिहीं लोकां घातु । परी तेणें केला हे मातु । बोलों नये ॥ ४४८ ॥
अगा अंधारुचि देखावा तेजें । मग तो फेडी हें बोलिजे । तैसें ज्ञानिया नाहीं दुजें । जें तो मारी ॥ ४४९ ॥
म्हणौनि तयाचि बुद्धी । नेणे पापपुण्याची गंधी । गंगा मीनलिया नदी । विटाळु जैसा ॥ ४५० ॥
आगीसी आगी झगटलिया । काय पोळे धनंजया । कीं शस्त्र रुपे आपणया । आपणचि ॥ ४५१ ॥
तैसें आपणपयापरतें । जो नेणें क्रियाजातातें । तेथ काय लिंपवी बुद्धीतें । तयाचिये ॥ ४५२ ॥
म्हणौनि कार्य कर्ता क्रिया । हें स्वरूपचि जाहलें जया । नाहीं शरीरादिकीं तया । कर्मी बंधु ॥ ४५३ ॥
जे कर्ता जीव विंदाणीं । काढूनि पांचही खाणी । घडित आहे करणीं । आउतीं दाहें ॥ ४५४ ॥
तेथ न्यावो आणि अन्यावो । हा द्विविधु साधूनि आवो । उभविता न लवी खेंवो । कर्मभुवनें ॥ ४५५ ॥
या थोराडा कीर कामा । विरजा नोहे आत्मा । परी म्हणसी हन उपक्रमा । हातु लावी ॥ ४५६ ॥
तो साक्षी चिद्रूपु । कर्मप्रवृत्तीचा संकल्पु । उठी तो कां निरोपु । आपणचि दे ? ॥ ४५७ ॥
तरी कर्मप्रवृत्तीहीलागीं । तया आयासु नाहीं आंगीं । जे प्रवृत्तीचेही उळिगीं । लोकोचि आथी ॥ ४५८ ॥
म्हणौनि आत्मयाचें केवळ । जो रूपचि जाहला निखळ । तया नाहीं बंदिशाळ । कर्माचि हे ॥ ४५९ ॥
परी अज्ञानाच्या पटीं । अन्यथा ज्ञानाचें चित्र उठी । तेथ चितारणी हे त्रिपुटी । प्रसिद्ध जे कां ॥ ४६० ॥

ज्ञानं ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मचोदना ।

करणं कर्म कर्तेति त्रिविधः कर्मसंग्रहः ॥ १८ ॥

जें ज्ञान ज्ञाता ज्ञेय । हें जगाचें बीज त्रय । ते कर्माची निःसंदेह । प्रवृत्ति जाण ॥ ४६१ ॥
आतां ययाचि गा त्रया । व्यक्ति वेगळालिया । आइकें धनंजया । करूं रूप ॥ ४६२ ॥
तरी जीवसूर्यबिंबाचे । रश्मी श्रोत्रादिकें पांचें । धांवोनि विषयपन्नाचे । फोडिती मढ ॥ ४६३ ॥
कीं जीवनृपाचे वारु उपलाणें । घेऊनि इंद्रियांचीं केकाणें । विषयदेशींचें नागवणें । आणीत जे ॥ ४६४ ॥
हें असो इही इंद्रियीं राहाटे । जें सुखदुःखेंसीं जीवा भेटे । तें सुषुप्तिकालीं वोहटे । जेथ ज्ञान ॥ ४६५ ॥
तया जीवा नांव ज्ञाता । आणि जें हें सांगितलें आतां । तेंचि एथ पंडुसुता । ज्ञान जाण ॥ ४६६ ॥
जें अविद्येचिये पोटीं । उपजतखेंवो किरीटी । आपणयातें वांटी । तिहीं ठायीं ॥ ४६७ ॥
आपुलिये धांवे पुढां । घालूनि ज्ञेयाचा गुंडा । उभारी मागिलीकडां । ज्ञातृत्वातें ॥ ४६८ ॥
मग ज्ञातया ज्ञेया दोघां । तो नांदणुकेचा बगा । माजीं जालेनि पै गा । वाहे जेणें ॥ ४६९ ॥
ठाकूनि ज्ञेयाची शिंव । पुरे जयाची धांव । सकळ पदार्थां नांव । सूतसे जें ॥ ४७० ॥
तें गा सामान्य ज्ञान । या बोअला नाहीं आन । ज्ञेयाचेंही चिन्ह । आइक आतां ॥ ४७१ ॥
तरी शब्दु स्पर्शु । रूप गंध रसु । हा पंचविध आभासु । ज्ञेयाचा तो ॥ ४७२ ॥
जैसें एकेचि चूतफळें । इंद्रियां वेगवेगळे । रसें वणें परीमळें । भेटिजे स्पर्शें ॥ ४७३ ॥
तैसें ज्ञेय तरी एकसरें । परी ज्ञान इंद्रियद्वारें । घे म्हणौनि प्रकारें । पांचें जालें ॥ ४७४ ॥
आणि समुद्रीं वोघाचें जाणें । सरे लाणीपासीं धावणें । कां फळीं सरे वाढणें । सस्याचें जेवीं ॥ ४७५ ॥
तैसें इंद्रियांच्या वाहवटीं । धांवतया ज्ञाना जेथ ठी । होय तें गा किरीटी । विषय ज्ञेय ॥ ४७६ ॥
एवं ज्ञातया ज्ञाना ज्ञेया । तिहीं रूप केलें धनंजया । हे त्रिविध सर्व क्रिया- । प्रवृत्ति जाण ॥ ४७७ ॥
जे शब्दादि विषय । हें पंचविध जें ज्ञेय । तेंचि प्रिय कां अप्रिय । एकेपरीचें ॥ ४७८ ॥
ज्ञान मोटकें ज्ञातया । दावी ना जंव धनंजया । तंव स्वीकारा की त्यजावया । प्रवर्तेचि तो ॥ ४७९ ॥
परी मीनातें देखोनि बकु । जैसा निधानातें रंकु । कां स्त्री देखोनि कामुकु । प्रवृत्ति धरी ॥ ४८० ॥
जैसें खालारां धावे पाणी । भ्रमर पुष्पाचिये घाणीं । नाना सुटला सांजवणीं । वत्सुचि पां ॥ ४८१ ॥
अगा स्वर्गींची उर्वशी । एकोनि जेवी माणुसीं । वराता लावीजती आकाशीं । यागांचिया ॥ ४८२ ॥
पै पारिवा जैसा किरीटी । चढला नभाचिये पोटीं । पारवी देखोनि लोटी । आंगचि सगळें ॥ ४८३ ॥
हें ना घनगर्जनासरिसा । मयूर वोवांडे आकाशा । ज्ञाता ज्ञेय देखोनि तैसा । धांवचि घे ॥ ४८४ ॥
म्हणौनि ज्ञान ज्ञेय ज्ञाता । हे त्रिविध गा पंडुसुता । होयचि कर्मा समस्तां । प्रवृत्ति येथ ॥ ४८५ ॥
परी तेंचि ज्ञेय विपायें । जरी ज्ञातयातें प्रिय होये । तरी भोगावया न साहे । क्षणही विलंबु ॥ ४८६ ॥
नातरी अवचटें । तेंचि विरुद्ध होऊनि भेटे । तरी युगांत वाटे । सांडावया ॥ ४८७ ॥
व्याळा कां हारा । वरपडा जालेया नरा । हरिखु आणि दरारा । सरिसाचि उठी ॥ ४८८ ॥
तैसें ज्ञेय प्रियाप्रियें । देखिलेनि ज्ञातया होये । मग त्याग स्वीकारीं वाहे । व्यापारातें ॥ ४८९ ॥
तेथ रागी प्रतिमल्लाचा । गोसांवी सर्वदळाचा । रथु सांडूनि पायांचा । होय जैसा ॥ ४९० ॥
तैसें ज्ञातेपणें जें असे । तें ये कर्ता ऐसिये दशे । जेवितें बैसलें जैसें । रंधन करूं ॥ ४९१ ॥
कां भंवरेचि केला मळा । वरकलुचि जाला अंकसाळा । नाना देवो रिगाला देऊळा- । चिया कामा ॥ ४९२ ॥
तैसा ज्ञेयाचिया हांवा । ज्ञाता इंद्रियांचा मेळावा । राहाटवी तेथ पांडवा । कर्ता होय ॥ ४९३ ॥
आणि आपण होउनी कर्ता । ज्ञाना आणी करणता । तेथें ज्ञेयचि स्वभावतां । कार्य होय ॥ ४९४ ॥

ऐसा ज्ञानाचिये निजगति । पालटु पडे गा सुमति । डोळ्याची शोभा राती । पालटे जैसी ॥ ४९५ ॥
 कां अदृष्ट जालिया उदासु । पालटे श्रीमंताचा विलासु । पुनिवेपाटीं शीतांशु । पालटे जैसा ॥ ४९६ ॥
 तैसा चाळितां करणें । ज्ञाता वेष्टिजे कर्तेपणें । तेथींचीं तियें लक्षणें । ऐक आतां ॥ ४९७ ॥
 तरी बुद्धि आणि मन । चित्त अहंकार हन । हें चतुर्विध चिन्ह । अंतःकरणाचें ॥ ४९८ ॥
 बाह्य त्वचा श्रवण । चक्षु रसना घ्राण । हें पंचविध जाण । इंद्रियें गा ॥ ४९९ ॥
 तेथ आंतुले तंव करणें । कर्ता कर्तव्या घे उमाणें । मग तें जरी जाणें । सुखा येतें ॥ ५०० ॥
 तरी बाहेरीलें तियेही । चक्षुरादिकें दाहाही । उठौनि लवलाही । व्यापारा सूये ॥ ५०१ ॥
 मग तो इंद्रियकदंबु । करविजे तंव राबु । जंव कर्तव्याचा लाभु । हातासि ये ॥ ५०२ ॥
 ना तें कर्तव्य जरी दुःखें । फळेल ऐसें देखे । तो लावी त्यागमुखें । तियें दाहाही ॥ ५०३ ॥
 मग फिटे दुःखाचा ठावो । तंव राहाटवी रात्रिदिवो । विकणवातें कां रावो । जयापरी ॥ ५०४ ॥
 तैसेनि त्याग स्वीकारीं । वाहातां इंद्रियांची धुरी । ज्ञातयातें अवधारीं । कर्ता म्हणिपे ॥ ५०५ ॥
 आणि कर्तयाच्या सर्व कर्मीं । आउतांचिया परी क्षमी । म्हणौनि इंद्रियांतें आम्ही । करणें म्हणों ॥ ५०६ ॥
 आणि हेचि करणेंवरी । कर्ता क्रिया ज्या उभारी । तिया व्यापे तें अवधारी । कर्म एथ ॥ ५०७ ॥
 सोनाराचिया बुद्धि लेणें । व्यापे चंद्रकरीं चांदणें । कां व्यापे वेल्हाळपणें । वेली जैसी ॥ ५०८ ॥
 नाना प्रभा व्यापे प्रकाशु । गोडिया इक्षुरसु । हें असो अवकाशु । आकाशीं जैसा ॥ ५०९ ॥
 तैसें कर्तयाचिया क्रिया । व्यापलें जें धनंजया । तें कर्म गा बोलावया । आन नाही ॥ ५१० ॥
 एवं कर्म कर्ता करण । या तिहींचेंही लक्षण । सांगितलें तुज विचक्षण- । शिरोमणी ॥ ५११ ॥
 एथ ज्ञाता ज्ञान ज्ञेय । हें कर्माचें प्रवृत्तित्रय । तैसेंचि कर्ता करण कार्य । हा कर्मसंचयो ॥ ५१२ ॥
 वन्ही ठेविला असे धूमु । आथी बीजीं जेवीं द्रुमु । कां मनीं जोडे कामु । सदा जैसा ॥ ५१३ ॥
 तैसा कर्ता क्रिया करणीं । कर्माचें आहे जितवणीं । सोनें जैसें खाणी । सुवर्णाचिये ॥ ५१४ ॥
 म्हणौनि हें कार्य मी कर्ता । ऐसें आथि जेथ पंडुसुता । तेथ आत्मा दूरी समस्ता । क्रियांपासीं ॥ ५१५ ॥
 यालागीं पुढतपुढती । आत्मा वेगळाचि सुमती । आतां असो हे किती । जाणतासि तूं ॥ ५१६ ॥

ज्ञानं कर्म च कर्ताच त्रिधैव गुणभेदतः ।

प्रोच्यते गुणसङ्ख्याने यथावच्छृणु तान्यपि ॥ १९ ॥

परी सांगितलें जें ज्ञान । कर्म कर्ता हन । ते तिन्ही तिहीं ठायीं भिन्न । गुणीं आहाती ॥ ५१७ ॥
 म्हणौनि ज्ञाना कर्मा कर्तया । पातेजों नये धनंजया । जे दोनी बांधती सोडावया । एकचि प्रौढ ॥ ५१८ ॥
 तें सात्विक ठाऊवें होये । तो गुणभेदु सांगों पाहे । जो सांख्यशास्त्रीं आहे । उवाइला ॥ ५१९ ॥
 जें विचारक्षीरसमुद्र । स्वबोधकुमुदिनीचंद्र । ज्ञानडोळसां नरेंद्र । शास्त्रांचा जें ॥ ५२० ॥
 कीं प्रकृतिपुरुष दोनी । मिसळलीं दिवोरजनीं । तियें निवडितां त्रिभुवनीं । मातंडु जें ॥ ५२१ ॥
 जेथ अपारा मोहराशी । तत्वाच्या मापीं चोविसीं । उगाणा घेऊनि परेशीं । सुरवाडिजे ॥ ५२२ ॥
 अर्जुना तें सांख्यशास्त्र । पढे जयाचें स्तोत्र । तें गुणभेदचरित्र । ऐसें आहे ॥ ५२३ ॥
 जे आपुलेनि आंगिकें । त्रिविधपणाचेनि अकें । दृश्यजात तितुकें । अंकित केलें ॥ ५२४ ॥
 एवं सत्वरजतमा । तिहींची एवढी असे महिमा । जें त्रैविध्य आदी ब्रह्मा । अंतीं कृमी ॥ ५२५ ॥
 परी विश्वींची आघवी मांदी । जेणें भेदलेनि गुणभेदीं । पडिली तें तंव आदी । ज्ञान सांगो ॥ ५२६ ॥

जे दिठी जरी चोख कीजे । तरी भलतेंही चोख सुजे । तैसें ज्ञानें शुद्धं लाहिजे । सर्वही शुद्ध ॥ ५२७ ॥
म्हणौनि तें सात्त्विक ज्ञान । आतां सांगों दे अवधान । कैवल्यगुणनिधान । श्रीकृष्ण म्हणे ॥ ५२८ ॥

सर्वभूतेषु येनैकं भावमव्ययमीक्षते ।
अविभक्तं विभक्तेषु तज्ज्ञानं विद्धि सात्त्विकम् ॥ २० ॥

तरी अर्जुना गा तें फुडें । सात्त्विक ज्ञान चोखडें । जयाच्या उदयीं ज्ञेय बुडे । ज्ञातेनिसीं ॥ ५२९ ॥
जैसा सूर्य न देखे अंधारें । सरिता नेणिजती सागरें । कां कवळिलिया न धरे । आत्मछाया ॥ ५३० ॥
तयापरी जया ज्ञाना । शिवादि तृणावसाना । इया भूतव्यक्ति भिन्ना । नाडळती ॥ ५३१ ॥
जैसें हातें चित्र पाहातां । होय पाणियें मीठ धुतां । कां चोवोनि स्वप्ना येतां । जैसें होय ॥ ५३२ ॥
तैसें ज्ञानें जेणें । करितां ज्ञातव्यातें पाहाणें । जाणता ना जाणणें । जाणावें उरे ॥ ५३३ ॥
पैं सोनें आटूनि लेणीं । न काढिती आपुलिया आयणी । कां तरंग न घेपती पाणी । गाळूनि जैसें ॥ ५३४ ॥
तैसी जया ज्ञानाचिया हाता । न लगेचि दृश्यपथा । तें ज्ञान जाण सर्वथा । सात्त्विक गा ॥ ५३५ ॥
आरिसा पाहों जातां कोडें । जैसें पाहातेंचि कां रिगे पुडें । तैसें ज्ञेय लोटोनि पडे । ज्ञाताचि जें ॥ ५३६ ॥
पुढती तेंचि सात्त्विक ज्ञान । जें मोक्षलक्ष्मीचें भुवन । हें असो ऐक चिन्ह । राजसाचें ॥ ५३७ ॥

पृथक्त्वेन तु यज्ज्ञानं नानाभावान्पृथग्विधान् ।
वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तज्ज्ञानं विद्धि राजसम् ॥ २१ ॥

तरी पार्था परीयेस । तें ज्ञान गा राजस । जें भेदाची कांस । धरूनि चाले ॥ ५३८ ॥
विचित्रता भूतांचिया । आपण आंतोनि ठिकरिया । बहु चक्रे ज्ञातया । आणिली जेणें ॥ ५३९ ॥
जैसें साचा रूपाआड । घालूनि विसराचें कवाड । मग स्वप्नाचें काबाड । ओपी निद्रा ॥ ५४० ॥
तैसें स्वज्ञानाचिये पौळी । बाहेरि मिथ्या महीं खळीं । तिहीं अवस्थांचिया वह्याळी । दावी जें जीवा ॥ ५४१ ॥
अलंकारपणें झांकलें । बाळा सोनें कां वायां गेलें । तैसें नामीं रूपीं दुरावलें । अद्वैत जया ॥ ५४२ ॥
अवतरली गाडग्यां घडां । पृथ्वी अनोळख जाली मूढां । वन्हि जाला कानडा । दीपत्वासाठीं ॥ ५४३ ॥
कां वस्त्रपणाचेनि आरोपें । मूर्खांप्रति तंतु हारपे । नाना मुग्धा पटु लोपे । दाऊनि चित्र ॥ ५४४ ॥
तैशी जया ज्ञाना । जाणोनि भूतव्यक्ती भिन्ना । ऐक्यबोधाची भावना । निमोनि गेली ॥ ५४५ ॥
मग इंधनीं भेदला अनळु । फुलांवरी परीमळु । कां जळभेदें शकलु । चंद्रु जैसा ॥ ५४६ ॥
तैसें पदार्थभेद बहुवस । जाणोनि लहानथोर वेष । आंतलें तें राजस । ज्ञान येथ ॥ ५४७ ॥
आतां तामसाचेंही लिंग । सांगेन तें वोळख चांग । डावलावया मातंग- । सदन जैसें ॥ ५४८ ॥

यत्तु कृत्स्नवदेकस्मिन्कार्ये सक्तमहैतुकम् ।
अतत्त्वार्थवदल्पं च तत्तामसमुदाहृतम् ॥ २२ ॥

तरी किरीटी जें ज्ञान । हिंडे विधीचेनि वस्त्रेंहीन । श्रुति पाठमोरी नग्न । म्हणौनि तया ॥ ५४९ ॥
येरीही शास्त्र बटिकरीं । जें निंदेचे विटाळवरी । बोळविलेंसे डोंगरीं । म्लेंच्छधर्माच्या ॥ ५५० ॥

जें गा ज्ञान ऐसें । गुणग्रहें तामसें । घेतलें भवें पिसें । होऊनियां ॥ ५५१ ॥
जें सोयरिकें बाधु नेणें । पदार्थी निषेधु न म्हणे । निरोविलें जैसें सुणें । शून्यग्रामीं ॥ ५५२ ॥
तया तोंडी जें नाडळे । कां खातां जेणें पोळे । तेंचि येक वाळे । येर घेणेचि ॥ ५५३ ॥
पैं सोनें चोरितां उंदिरु । न म्हणे थरुविथरु । नेणे मांसखाइरु । काळें गोरें ॥ ५५४ ॥
नाना वनामाजीं बोहरी । कडसणी जेवीं न करी । कां जीत मेलें न विचारी । बैसतां माशी ॥ ५५५ ॥
अगा वांता कां वाढिलेया । साजुक कां सडलिया । विवेकु कावळिया । नाहीं जैसा ॥ ५५६ ॥
तैसें निषिद्ध सांडूनि द्यावें । कां विहित आदरें घ्यावें । हें विषयांचेनि नावें । नेणेंचि जें ॥ ५५७ ॥
जेतुलें आड पडे दिठी । तेतुलें घेचि विषयासाठीं । मग तें स्त्री-द्रव्य वाटी । शिशुनोदरां ॥ ५५८ ॥
तीर्थातीर्थ हे भाख । उदकीं नाहीं सनोळख । तृषा वोळे तेंचि सुख । वांचूनियां ॥ ५५९ ॥
तयाचिपरी खाद्याखाद्य । न म्हणे निंद्यानिंद्य । तोंडा आवडे तें मेध्य । ऐसाचि बोधु ॥ ५६० ॥
आणि स्त्रीजात तितुकें । त्वचेंद्रियेंचि वोळखे । तियेविषयीं सोयरिकें । एकचि बोधु ॥ ५६१ ॥
पैं स्वार्थी जें उपकरे । तयाचि नाम सोयिरें । देहसंबंधु न सरे । जिये ज्ञानीं ॥ ५६२ ॥
मृत्यूचें आघवेंचि अन्न । आघवेंचि आगी इंधन । तैसें जगचि आपलें धन । तामसज्ञाना ॥ ५६३ ॥
ऐसेनि विश्व सकळ । जेणें विषयोचि मानिलें केवळ । तया एक जाण फळ । देहभरण ॥ ५६४ ॥
आकाशपतिता नीरा । जैसा सिंधुचि येक थारा । तैसें कृत्यजात उदरा- । लागिचि बुझे ॥ ५६५ ॥
वांचूनि स्वर्गु नरकु आथी । तया हेतु प्रवृत्ति निवृत्ती । इये आघवियेचि राती । जाणिवेची जें ॥ ५६६ ॥
जें देहखंडा नाम आत्मा । ईश्वर पाषाणप्रतिमा । ययापरौती प्रमा । ढळों नेणें ॥ ५६७ ॥
म्हणे पडिलेनि शरीरें । केलेनिसीं आत्मा सरे । मा भोगावया उरे । कोण वेषें ॥ ५६८ ॥
ना ईश्वरु पाहातां आहे । तो भोगवी हें जरी होये । तरी देवचि खाये । विकूनियां ॥ ५६९ ॥
गांवींचे देवळेस्वर । नियामकचि होती साचार । तरी देशीचे डोंगर । उगे कां असती ? ॥ ५७० ॥
ऐसा विपायें देवो मानिजे । तरी पाषाणमात्रचि जाणिजे । आणि आत्मा तंव म्हणिजे । देहातेंचि ॥ ५७१ ॥
येरें पापपुण्यादिकें । तें आघवेंचि करोनि लटिकें । हित मानी अग्निमुखे । चरणें जें कां ॥ ५७२ ॥
जें चामाचे डोळे दाविती । जें इंद्रियें गोडी लाविती । तेंचि साच हे प्रतीती । फुडी जया ॥ ५७३ ॥
किंबहुना ऐसी प्रथा । वाढती देखसी पार्था । धूमाची वेली वृथा । आकाशीं जैसी ॥ ५७४ ॥
कोरडा ना वोला । उपेगा आथी गेला । तो वाढोनि मोडला । भेंडु जैसा ॥ ५७५ ॥
नाना उंसांचीं कणसें । कां नपुंसकें माणुसें । वन लागलें जैसें । साबरीचें ॥ ५७६ ॥
नातरी बाळकाचें मन । कां चोराघरींचें धन । अथवा गळास्तन । शेळियेचे ॥ ५७७ ॥
तैसें जें वायाणें । वोसाळ दिसे जाणणें । तयातें मी म्हणें । तामस ज्ञान ॥ ५७८ ॥
तेंही ज्ञान इया भाषा । बोलिजे तो भावो ऐसा । जात्यंधाचा कां जैसा । डोळा वाडु ॥ ५७९ ॥
कां बधिराचे नीट कान । अपेया नाम पान । तैसें आडनांव ज्ञान । तामसा तया ॥ ५८० ॥
हें असो किती बोलावें । तरी ऐसें जें देखावें । तें ज्ञान नोहे जाणावें । डोळस तम ॥ ५८१ ॥
एवं तिहीं गुणीं । भेदलें यथालक्षणीं । ज्ञान श्रोतेशिरोमणी । दाविलें तुज ॥ ५८२ ॥
आतां याचि त्रिप्रकारा । ज्ञानाचेनि धनुर्धरा । प्रकाशें होती गोचरा । कर्तयांच्या क्रिया ॥ ५८३ ॥
म्हणौनि कर्म पैं गा । अनुसरे तिहीं भागां । मोहरे जालिया वोघा । तोय जैसे ॥ ५८४ ॥
तेंचि ज्ञानत्रयवशें । त्रिविध कर्म जें असे । तेथ सात्विक तंव ऐसें । परीसे आधीं ॥ ५८५ ॥

नियतं सङ्गरहितमरागद्वेषतः कृतम् ।
अफलप्रेप्सुना कर्म यत्तत्सात्त्विकमुच्यते ॥ २३ ॥

तरी स्वाधिकाराचेनि मार्गें । आलें जें मानिलें आंगें । पतिव्रतेचेनि परीष्वंगें । प्रियातें जैसें ॥ ५८६ ॥
सांवळ्या आंगा चंदन । प्रमदालोचनी अंजन । तैसें अधिकारासी मंडण । नित्यपणें जें ॥ ५८७ ॥
तें नित्य कर्म भलें । होय नैमित्तिकी सावाइलें । सोनयासि जोडलें । सौरभ्य जैसें ॥ ५८८ ॥
आणि आंगा जीवाची संपत्ती । वेंचूनि बाळाची करी पाळती । परी जीवें उबगणें हें स्थिती । न पाहे माय ॥ ५८९ ॥
तैसें सर्वस्वें कर्म अनुष्ठी । परी फळ न सूये दिठी । उखिती क्रिया पैठी । ब्रह्मींचि करी ॥ ५९० ॥
आणि प्रिय आलिया स्वभावें । शंबळ उरे वेंचे ठाउवें । नव्हे तैसें सत्प्रसंगें करावें । पारुषे जरी ॥ ५९१ ॥
तरी अकरणाचेनि खेदें । द्वेषातें जीवीं न बांधे । जालियाचेनि आनंदें । फुंजों नेणें ॥ ५९२ ॥
ऐसऐसिया हातवटिया । कर्म निफजे जें धनंजया । जाण सात्त्विक हें तया । गुणनाम गा ॥ ५९३ ॥
ययावरी राजसाचें । लक्षण सांगिजेल साचें । न करीं अवधानाचें । वाणेंपण ॥ ५९४ ॥

यत्तु कामेप्सुना कर्म साहंकारेण वा पुनः ।
क्रियते बहुलायासं तद्राजसमुदाहृतम् ॥ २४ ॥

तरी घरीं मातापितरां । धड बोली नाहीं संसारा । येर विश्व भरी आदरा । मूर्खुं जैसा ॥ ५९५ ॥
का तुळशीचिया झाडा । दुरूनि न घापें सिंतोडा । द्राक्षीचिया तरी बुडा । दूधचि लाविजे ॥ ५९६ ॥
तैसी नित्यनैमित्तिकें । कर्में जियें आवश्यकें । तयांचेविषयीं न शके । बैसला उठूं ॥ ५९७ ॥
येरां काम्याचेनि तरी नावें । देह सर्वस्व आघवें । वेचितांही न मनवे । बहु ऐसें ॥ ५९८ ॥
अगा देवढी वाढी लाहिजे । तेथ मोल देतां न धाडजे । पेरितां पुरें न म्हणिजे । बीज जेवीं ॥ ५९९ ॥
कां परीसु आलिया हातीं । लोहालागीं सर्वसंपत्ती । वेचितां ये उन्नती । साधकु जैसा ॥ ६०० ॥
तैसीं फळें देखोनि पुढें । काम्यकर्में दुवाडें । करी परी तें थोकडें । केलेही मानी ॥ ६०१ ॥
तेणें फळकामुकें । यथाविधी नेटकें । काम्य कीजे तितुकें । क्रियाजात ॥ ६०२ ॥
आणि तयाही केलियाचें । तोंडीं लावी दौडीचें । कर्मी या नांवपाटाचें । वाणें सारी ॥ ६०३ ॥
तैसा भरे कर्माहंकारु । मग पिता अथवा गुरु । ते न मनी काळज्वरु । औषध जैसें ॥ ६०४ ॥
तैसेनि साहंकारें । फळाभिलाषियें नरें । कीजे गा आदरें । जें जें कांहीं ॥ ६०५ ॥
परी तेंही करणें बहुवसा । वळघोनि करी सायासा । जीवनोपावो कां जैसा । कोल्हाटियांचा ॥ ६०६ ॥
एका कणालागीं उंदिरु । आसका उपसे डोंगरु । कां शेवाळोद्वेशें दर्दुरु । समुद्रु डहुळी ॥ ६०७ ॥
पैं भिकेपरतें न लाहे । तन्ही गारुडी सापु वाहे । काय कीजे शीणुचि होये । गोडु येकां ॥ ६०८ ॥
हे असो परमाणूचेनि लाभें । पाताळ लंघिती वोळंबे । तैसें स्वर्गसुखलोभें । विचंबणें जें ॥ ६०९ ॥
तें काम्य कर्म सकलेश । जाणावें येथ राजस । आतां चिन्ह परिस । तामसाचें ॥ ६१० ॥

अनुबन्धं क्षयं हिंसामनपेक्ष्य च पौरुषम् ।
मोहादारभ्यते कर्म यत्तत्तामसमुच्यते ॥ २५ ॥

तरी तें गा तामस कर्म । जें निंदेचें काळें धाम । निषेधाचें जन्म । सांच जेणें ॥ ६११ ॥
 जें निपजविल्यापाठी । कांहींच न दिसे दिठी । रेघ काढलिया पोटी । तोयाचे जेवीं ॥ ६१२ ॥
 कां कांजी घुसळलिया । कां राखोंडी फुंकलिया । कांहीं न दिसे गाळिलिया । वाळुघाणा ॥ ६१३ ॥
 नाना उपणिलिया भूस । कां विंधिलिया आकाश । नाना मांडिलिया पाश । वारयासी ॥ ६१४ ॥
 हें आवघेंचि जैसें । वांझें होऊनि नासे । जें केलिया पाठीं तैसें । वायांचि जाय ॥ ६१५ ॥
 येह्वीं नरदेहाही येवढें । धन आटणीये पडे । जें कर्म निफजवितां मोडे । जगाचें सुख ॥ ६१६ ॥
 जैसा कमळवनीं फांसु । काढिलिया कांटसु । आपण झिजे नाशु । कमळां करी ॥ ६१७ ॥
 कां आपण आंगें जळे । आणि नागवी जगाचे डोळे । पतंगु जैसा सळें । दीपाचेनि ॥ ६१८ ॥
 तैसें सर्वस्व वायां जावो । वरी देहाही होय घावो । परी पुढिलां अपावो । निफजविजे जेणें ॥ ६१९ ॥
 माशी आपणयातें गिळवी । परी पुढीला वांती शिणवी । तें कश्मळ आटवी । आचरण जें ॥ ६२० ॥
 तेंही करावयो दोषें । मज सामर्थ्य असे कीं नसे । हेंही पुढील तैसें । न पाहतां करी ॥ ६२१ ॥
 केवढा माझा उपावो । करितां कोण प्रस्तावो । केलियाही आवो । काय येथ ॥ ६२२ ॥
 इये जाणिवेची सोये । अविवेकाचेनि पायें । पुसोनियां होये । साटोप कर्मी ॥ ६२३ ॥
 आपला वसौटा जाळुनी । बिसाटे जैसा वन्ही । कां स्वमर्यादा गिळोनि । सिंधु उठी ॥ ६२४ ॥
 मग नेणें बहु थोडें । न पाहे मागें पुढें । मार्गामार्ग येकवढें । करीत चाले ॥ ६२५ ॥
 तैसें कृत्याकृत्य सरकटित । आपपर नुरवित । कर्म होय तें निश्चित । तामस जाण ॥ ६२६ ॥
 ऐसी गुणत्रयभिन्ना । कर्माची गा अर्जुना । हे केली विवंचना । उपपत्तींसीं ॥ ६२७ ॥
 आतां ययाचि कर्मा भजतां । कर्माभिमानीया कर्ता । तो जीवुही त्रिविधता । पातला असे ॥ ६२८ ॥
 चतुराश्रमवशें । एकु पुरुषु चतुर्धा दिसे । कर्तया त्रैविध्य तैसें । कर्मभेदें ॥ ६२९ ॥
 तरी तयां तिहीं आंतु । सात्त्विक तंव प्रस्तुतु । सांगेन दत्तचित्तु । आकर्णीं तूं ॥ ६३० ॥

मुक्तसङ्गोऽनहंवादी धृत्युत्साहसमन्वितः ।

सिद्ध्यसिद्ध्योर्निर्विकारः कर्ता सात्त्विक उच्यते ॥ २६ ॥

तरी फळोद्देशें सांडिलिया । वाढती जेवीं सरळिया । शाखा कां चंदनाचिया । बावन्नया ॥ ६३१ ॥
 कां न फळतांही सार्थका । जैसिया नागलतिका । तैसिया करी नित्यादिकां । क्रिया जो कां ॥ ६३२ ॥
 परी फळशून्यता । नाहीं तया विफळता । पै फळासीचि पंडुसुता । फळें कायिसी ॥ ६३३ ॥
 आणि आदरें करी बहुवसें । परी कर्ता मी हें नुमसे । वर्षाकाळींचें जैसें । मेघवृंद ॥ ६३४ ॥
 तेवींचि परमात्मलिंगा । समर्पावयाजोगा । कर्मकलापु पै गा । निपजावया ॥ ६३५ ॥
 तया काळातें नुलंघणें । देशशुद्धिही साधणें । कां शास्त्रांच्या वातीं पाहणें । क्रियानिर्णयो ॥ ६३६ ॥
 वृत्ति करणें येकवळा । चित्त जावों न देणें फळा । नियमांचिया सांखळा । वाहणें सदा ॥ ६३७ ॥
 हा निरोधु साहावयालागीं । धैर्याचिया चांगचांगीं । चिंतवणी जिती आंगीं । वाहे जो कां ॥ ६३८ ॥
 आणि आत्मयाचिये आवडी । कर्म करितां वरपडीं । देहसुखाचिये परवडीं । येवों न लाहे ॥ ६३९ ॥
 आळसा निद्रा दुःहावे । क्षुधा न बाणवे । सुरवाडु न पावे । आंगाचा ठावो ॥ ६४० ॥
 तंव अधिकाधिक । उत्साहो धरी आगळीक । सोनें जैसें पुटीं तुक । तुटलिया कसीं ॥ ६४१ ॥
 जरी आवडी आथी साच । तरी जीवितही सलंच । आगीं घालितां रोमांच । देखिजती सतिये ॥ ६४२ ॥

मा आत्मया येवढीया प्रिया । वालभेला जो धनंजया । देहही सिदतां तया । काय खेदु होईल ? ॥ ६४३ ॥
 म्हणौनि विषयसुरवाडु तुटे । जंव जंव देहबुद्धि आटे । तंव तंव आनंदु दुणवटे । कर्मी जया ॥ ६४४ ॥
 ऐसेनि जो कर्म करी । आणि कोणे एके अवसरी । तें ठाके ऐसी परी । वाहे जरी ॥ ६४५ ॥
 तरी कडाडीं लोटला गाडा । तो आपणपें न मनी अवघडा । तैसा ठाकलेनिही थोडा । नोहे जो कां ॥ ६४६ ॥
 नातरी आदरिलें । अव्यंग सिद्धी गेलें । तरी तेंही जिंतिलें । मिरवूं नेणें ॥ ६४७ ॥
 इया खुणा कर्म करितां । देखिजे जो पंडुसुता । तयातें म्हणिपे तत्त्वतां । सात्विकु कर्ता ॥ ६४८ ॥
 आतां राजसा कर्तेया । वोळखणें हें धनंजया । जे अभिलाषा जगाचिया । वसौटा तो ॥ ६४९ ॥

रागी कर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धो हिंसात्मकोऽशुचिः ।
 हर्षशोकान्वितः कर्ता राजसः परिकीर्तितः ॥ २७ ॥

जैसा गावींचिया कश्मळा । उकरडा होय येकवळा । कां स्मशानीं अमंगळा । आघवयांची ॥ ६५० ॥
 तया परी जो अशेषा । विश्वाचिया अभिलाषा । पायपाखाळणिया दोषां । घरटा जाला ॥ ६५१ ॥
 म्हणौनि फळाचा लागु । देखे जिजे असलगु । तिये कर्मी चांगु । रोहो मांडी ॥ ६५२ ॥
 आणि आपण जालिये जोडी । उपखों नेदी कवडी । क्षणक्षणा कुरोंडी । जीवाची करी ॥ ६५३ ॥
 कृपणु चितीं ठेवा आपुला । तैसा दक्षु पराविया माला । बकु जैसा खुतला । मासेयासी ॥ ६५४ ॥
 आणि गोंवी गेलिया जवळी । झगटलिया अंग फाळी । फळें तरी आंतु पोळी । बोरान्दी जैसी ॥ ६५५ ॥
 तैसें मने वाचा कायें । भलतया दुःख देतु जाये । स्वार्थु साधितां न पाहे । पराचें हित ॥ ६५६ ॥
 तेवींचि आंगें कर्मी । आचरणें नोहे क्षमी । न निघे मनोधर्मी । अरोचकु ॥ ६५७ ॥
 कनकाचिया फळा । आंतु माज बाहेरी मौळा । तैसा सबाह्य दुबळा । शुचित्वें जो ॥ ६५८ ॥
 आणि कर्मजात केलिया । फळ लाहे जरी धनंजया । तरी हरिखें जगा यया । वांकुलिया वाये ॥ ६५९ ॥
 अथवा जें आदरिलें । हीनफळ होय केलें । तरी शोकें तेणें जिंतिलें । धिक्कारों लागे ॥ ६६० ॥
 कर्मी राहाटी ऐसी । जयातें होती देखसी । तोचि जाण त्रिशुद्धीसी । राजस कर्ता ॥ ६६१ ॥
 आतां यया पाठीं येरु । जो कुकर्माचा आगरु । तोही करूं गोचरु । तामस कर्ता ॥ ६६२ ॥

अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः शटो नैष्कृतिकोऽलसः ।
 विषादी दीर्घसूत्री च कर्ता तामस उच्यते ॥ २८ ॥

तरी मियां लागलिया कैसें । पुढील जळत असे । हें नेणिजे हुताशें । जियापरी ॥ ६६३ ॥
 पै शस्त्रें मियां तिखटें । नेणिजे कैसेनि निवटे । कां नेणिजे काळकूटें । आपुलें केलें ॥ ६६४ ॥
 तैसा पुढीलया आपुलया । घातु करीत धनंजया । आदरी वोखटिया । क्रिया जो कां ॥ ६६५ ॥
 तिया करितांही वेळीं । काय जालें हें न सांभाळी । चळला वायु वाहुटुळी । चेष्टे तैसा ॥ ६६६ ॥
 पै करणिया आणि जया । मेळु नाहीं धनंजया । तो पाहुनी पिसेया । कैचीं त्राय ? ॥ ६६७ ॥
 आणि इंद्रियांचें वोगरिलें । चरोनि राखे जो जियालें । बैलातळीं लागलें । गोचिड जैसें ॥ ६६८ ॥
 हांसया रुदना वेळु । नेणतां आदरी बाळु । राहाटे उच्छृंखळु । तयापरी ॥ ६६९ ॥
 जो प्रकृती आंतलेपणें । कृत्याकृत्यस्वादु नेणे । फुगे केरें धालेपणें । उकरडा जैसा ॥ ६७० ॥

म्हणौनि मान्याचेनि नावें । ईश्वराही परी न खालवे । स्तब्धपणें न मनवे । डोंगरासी ॥ ६७१ ॥
 आणि मन जयाचें विषकल्लोळी । राहाटी फुडी चोरिली । दिठी कीर ते बोली । पण्यांगनेची ॥ ६७२ ॥
 किंबहुना कपटाचें । देहचि वळिलें तयाचें । तें जिणें कीं जुंवाराचें । टिटेंघर ॥ ६७३ ॥
 नोहे तयाचा प्रादुर्भावो । तो साभिलाष भिल्लांचा गांवो । म्हणौनि नये येवों जावों । तया वाटा ॥ ६७४ ॥
 आणि आणिकांचें निकें केलें । विरु होय जया आलें । जैसें अपेय पया मिनलें । लवण करी ॥ ६७५ ॥
 कां हीं व ऐसा पदार्थु । घातलिया आगीआंतु । तेचि क्षणीं धडाडितु । अग्नि होय ॥ ६७६ ॥
 नाना सुद्रव्यें गोमटीं । जालिया शरीरीं पैठीं । होऊनि ठाती किरीटी । मळुचि जेवीं ॥ ६७७ ॥
 तैसें पुढिलाचें बरवें । जयाच्या भीतरीं पावे । आणि विरुद्धचि आघवें । होऊनि निगे ॥ ६७८ ॥
 जो गुण घे दे दोख । अमृताचें करी विख । दूध पाजलिया देख । व्याळु जैसा ॥ ६७९ ॥
 आणि ऐहिकीं जियावें । जेणें परत्रा साच यावें । तें उचित कृत्य पावे । अवसरीं जिये ॥ ६८० ॥
 तेव्हां जया आपैसी । निद्रा ये ठेविली ऐसी । दुर्व्यवहारीं जैसी । विटाळें लोटे ॥ ६८१ ॥
 पै द्राक्षरसा आम्ररसा । वेळे तोंड सडे वायसा । कां डोळे फुटती दिवसा । डुडुळाचे ॥ ६८२ ॥
 तैसा कल्याणकाळु पाहे । तें तयातें आळसु खाये । ना प्रमादी तरी होये । तो म्हणे तैसें ॥ ६८३ ॥
 जेवींचि सागराच्या पोटीं । जळे अखंड आगिठी । तैसा विषादु वाहे गांठीं । जिवाचिये जो ॥ ६८४ ॥
 लेंडोराआगीं धूमावधि । कां अपाना आंगीं दुर्गंधि । तैसा जो जीवितावधि । विषादें केला ॥ ६८५ ॥
 आणि कल्पांताचिया पारा । वेगळेंही जो वीरा । सूत्र धरी व्यापारा । साभिलाषा ॥ ६८६ ॥
 अगा जगाही परौती । शुचा वाहे पै चितीं । करितां विषीं हातीं । तृणही न लगे ॥ ६८७ ॥
 ऐसा जो लोकाआंतु । पापपुंजु मूर्तु । देखसी तो अव्याहतु । तामसु कर्ता ॥ ६८८ ॥
 एवं कर्म कर्ता ज्ञान । या तिहींचें त्रिधा चिन्ह । दाविलें तुज सुजन । चक्रवर्ती ॥ ६८९ ॥

बुद्धेर्भेदं धृतेश्चैव गुणतस्त्रिविधं शृणु ।
 प्रोच्यमानमशेषेण पृथक्त्वेन धनञ्जय ॥ २९ ॥

आतां अविद्येचिया गांवीं । मोहाची वेदूनि मदवी । सदेहाचीं आघवीं । लेऊनि लेणीं ॥ ६९० ॥
 आत्मनिश्चयाची बरव । जया आरिसां पाहे सावयव । तिये बुद्धीचीही धांव । त्रिधा असे ॥ ६९१ ॥
 अगा सत्वादि गुणीं इहीं । कायी एक तिहीं ठायीं । न कीजेचि येथ पाहीं । जगामार्जीं ॥ ६९२ ॥
 आगी न वसतां पोटीं । कवण काष्ठ असे सृष्टीं । तैसें तें कैचें दृश्यकोटीं । त्रिविध जें नोहे ॥ ६९३ ॥
 म्हणौनि तिहीं गुणीं । बुद्धी केली त्रिगुणी । धृतीसिही वांटणी । तैसीचि असे ॥ ६९४ ॥
 तेंचि येक वेगळालें । यथा चिन्हीं अळंकारलें । सांगिजेल उपाडलें । भेदलेपणें ॥ ६९५ ॥
 परी बुद्धि धृति इयां । दोही भागामार्जीं धनंजया । आधीं रूप बुद्धीचिया । भेदासि करूं ॥ ६९६ ॥
 तरी उत्तमा मध्यमा निकृष्टा । संसारासि गा सुभटा । प्राणियां येतिया वाटा । तिनी आथी ॥ ६९७ ॥
 जे अकरणीय काम्य निषिद्ध । ते हे मार्ग तिन्ही प्रसिद्ध । संसारभयें सबाध । जीवां ययां ॥ ६९८ ॥

प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च कार्याकार्ये भयाभये ।
 बन्धं मोक्षं च या वेत्ति बुद्धिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ ३० ॥

म्हणौनि अधिकारें मानिलें । जें विधीचेनि वोधें आलें । तें एकचि येथ भलें । नित्य कर्म ॥ ६९९ ॥
 तेंचि आत्मप्राप्ति फळ । दिठी सूनि केवळ । कीजे जैसें कां जळ । सेविजे ताहनें ॥ ७०० ॥
 येतुलेनि तें कर्म । सांडी जन्मभय विषम । करूनि दे उगम । मोक्षसिद्धि ॥ ७०१ ॥
 ऐसें करी तो भला । संसारभयें सांडिला । करणीयत्वे आला । मुमुक्षुभागा ॥ ७०२ ॥
 तेथ जे बुद्धि ऐसा । बळिया बांधे भरंवसा । मोक्षु ठेविला ऐसा । जोडेल येथ ॥ ७०३ ॥
 म्हणौनि निवृत्तीची मांडिली । सूनि प्रवृत्तितळी । इये कर्मी बुडकुळी । द्यावीं कीं ना ? ॥ ७०४ ॥
 तृषार्ता उदके जिणें । कां पुरी पडलिया पोहणें । अंधकूपी गति किरणें । सूर्याचेनि ॥ ७०५ ॥
 नाना पथ्येसीं औषध लाहे । तरी रोगें दाटलाही जिये । का मीना जिव्हाळा होये । जळाचा जरी ॥ ७०६ ॥
 तरी तयाच्या जीविता । नाही जेवीं अन्यथा । तैसें कर्मी इये वर्ततां । जोडेचि मोक्षु ॥ ७०७ ॥
 हें करणीयाचिया कडे । जें ज्ञान आथी चोखडें । आणि अकरणीय हें फुडें । ऐसें जाण ॥ ७०८ ॥
 जीं तिथें काम्यादिकें । संसारभयदायकें । अकृत्यपणाचें आंबुखें । पडिलें जयां ॥ ७०९ ॥
 तिये कर्मी अकार्यीं । जन्ममरणसमयीं । प्रवृत्ति पळवी पार्यीं । मागिलीचि ॥ ७१० ॥
 पै आगीमाजीं न रिघवे । अथावीं न घालवे । धगधगीत नागवे । शूळ जेवीं ॥ ७११ ॥
 कां काळियानाग धुंधुवातु । देखोनि न घालवे हातु । न वचवे खोपेआंतु । वाघाचिये ॥ ७१२ ॥
 तैसें कर्म अकरणीय । देखोनि महाभय । उपजे निःसंदेह । बुद्धी जिये ॥ ७१३ ॥
 वाढिलें रांधूनि विखें । तेथें जाणजे मृत्यु न चुके । तेवीं निषेधीं कां देखे । बंधातें जे ॥ ७१४ ॥
 मग बंधभयभरितीं । तियें निषिद्धीं प्राप्ती । विनियोगु जाणे निवृत्ती । कर्माचिये ॥ ७१५ ॥
 ऐसेनि कार्याकार्यविवेकी । जे प्रवृत्ति निवृत्ति मापकी । खरा कुडा पारखी । जियापरी ॥ ७१६ ॥
 तैसी कृत्याकृत्यशुद्धी । बुझे जे निरवधी । सात्विक म्हणिपे बुद्धी । तेचि तूं जाण ॥ ७१७ ॥

यया धर्ममधर्मं च कार्यं चाकार्यमेव च ।
 अयथावत्प्रजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी ॥ ३१ ॥

आणि बकाच्या गांवीं । घेपे क्षीरनीर सकलवी । कां अहोरात्रींची गोंवी । आंधळें नेणे ॥ ७१८ ॥
 जया फुलाचा मकरंदु फावे । तो काष्ठें कोरूं धावे । परी भ्रमरपणा नव्हे । अव्हांटा जेवीं ॥ ७१९ ॥
 तैसीं इयें कार्याकार्ये । धर्माधर्मरूपें जियें । तियें न चोजवितां जाये । जाणती जे कां ॥ ७२० ॥
 अगा डोळांवीण मोतियें । घेतां पाडु मिळे विपायें । न मिळणें तें आहे । ठेविलें तेथें ॥ ७२१ ॥
 तैसें अकरणीय अवचटें । नोडवे तरीच लोटे । येन्ही जाणें एकवटें । दोन्ही जे कां ॥ ७२२ ॥
 ते गा बुद्धि चोखविषीं । जाण येथ राजसी । अक्षत टाकिली जैसी । मांदियेवरी ॥ ७२३ ॥

अधर्मं धर्ममिति या मन्यते तमसावृता ।
 सर्वार्थान्विपरीतांश्च बुद्धिः सा पार्थ तामसी ॥ ३२ ॥

आणि राजा जिया वाटा जाये । ते चोरांसि आडव होये । कां राक्षसां दिवो पाहे । राती होऊनि ॥ ७२४ ॥
 नाना निधानचि निदैवा । होये कोळसयाचा उडवा । पै असतें आपणपें जीवा । नाहीं जालें ॥ ७२५ ॥
 तैसें धर्मजात तितुकें । जिये बुद्धीसी पातकें । साच तें लटिकें । ऐसेचि बुझे ॥ ७२६ ॥

ते आघवेचि अर्थ । करुनि घाली अनर्थ । गुण ते ते व्यवस्थित । दोषचि मानी ॥ ७२७ ॥
किंबहुना श्रुतिजाते । अधिष्टूनि केलें सरतें । तेतुलेंही उपरतें । जाणे जे बुद्धी ॥ ७२८ ॥
ते कोणातेंही न पुसतां । तामसी जाणावी पंडुसुता । रात्री काय धर्मार्था । साच करावी ॥ ७२९ ॥
एवं बुद्धीचे भेद । तिन्ही तुज विशद । सांगितले स्वबोध- । कुमुदचंद्रा ॥ ७३० ॥
आतां ययाचि बुद्धिवृत्ती । निष्टंकिला कर्मजातीं । खांदु मांडिजे धृती । त्रिविधा तया ॥ ७३१ ॥
तिये धृतीचेही विभाग । तिन्ही यथालिंग । सांगिजती चांग । अवधान देई ॥ ७३२ ॥

धृत्या यया धारयते मनःप्राणेन्द्रियक्रियाः ।
योगेनाव्यभिचारिण्या धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ ३३ ॥

तरी उदेलिया दिनकरु । चोरीसिं थोके अंधारु । कां राजाजा अव्यवहारु । कुठवी जेवीं ॥ ७३३ ॥
नाना पवनाचा साटु । वाजीनलिया नीटु । आंगेंसी बोभाटु । सांडिती मेघ ॥ ७३४ ॥
कां अगस्तीचेनि दर्शनें । सिंधु घेऊनि ठाती मौनें । चंद्रोदयीं कमळवनें । मिठी देती ॥ ७३५ ॥
हें असो पावो उचलिला । मदमुख न ठेविती खालां । गजोंनि पुढां जाला । सिंधु जरी ॥ ७३६ ॥
तैसा जो धीरु । उठलिया अंतरु । मनादिकें व्यापारु । सांडिती उभीं ॥ ७३७ ॥
इंद्रियां विषयांचिया गांठी । अपैसया सुटती किरीटी । मन मायेच्या पोटीं । रिगती दाही ॥ ७३८ ॥
अधोर्ध्व गूढें काढी । प्राण नवांची पेंडी । बांधोनि घाली उडी । मध्यमेमार्जीं ॥ ७३९ ॥
संकल्पविकल्पांचें लुगडे । सांडूनि मन उघडें । बुद्धि मागिलेकडे । उगीचि बैसे ॥ ७४० ॥
ऐसी धैर्यराजें जेणें । मन प्राण करणें । स्वचेष्टांचीं संभाषणें । सांडविजती ॥ ७४१ ॥
मग आघवींचि सडीं । ध्यानाच्या आंतुल्या मढीं । कोडिजती निरवडी । योगाचिये ॥ ७४२ ॥
परी परमात्मया चक्रवर्ती । उगाणिती जंव हातीं । तंव लांचु न घेतां धृती । धरिजती जिया ॥ ७४३ ॥
ते गा धृती येथें । सात्त्विक हें निरुतें । आइक अर्जुनातें । श्रीकांतु म्हणे ॥ ७४४ ॥

यया तु धर्मकामार्थान्धृत्या धारयतेऽर्जुन ।
प्रसङ्गेन फलाकाङ्क्षी धृतिः सा पार्थ राजसी ॥ ३४ ॥

आणि होऊनियां शरीरी । स्वर्गसंसाराच्या दोहीं घरीं । नादे जो पोटभरी । त्रिवर्गोपायें ॥ ७४५ ॥
तो मनोरथांच्या सागरीं । धर्मार्थकामांच्या तारुवावरी । जेणें धैर्यबळें करी । क्रिया-वणिज ॥ ७४६ ॥
जें कर्म भांडवला सूये । तयाची चौगुणी येती पाहे । येवढें सायास साहे । जया धृती ॥ ७४७ ॥
ते गा धृती राजस । पार्था येथ परीयेस । आतां आइक तामस । तिसरी जे कां ॥ ७४८ ॥

यया स्वप्नं भयं शोकं विषादं मदमेव च ।
न विमुञ्चति दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ तामसी ॥ ३५ ॥

तरी सर्वाधमें गुणें । जयाचें कां रूपा येणें । कोळसा काळेपणें । घडला जैसा ॥ ७४९ ॥
अहो प्राकृत आणि हीनु । तयाही कीं गुणत्वाचा मानु । तरी न म्हणिजे पुण्यजनु । राक्षसु काई ? ॥ ७५० ॥

पैं ग्रहांमाजीं इंगळु । तयातें म्हणिजे मंगळु । तैसा तमीं धसाळु । गुणशब्दु हा ॥ ७५१ ॥
 जे सर्वदोषांचा वसौटा । तमचि कामऊनि सुभटा । उभारिला आंगवटा । जया नराचा ॥ ७५२ ॥
 तो आळसु सूनि असे कांखे । म्हणौनि निद्रे कहीं न मुके । पापें पोषितां दुःखें । न सांडिजे जेवीं ॥ ७५३ ॥
 आणि देहधनाचिया आवडी । सदा भय तयातें न सांडी । विसंबूं न सके धोंडीं । काठिण्य जैसें ॥ ७५४ ॥
 आणि पदार्थजातीं स्नेहो । बांधे म्हणौनि तो शोकें ठावो । केला न शके पाप जावों । कृतघ्नौनि जैसें ॥ ७५५ ॥
 आणि असंतोष जीवेंसी । धरुनि ठेला अहर्निशीं । म्हणौनि मैत्री तेणेंसीं । विषादें केली ॥ ७५६ ॥
 लसणातें न सांडी गंधी । कां अपथ्यशीळातें व्याधी । तैसी केली मरणावधी । विषादें तया ॥ ७५७ ॥
 आणि वयसा वित्तकामु । ययांचा वाढवी संभ्रमु । म्हणौनि मदें आश्रमु । तोचि केला ॥ ७५८ ॥
 आगीतें न सांडी तापु । सळातें जातीचा सापु । कां जगाचा वैरी वासिपु । अखंडु जैसा ॥ ७५९ ॥
 नातरी शरीरातें काळु । न विसंबे कवणे वेळु । तैसा आथी अढळु । तामसी मदु ॥ ७६० ॥
 एवं पांचही हे निद्रादिक । तामसाच्या ठाई दोख । जिया धृती देख । धरिलें आहाती ॥ ७६१ ॥
 तिये गा धृती नावें । तामसी येथ हें जाणावें । म्हणितलें तेणें देवें । जगाचेनी ॥ ७६२ ॥
 एवं त्रिविध जे बुद्धि । कीजे कर्मनिश्चयो आधि । तो धृती या सिद्धि । नेइजो येथ ॥ ७६३ ॥
 सूर्यें मार्गु गोचरु होये । आणि तो चालती कीर पाये । परी चालणें तें आहे । धैर्यें जेवीं ॥ ७६४ ॥
 तैसी बुद्धि कर्मातें दावी । ते करणसामग्री निफजवी । परी निफजावया होआवी । धीरता जे ॥ ७६५ ॥
 ते हे गा तुजप्रती । सांगितली त्रिविध धृती । यया कर्मत्रया निष्पत्ती । जालिया मग ॥ ७६६ ॥
 येथ फळ जें एक निफजे । सुख जयातें म्हणिजे । तेंही त्रिविध जाणिजे । कर्मवशें ॥ ७६७ ॥
 तरी फळरूप तें सुख । त्रिगुणीं भेदलें देख । विवंचूं आतां चोख । चोखीं बोलीं ॥ ७६८ ॥
 परी चोखी ते कैसी सांगे । पैं घेवों जातां बोलबगें । कानींचियेही लागे । हातींचा मळु ॥ ७६९ ॥
 म्हणौनि जयाचेनि अवेहें । अवधानही होय बाहिरें । तेणें आइक हो आंतरें । जीवाचेनि जीवें ॥ ७७० ॥
 ऐसें म्हणौनि देवो । त्रिविधा सुखाचा प्रस्तावो । मांडला तो निर्वाहो । निरूपित असें ॥ ७७१ ॥

सुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ ।
 अभ्यासाद्रमते यत्र दुःखान्तं च निगच्छति ॥ ३६ ॥

म्हणे सुखत्रयसंज्ञा । सांगों म्हणौनि प्रतिज्ञा । बोलिलों तें प्राज्ञा । ऐक आतां ॥ ७७२ ॥
 तरी सुख तें गा किरीटी । दाविजेल तुज दिठी । जें आत्मयाचिये भेटी । जीवासि होय ॥ ७७३ ॥
 परी मात्रेचेनि मापें । दिव्यौषध जैसें घेपें । कां कथिलाचें कीजे रुपें । रसभावनीं ॥ ७७४ ॥
 नाना लवणाचें जळु । होआवया दोनि चार वेळु । देऊनि सांडिजती ढाळु । तोयाचें जेवीं ॥ ७७५ ॥
 तेवीं जालेनि सुखलेशें । जीवु भाविलिया अभ्यासें । जीवपणाचें नासे । दुःख जेथें ॥ ७७६ ॥
 तें येथ आत्मसुख । जालें असे त्रिगुणात्मक । तेंही सांगों एकैक । रूप आतां ॥ ७७७ ॥

यत्तदग्रे विषमिव परिणामेऽमृतोपमम् ।
 तत्सुखं सात्त्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजम् ॥ ३७ ॥

आतां चंदनाचें बूड । सर्पीं जैसें दुवाड । कां निधानाचें तोंड । विवसिया जेवीं ॥ ७७८ ॥

अगा स्वर्गीचें गोमटें । आडव यागसंकटें । कां बाळपण दासटें । त्रासकाळें ॥ ७७९ ॥
 हें असो दीपाचिये सिद्धी । अवघड धू आधीं । नातरी तो औषधीं । जिभेचा ठावो ॥ ७८० ॥
 तयापरी पांडवा । जया सुखाचा रिगावा । विषम तेथ मेळावा । यमदमांचा ॥ ७८१ ॥
 देत सर्वस्नेहा मिठी । आगीं ऐसें वैराग्य उठी । स्वर्ग संसारा कांटी । काढितचि ॥ ७८२ ॥
 विवेकश्रवणें खरपुसें । जेथ व्रताचरणें कर्कशें । करितां जाती भोकसे । बुद्ध्यादिकांचे ॥ ७८३ ॥
 सुषुम्नेचेनि तोंडें । गिळिजे प्राणापानाचे लोंढे । बोहणियेसीचि येवढें । भारी जेथ ॥ ७८४ ॥
 जें सारसांही विघडतां । होय वोहाहूनि वस्त काढितां । ना भणंगु दवडितां । भाणयावरुनी ॥ ७८५ ॥
 पै मायेपुढीनि बाळक । काळें नेतां एकुलतें एक । होय कां उदक । तुटतां मीना ॥ ७८६ ॥
 तैसें विषयांचें घर । इंद्रियां सांडितां थोर । युगांतु होय तें वीर । विराग साहाती ॥ ७८७ ॥
 ऐसा जया सुखाचा आरंभु । दावी काठिण्याचा क्षोभु । मग क्षीराब्धी लाभु । अमृताचा जैसा ॥ ७८८ ॥
 पहिलया वैराग्यगरळा । धैर्यशंभु वोडवी गळा । तरी ज्ञानामृतें सोहळा । पाहे जेथें ॥ ७८९ ॥
 पै कोलिताही कोपे ऐसें । द्राक्षांचें हिरवेपण असे । तें परीपाकीं कां जैसें । माधुर्य आते ॥ ७९० ॥
 तें वैराग्यादिक तैसें । पिकलिया आत्मप्रकाशें । मग वैराग्येसींही नाशे । अविद्याजात ॥ ७९१ ॥
 तेव्हां सागरीं गंगा जैसी । आत्मीं मीनल्या बुद्धि तैसी । अद्वयानंदाची आपैसी । खाणी उघडे ॥ ७९२ ॥
 ऐसें स्वानुभवविश्रामें । वैराग्यमूळ जें परिणमे । तें सात्त्विक येणें नामें । बोलिजे सुख ॥ ७९३ ॥

विषयेन्द्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमम् ।
 परिणामे विषमिव तत्सुखं राजसं स्मृतम् ॥ ३८ ॥

आणि विषयेन्द्रियां । मेळु होतां धनंजया । जें सुख जाय थडिया । सांडूनि दोन्ही ॥ ७९४ ॥
 अधिकारिया रिगतां गांवो । होय जैसा उत्साहो । कां रिणावरी विवाहो । विस्तारिला ॥ ७९५ ॥
 नाना रोगिया जिभेपासीं । केळें गोड साखरेसीं । कां बचनागाची जैसी । मधुरता पहिली ॥ ७९६ ॥
 पहिलें संवचोराचें मैत्र । हाटभेटीचें कलत्र । कां लाघवियाचे विचित्र । विनोद ते ॥ ७९७ ॥
 तैसें विषयेन्द्रियदोखीं । जें सुख जीवातें पोखी । मग उपडिला खडकीं । हंसु जैसा ॥ ७९८ ॥
 तैसी जोडी आघवी आटे । जीविताचा ठाय फिटे । सुकृताचियाही सुटे । धनाची गांठी ॥ ७९९ ॥
 आणिक भोगिलें जें कांहीं । तें स्वप्न तैसें होय नाही । मग हानीच्याचि घाई । लोळावें उरे ॥ ८०० ॥
 ऐसें आपत्ती जें सुख । ऐहिकीं परिणमे देख । परत्रीं कीर विख । होऊनि परते ॥ ८०१ ॥
 जे इंद्रियजाता लळा । दिधलिया धर्माचा मळा । जाळूनि भोगिजे सोहळा । विषयांचा जेथ ॥ ८०२ ॥
 तेथ पातकें बांधिती थावो । तियें नरकीं देती ठावो । जेणें सुखें हा अपावो । परत्रीं ऐसा ॥ ८०३ ॥
 पै नामें विष महुरें । परी मारुनि अंती खरें । तैसें आदि जें गोडिरें । अंती कडू ॥ ८०४ ॥
 पार्था तें सुख साचें । वळिलें आहे रजाचें । म्हणौनि न शिवें तयाचें । आंग कहीं ॥ ८०५ ॥

यदग्रे चानुबन्धे च सुखं मोहनमात्मनः ।
 निद्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम् ॥ ३९ ॥

आणि अपेयाचेनि पानें । अखाद्याचेनि भोजनें । स्वैरस्त्रीसंनिधानें । होय जें सुख ॥ ८०६ ॥

का पुढिलांचेनि मारें। नातरी परस्वापहारें। जें सुख अवतरे। भाटाच्या बोलीं ॥ ८०७ ॥
जें आलस्यावरी पोखिजे। निद्रेमाजीं जें देखिजे। जयाच्या आद्यंतीं भुलिजे। आपुली वाट ॥ ८०८ ॥
तें गा सुख पार्था। तामस जाण सर्वथा। हें बहु न सांगोंचि जें कथा। असंभाव्य हे ॥ ८०९ ॥
ऐसें कर्मभेदे मुदलें। फळसुखही त्रिधा जालें। तें हें यथागमें केलें। गोचर तुज ॥ ८१० ॥
ते कर्ता कर्म कर्मफळ। ये त्रिपुटी येकी केवळ। वांचूनि कांहींचि नसे स्थूल। सूक्ष्मीं इये ॥ ८११ ॥
आणि हे तंव त्रिपुटी। तिहीं गुणीं इहीं किरीटी। गुंफिली असे पटीं। तांतुवीं जैसी ॥ ८१२ ॥

न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि देवेषु वा पुनः ।
सत्त्वं प्रकृतिजैर्मुक्तं यदेभिः स्यात्त्रिभिर्गुणैः ॥ ४० ॥

म्हणौनि प्रकृतीच्या आवलोकीं। न बंधिजे इहीं सत्त्वादिकीं। तैसी स्वर्गीं ना मृत्युलोकीं। आथी वस्तु ॥ ८१३ ॥
केंचा लोंवेवीण कांबळा। मातियेवीण मोदळा। का जळेंवीण कल्लोळा। होणें आहे ? ॥ ८१४ ॥
तैसें न होनि गुणाचें। सृष्टीची रचना रचे। ऐसें नाहीचि गा साचें। प्राणिजात ॥ ८१५ ॥
यालागीं हें सकळ। तिहीं गुणांचेंचि केवळ। घडलें आहे निखळ। ऐसें जाण ॥ ८१६ ॥
गुणीं देवां त्रयी लाविली। गुणीं लोकीं त्रिपुटी पाडिली। चतुर्वर्णां घातली। सिनानीं उळिगें ॥ ८१७ ॥

ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च परन्तप ।
कर्माणि प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः ॥ ४१ ॥

तेचि चारी वर्ण। पुससी जरी कोण कोण। तरी जयां मुख्य ब्राह्मण। धुरेचे कां ॥ ८१८ ॥
येर क्षत्रिय वैश्य दोन्ही। तेही ब्राह्मणाच्याचि मानिजे मानी। जे ते वैदिकविधानीं। योग्य म्हणौनि ॥ ८१९ ॥
चौथा शूद्र जो धनंजया। वेदी लागु नाहीं तया। तऱ्हीं वृत्ति वर्णत्रया। आधीन तयाची ॥ ८२० ॥
तिये वृत्तिचिया जवळिका। वर्णां ब्राह्मणादिकां। शूद्रही कीं देखा। चौथा जाला ॥ ८२१ ॥
जैसा फुलाचेनि सांगातें। तांतुं तुरंबिजे श्रीमंतें। तैसें द्विजसंगें शूद्रातें। स्वीकारी श्रुती ॥ ८२२ ॥
ऐसैसी गा पार्था। हे चतुर्वर्णव्यवस्था। करूं आतां कर्मपथा। यांचिया रूपा ॥ ८२३ ॥
जिहीं गुणीं ते वर्ण चारी। जन्ममृत्यूंचिये कातरी। चुकोनियां ईश्वरीं। पैठे होती ॥ ८२४ ॥
जिये आत्मप्रकृतीचे इहीं। गुणीं सत्त्वादिकीं तिहीं। कर्में चौघां चहूं ठाई। वांटिलीं वर्णां ॥ ८२५ ॥
जैसें बापें जोडिलें लेंका। वांटिलें सूर्यें मार्ग पांथिका। नाना व्यापार सेवकां। स्वामी जैसें ॥ ८२६ ॥
तैसी प्रकृतीच्या गुणीं। जया कर्माची वेल्हावणी। केली आहे वर्णीं। चहूं इहीं ॥ ८२७ ॥
तेथ सत्त्वे आपल्या आंगीं। समीन-निमीन भागीं। दोघे केले नियोगी। ब्राह्मण क्षत्रिय ॥ ८२८ ॥
आणि रज परी सात्त्विक। तेथ ठेविलें वैश्य लोक। रजचि तमभेसक। तेथ शूद्र ते गा ॥ ८२९ ॥
ऐसा येकाचि प्राणिवृंदा। भेदु चतुर्वर्णधा। गुणींचि प्रबुद्धा। केला जाण ॥ ८३० ॥
मग आपुलें ठेविलें जैसें। आइतेंचि दीपें दिसे। गुणभिन्न कर्म तैसें। शास्त्र दावी ॥ ८३१ ॥
तेंचि आतां कोण कोण। वर्णविहिताचें लक्षण। हें सांगों ऐक श्रवण-। सौभाग्यनिधी ॥ ८३२ ॥

शमो दमस्तपः शौचं क्षान्तिरार्जवमेव च ।

ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम् ॥ ४२ ॥

तरी सर्वेन्द्रियांचिया वृत्ती । घेऊनि आपुल्या हातीं । बुद्धि आत्मया मिळे येकांतीं । प्रिया जैसी ॥ ८३३ ॥
ऐसा बुद्धीचा उपरमु । तया नाम म्हणिपे शमु । तो गुण गा उपक्रमु । जया कर्माचा ॥ ८३४ ॥
आणि बाह्येंद्रियांचें धेडें । पिटूनि विधीचेनि दडें । नेदिजे अधर्माकडे । कहींचि जावों ॥ ८३५ ॥
तो पै गा शमा विरजा । दमु गुण जेथ दुजा । आणि स्वधर्माचिया वोजा । जिणें जें कां ॥ ८३६ ॥
सटवीचिये रातीं । न विसंबिजे जेवीं वाती । तैसा ईश्वरनिर्णयो चितीं । वाहणें सदा ॥ ८३७ ॥
तया नाम तप । ते तिजया गुणाचें रूप । आणि शौचही निष्पाप । द्विविध जेथ ॥ ८३८ ॥
मन भावशुद्धी भरलें । आंग क्रिया अळंकारिलें । ऐसें सबाह्य जियालें । साजिरें जें कां ॥ ८३९ ॥
तया नाम शौच पार्था । तो कर्मी गुण जये चौथा । आणि पृथ्वीचिया परी सर्वथा । सर्व जें साहाणें ॥ ८४० ॥
ते गा क्षमा पांडवा । गुण जेथ पांचवा । स्वरांमार्जी सुहावा । पंचमु जैसा ॥ ८४१ ॥
आणि वांकडेनी वोधेसी । गंगा वाहे उजूचि जैसी । कां पुटी वळला ऊसी । गोडी जैसी ॥ ८४२ ॥
तैसा विषमांही जीवां- । लागीं उजुकारु बरवा । तें आर्जव गा साहावा । जेथीचा गुण ॥ ८४३ ॥
आणि पाणियें प्रयत्नें माळी । अखंड जचे झाडामुळीं । परी तें आघवेंचि फळीं । जाणे जेवीं ॥ ८४४ ॥
तैसें शास्त्राचारें तेणें । ईश्वरुचि येकु पावणें । हें फुडें जें कां जाणणें । तें येथ ज्ञान ॥ ८४५ ॥
तें गा कर्मी जिये । सातवा गुण होये । आणि विज्ञान हें पाहें । एवरूप ॥ ८४६ ॥
तरी सत्वशुद्धीचिये वेळे । शास्त्रें कां ध्यानबळें । ईश्वरतत्त्वीचि मिळे । निष्टंकबुद्धी ॥ ८४७ ॥
हें विज्ञान बरवें । गुणरत्न जेथ आठवें । आणि आस्तिक्य जाणावें । नववा गुण ॥ ८४८ ॥
पै राजमुद्रा आथिलिया । प्रजा भजे भलतया । तेवीं शास्त्रें स्वीकारिलिया । मार्गमात्रातें ॥ ८४९ ॥
आदरें जें कां मानणें । तें आस्तिक्य मी म्हणें । तो नववा गुण जेणें । कर्म तें साच ॥ ८५० ॥
एवं नवही शमादिक । गुण जेथ निर्दोख । तें कर्म जाण स्वाभाविक । ब्राह्मणाचें ॥ ८५१ ॥
तो नवगुणरत्नाकरु । यया नवरत्नांचा हारु । न फेडीत ले दिनकरु । प्रकाशु जैसा ॥ ८५२ ॥
नाना चांपा चांपौळी पूजिला । चंद्रु चंद्रिका धवळला । कां चंदनु निजें चर्चिला । सौरभ्यें जेवीं ॥ ८५३ ॥
तेवीं नवगुणटिकलग । लेणें ब्राह्मणाचें अव्यंग । कहींचि न संडी आंग । ब्राह्मणाचें ॥ ८५४ ॥
आतां उचित जें क्षत्रिया । तेंही कर्म धनंजया । सांगों ऐक प्रजेचिया । भरोवरी ॥ ८५५ ॥

शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनम् ।

दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजम् ॥ ४३ ॥

तरी भानु हा तेजें । नापेक्षी जेवीं विरजे । कां सिंहें न पाहिजे । जावळिया ॥ ८५६ ॥
ऐसा स्वयंभ जो जीवें लाटु । सावायेंवीण उड्डटु । ते शौर्य गा जेथ श्रेष्ठु । पहिला गुण ॥ ८५७ ॥
आणि सूर्याचेनि प्रतापें । कोडिही नक्षत्र हारपे । ना तो तरी न लोपे । सचंद्रीं तिहीं ॥ ८५८ ॥
तैसेनि आपुले प्रौढीगुणें । जगा या विस्मयो देणें । आपण तरी न क्षोभणें । कायसेनही ॥ ८५९ ॥
तें प्रागल्भ्यरूप तेजा । जिये कर्मी गुण दुजा । आणि धीरु तो तिजा । जेथीचा गुण ॥ ८६० ॥
वरिपडलिया आकाश । बुद्धीचे डोळे मानस । झांकी ना ते परीयेस । धैर्य जेथें ॥ ८६१ ॥
आणि पाणी हो कां भलतेतुकें । परी तें जिणौनि पद्म फाके । कां आकाश उंचिया जिके । आवडे तयातें ॥ ८६२ ॥

तेवीं विविध अवस्था । पातलिया जिणौनि पार्था । प्रजाफळ तया अर्था । वेङ्ग देणें जें ॥ ८६३ ॥
 तें दक्षत्व गा चोख । जेथ चौथा गुण देख । आणि झुंज अलौकिक । तो पांचवा गुण ॥ ८६४ ॥
 आदित्याचीं झाडें । सदा सन्मुख सूर्याकडे । तेवीं समोर शत्रूपुढें । होणें जें कां ॥ ८६५ ॥
 माहेवणी प्रयत्नेंसी । चुकविजे सेजे जैसी । रिपू पाठी नेदिजे तैसी । समरांगणी ॥ ८६६ ॥
 हा क्षत्रियाचेया आचारीं । पांचवा गुणेंद्रु अवधारीं । चहूं पुरुषार्थां शिरीं । भक्ति जैसी ॥ ८६७ ॥
 आणि जालेनि फुलें फळें । शाखिया जैसीं मोकळे । कां उदार परीमळें । पद्माकरु ॥ ८६८ ॥
 नाना आवडीचेनि मापें । चांदिणें भलतेणें घेपे । पुढिलांचेनि संकल्पें । तैसें जें देणें ॥ ८६९ ॥
 तें उमप गा दान । जेथ सहावें गुणरत्न । आणि आज्ञे एकायतन । होणें जें कां ॥ ८७० ॥
 पोषूनि अवयव आपुले । करविजतीं मानविले । तेवीं पालणें लोभविलें । जग जें भोगणें ॥ ८७१ ॥
 तया नाम ईश्वरभावो । जो सर्वसामर्थ्याचा ठावो । तो गुणांमार्जी रावो । सातवा जेथ ॥ ८७२ ॥
 ऐसें जें शौर्यादिकीं । इहीं सात गुणविशेशीं । अळंकृत सप्तऋषीं । आकाश जैसें ॥ ८७३ ॥
 तैसें सप्तगुणीं विचित्र । कर्म जें जगीं पवित्र । तें सहज जाण क्षात्र । क्षत्रियाचें ॥ ८७४ ॥
 नाना क्षत्रिय नव्हे नरु । तो सत्त्वसोनयाचा मेरु । म्हणौनि गुणस्वगां आधारु । सातां इयां ॥ ८७५ ॥
 नातरी सप्तगुणार्णवीं । परीवारली बरवी । हे क्रिया नव्हे पृथ्वी । भोगीतसे तो ॥ ८७६ ॥
 कां गुणांचे सातांही ओर्धी । हे क्रिया ते गंगा जगीं । तया महोदधीचिया आंगीं । विलसे जैसी ॥ ८७७ ॥
 परी हें बहु असो देख । शौर्यादि गुणात्मक । कर्म गा नैसर्गिक । क्षात्रजातीसी ॥ ८७८ ॥
 आतां वैश्याचिये जाती । उचित जे महामती । ते ऐकें गा निरुती । क्रिया सांगों ॥ ८७९ ॥

कृषिगौरक्ष्यवाणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम् ।
 परिचर्यात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम् ॥ ४४ ॥

तरी भूमि बीज नांगरु । यया भांडवलाचा आधारु । घेऊनि लाभु अपारु । मेळवणें जें ॥ ८८० ॥
 किंबहुना कृषी जिणें । गोधनें राखोनि वर्तणें । कां समर्धीची विकणें । महर्धीवस्तु ॥ ८८१ ॥
 येतुलाचि पांडवा । वैश्यातें कर्माचा मेळावा । हा वैश्यजातीस्वभावा । आंतुला जाण ॥ ८८२ ॥
 आणि वैश्य क्षत्रिय ब्राह्मण । हे द्विजन्में तिन्ही वर्ण । ययांचें जें शुश्रूषण । तें शूद्रकर्म ॥ ८८३ ॥
 पैं द्विजसेवेपरौतें । धांवणें नाही शूद्रातें । एवं चतुर्वर्णोचितें । दाविलीं कर्म ॥ ८८४ ॥

स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते नरः ।
 स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विन्दति तच्छृणु ॥ ४५ ॥

आतां इयेचि विचक्षणा । वेगळालिया वर्णां । उचित जैसें करणां । शब्दादिक ॥ ८८५ ॥
 नातरी जळदच्युता । पाणिया उचित सरिता । सरितेसी पंडुसुता । सिंधु उचितु ॥ ८८६ ॥
 तैसें वर्णाश्रमवशें । जें करणीय आलें असे । गोरेया आंगा जैसें । गोरेपण ॥ ८८७ ॥
 तया स्वभावविहिता कर्मां । शास्त्राचेनि मुखें वीरोत्तमा । प्रवर्तावयालागीं प्रमा । अढळ कीजे ॥ ८८८ ॥
 पैं आपुलेंचि रत्न थितें । घेपे पारखियाचेनि हातें । तैसें स्वकर्म आपैतें । शास्त्रें करावीं ॥ ८८९ ॥
 जैसी दिठी असे आपुलिया ठायीं । परी दीपेंवीण भोग नाहीं । मार्गु न लाहतां काई । पाय असतां होय ? ॥ ८९० ॥

म्हणौनि ज्ञातिवशें साचारु। सहज असे जो अधिकारु। तो आपुलिया शास्त्रें गोचरु। आपण कीजे ॥ ८११ ॥
 मग घरींचाचि ठेवा। जेवीं डोळ्यां दावी दिवा। तरी घेतां काय पांडवा। आडळु असे ? ॥ ८१२ ॥
 तैसें स्वभावें भागा आलें। वरी शास्त्रें खरें केलें। तें विहित जो आपुलें। आचरे गा ॥ ८१३ ॥
 परी आळसु सांडुनी। फळकाम दवडुनी। आंगें जीवें मांडुनी। तेथेंचि भरु ॥ ८१४ ॥
 वोधीं पडिलें पाणी। नेणें आनानी वाहणी। तैसा जाय आचरणी। व्यवस्थौनी ॥ ८१५ ॥
 अर्जुना जो यापरी। तें विहित कर्म स्वयें करी। तो मोक्षाच्या ऐलद्वारीं। पैठा होय ॥ ८१६ ॥
 जे अकरणा आणि निषिद्धा। न वचेचि कांहीं संबंदा। म्हणौनि भवा विरुद्धा। मुकला तो ॥ ८१७ ॥
 आणि काम्यकमांकडे। न परतेचि जेथ कोडें। तेथ चंदनाचेही खोडे। न लेचि तो ॥ ८१८ ॥
 येर नित्य कर्म तंव। फळत्यागें वेंचिलें सर्व। म्हणौनि मोक्षाची शीव। ठाकूं लाहे ॥ ८१९ ॥
 ऐसेनि शुभाशुभी संसारी। सांडिला तो अवधारीं। वौराग्यमोक्षद्वारीं। उभा ठाके ॥ ९०० ॥
 जें सकळ भाग्याची सीमा। मोक्षलाभाची जें प्रमा। नाना कर्ममार्गश्रमा। शेवटु जेथ ॥ ९०१ ॥
 मोक्षफळें दिधली वोल। जें सुकृततरूचें फूल। तयें वैराग्यीं ठेवी पाऊल। भंवरु जैसा ॥ ९०२ ॥
 पाहीं आत्मज्ञानसुदिनाचा। वाधावा सांगतया अरुणाचा। उदयो त्या वैराग्याचा। ठावो पावे ॥ ९०३ ॥
 किंबहुना आत्मज्ञान। जेणें हाता ये निधान। तें वैराग्य दिव्यांजन। जीवें ले तो ॥ ९०४ ॥
 ऐसी मोक्षाची योग्यता। सिद्धी जाय तया पंडुसुता। अनुसरोनि विहिता। कर्मा यया ॥ ९०५ ॥
 हें विहित कर्म पांडवा। आपुला अनन्य बोलावा। आणि हेचि परम सेवा। मज सर्वात्मकाची ॥ ९०६ ॥
 पै आघवाचि भोगेसीं। पतिव्रता क्रीडे प्रियेसीं। कीं तयाचीं नामें जैसीं। तपें तियां केलीं ॥ ९०७ ॥
 कां बाळका एकी माये। वांचोनि जिणें काय आहे। म्हणौनि सेविजे कीं तो होये। पाटाचा धर्मु ॥ ९०८ ॥
 नाना पाणी म्हणौनि मासा। गंगा न सांडितां जैसा। सर्व तीर्थ सहवासा। वरपडा जाला ॥ ९०९ ॥
 तैसें आपुलिया विहिता। उपावो असे न विसंबितां। ऐसा कीजे कीं जगन्नाथा। आभारु पडे ॥ ९१० ॥
 अगा जया जें विहित। तें ईश्वराचें मनोगत। म्हणौनि केलिया निभ्रंत। सांपडेचि तो ॥ ९११ ॥
 पै जीवाचे कसीं उतरली। ते दासी कीं गोसावीण जाली। सिसे वेंचि तया मविली। वही जेवीं ॥ ९१२ ॥
 तैसें स्वामीचिया मनोभावा। न चुकिजे हेचि परमसेवा। येर तें गा पांडवा। वाणिज्य करणें ॥ ९१३ ॥

यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततम् ।
 स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विन्दति मानवः ॥ ४६ ॥

म्हणौनि विहित क्रिया केली। नव्हे तयाची खूण पाळिली। जयापसूनि कां आलीं। आकारा भूतें ॥ ९१४ ॥
 जो अविद्येचिया चिंधिया। गुंडूनि जीव बाहुलिया। खेळवीतसे तिगुणिया। अहंकाररज्जू ॥ ९१५ ॥
 जेणें जग हें समस्त। आंत बाहेरी पूर्ण भरित। जालें आहे दीपजात। तेजें जैसें ॥ ९१६ ॥
 तया सर्वात्मका ईश्वरा। स्वकर्मकुसुमांची वीरा। पूजा केली होय अपारा। तोषालागीं ॥ ९१७ ॥
 म्हणौनि तिये पूजे। रिझलेनि आत्मराजें। वैराग्यसिद्धि देईजे। पसाय तया ॥ ९१८ ॥
 जिये वैराग्यदशें। ईश्वराचेनि वेधवशें। हें सर्वही नावडे जैसें। वांत होय ॥ ९१९ ॥
 प्राणनाथाचिया आधी। विरहिणीतें जिणेंही बाधी। तैसें सुखजात त्रिशुद्धी। दुःखचि लागे ॥ ९२० ॥
 सम्यकज्ञान नुदैजतां। वेधेंचि तन्मयता। उपजे ऐसी योग्यता। बोधाची लाहे ॥ ९२१ ॥
 म्हणौनि मोक्षलाभालागीं। जो व्रतें वाहातसें आंगीं। तेणें स्वधर्मु आस्था चांगी। अनुष्ठावा ॥ ९२२ ॥

श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ।
स्वभावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥ ४७ ॥

अगा आपुला हा स्वधर्मु । आचरणीं जरी विषमु । तरी पाहावा तो परिणामु । फळेल जेणें ॥ १२३ ॥
जें सुखालागीं आपणपयां । निंबचि आथी धनंजया । तें कडुवटपणा तयाचिया । उबगिजेना ॥ १२४ ॥
फळणया ऐलीकडे । केळीतें पाहातां आस मोडे । ऐसी त्यजिली तरी जोडे । तैसें कें गोमटें ॥ १२५ ॥
तेवीं स्वधर्मु सांकडु । देखोनि केला जरी कडु । तरी मोक्षसुरवाडु । अंतरला कीं ॥ १२६ ॥
आणि आपुली माये । कुब्ज जरी आहे । तरी जीये तें नोहे । स्नेह कुन्हें कीं ॥ १२७ ॥
येरी जिया पराविया । रंभेहुनि बरविया । तिया काय कराविया । बाळकें तेणें ? ॥ १२८ ॥
अगा पाणियाहूनि बहुवें । तुपीं गुण कीर आहे । परी मीना काय होये । असणें तेथ ॥ १२९ ॥
पैं आघविया जगा जें विख । तें विख किडियाचें पीयूख । आणि जगा गूळ तें देख । मरण तया ॥ १३० ॥
म्हणौनि जे विहित जया जेणें । फिटे संसाराचें धरणें । क्रिया कठोर तन्ही तेणें । तेचि करावी ॥ १३१ ॥
येरा पराचारा बरविया । ऐसें होईल टेंकलया । पायांचें चालणें डोडया । केलें जैसें ॥ १३२ ॥
यालागीं कर्म आपुले । जें जातिस्वभावे असे आलें । तें करी तेणें जितिलें । कर्मबंधातें ॥ १३३ ॥
आणि स्वधर्मुचि पाळावा । परधर्मु तो गाळावा । हा नेमुही पांडवा । न कीजेचि पै गा ? ॥ १३४ ॥
तरी आत्मा दृष्ट नोहे । तंव कर्म करणें कां ठाये ? । आणि करणें तेथ आहे । आयासु आधीं ॥ १३५ ॥

सहजं कर्म कौन्तेय सदोषमपि न त्यजेत् ।
सर्वारम्भा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः ॥ ४८ ॥

म्हणौनि भलतिये कर्मीं । आयासु जन्ही उपकर्मीं । तरी काय स्वधर्मीं । दोषु सांगें ? ॥ १३६ ॥
आगा उजू वाटा चालावें । तन्ही पायचि शिणवावे । ना आडरानें धांवावें । तन्ही तेंचि ॥ १३७ ॥
पैं शिळा कां सिदोरिया । दाटणें एक धनंजया । परी जें वाहतां विसांवया । मिळिजे तें घेपे ॥ १३८ ॥
येन्हवीं कणा आणि भूसा । कांडितांही सोसु सरिसा । जेंचि रंधन श्वान मांसा । तेंचि हवी ॥ १३९ ॥
दधी जळाचिया घुसळणा । व्यापार सारिखेचि विचक्षणा । वाळुवे तिळा घाणा । गाळणें एक ॥ १४० ॥
पैं नित्य होम देयावया । कां सैरा आगी सुवावया । फुंकितां धू धनंजया । साहणें तेंचि ॥ १४१ ॥
परी धर्मपत्नी धांगडी । पोसितां जरी एकी वोढी । तरी कां अपरवडी । आणावी आंगा ? ॥ १४२ ॥
हां गा पाठीं लागला घाई । मरण न चुकेचि पाहीं । तरी समोरला काई । आगळें न कीजे ? ॥ १४३ ॥
कुलस्त्री दांड्याचे घाये । परघर रिगालीहि जरी साहे । तरी स्वपतीतें वायें । सांडिलें कीं ॥ १४४ ॥
तैसें आवडतेही करणें । न निपजे शिणल्याविणें । तरी विहित बा रे कोणें । बोलें भारी ? ॥ १४५ ॥
वरी थोडेंचि अमृत घेतां । सर्वस्व वेंचो कां पंडुसुता । जेणें जोडे जीविता । अक्षयत्व ॥ १४६ ॥
येर काह्यां मोलें वेंचूनि । विष पियावे घेऊनि । आत्महृत्येसि निमोनि । जाइजे जेणें ॥ १४७ ॥
तैसें जाचूनियां इंद्रियें । वेंचूनि आयुष्याचेनि दिये । सांचलें पापीं आन आहे । दुःखावाचूनि ? ॥ १४८ ॥
म्हणौनि करावा स्वधर्मु । जो करितां हिरोनि घे श्रमु । उचित देईल परमु । पुरुषार्थराजु ॥ १४९ ॥
याकारणें किरीटी । स्वधर्माचिये राहाटी । न विसंबिजे संकटीं । सिद्धमंत्र जैसा ॥ १५० ॥

कां नाव जैसी उदधी । महारोगी दिव्यौषधी । न विसंबिजे तया बुद्धी । स्वकर्म येथ ॥ १५१ ॥
मग ययाचि गा कपिध्वजा । स्वकर्माचिया महापूजा । तोषला ईशु तमरजा । झाडा करुनी ॥ १५२ ॥
शुद्धसत्त्वाचिया वाटा । आणी आपुली उत्कंठा । भवस्वर्ग काळकूटा । ऐसें दावी ॥ १५३ ॥
जिये वैराग्य येणे बोलें । मागां संसिद्धी रूप केलें । किंबहुना तें आपुलें । मेळवी खागे ॥ १५४ ॥
मग जिंतिलिया हे भोये । पुरुष सर्वत्र जैसा होये । कां जालाही जें लाहे । तें आतां सांगों ॥ १५५ ॥

असक्तबुद्धिः सर्वत्र जितात्मा विगतस्पृहः ।
नैष्कर्म्यसिद्धिं परमां संन्यासेनाधिगच्छति ॥ ४९ ॥

तरी देहादिक हें संसारें । सर्वही मांडलेसे जें गुंफिरें । तेथ नातुडे तो वागुरें । वारा जैसा ॥ १५६ ॥
पैं परिपाकाचिये वेळे । फळ देटें ना देटु फळें । न धरे तैसें स्नेह खुळें । सर्वत्र होय ॥ १५७ ॥
पुत्र वित्त कलत्र । हे जालियाही स्वतंत्र । माझे न म्हणे पात्र । विषाचें जैसें ॥ १५८ ॥
हें असो विषयजाती । बुद्धि पोळली ऐसी माघौती । पाउलें घेऊनि एकांती । हृदयाच्या रिगे ॥ १५९ ॥
ऐसया अंतःकरण । बाह्य येतां तयाची आण । न मोडी समर्था भेण । दासी जैसी ॥ १६० ॥
तैसें ऐक्याचिये मुठी । माजिवडें चित्त किरीटी । करुनि वेधी नेहटी । आत्मयाच्या ॥ १६१ ॥
तेव्हां दृष्टादृष्ट स्पृहे । निमणें जालेंचि आहे । आगीं दडपलिया धुयें । राहिजे जैसें ॥ १६२ ॥
म्हणौनि नियमिलिया मानसीं । स्पृहा नासौनि जाय आपैसीं । किंबहुना तो ऐसी । भूमिका पावे ॥ १६३ ॥
पैं अन्यथा बोधु आघवा । मावळोनि तया पांडवा । बोधमात्रीचि जीवा । ठावो होय ॥ १६४ ॥
धरवणी वेंचें सरे । तैसें भोगें प्राचीन पुरे । नवें तंव नुपकरे । कांहीचि करूं ॥ १६५ ॥
ऐसीं कर्में साम्यदशा । होय तेथ वीरेशा । मग श्रीगुरु आपैसा । भेटेचि गा ॥ १६६ ॥
रात्रीची चौपाहरी । वेंचलिया अवधारीं । डोळ्यां तमारी । मिळे जैसा ॥ १६७ ॥
का येऊनि फळाचा घडु । पारुषवी केळीची वाडु । श्रीगुरु भेटोनि करी पाडु । बुभुत्सु तैसा ॥ १६८ ॥
मग आलिंगिला पूर्णिमा । जैसा उणीव सांडी चंद्रमा । तैसें होय वीरोत्तमा । गुरुकृपा तया ॥ १६९ ॥
तेव्हां अबोधुमात्र असे । तो तंव तया कृपा नासे । तेथ निशीसवें जैसें । आंधारें जाय ॥ १७० ॥
तैसी अबोधाचिये कुशी । कर्म कर्ता कार्य ऐशी । त्रिपुटी असे ते जैसी । गाभिणी मारिली ॥ १७१ ॥
तैसेंचि अबोधनाशासवें । नाशे क्रियाजात आघवें । ऐसा समूळ संभवे । संन्यासु हा ॥ १७२ ॥
येणें मुळाज्ञानसंन्यासें । दृश्याचा जेथ ठावो पुसे । तेथ बुझावें तें आपैसें । तोचि आहे ॥ १७३ ॥
चेडलियावरी पाहीं । स्वप्नीचिया तिये डोहीं । आपणयातें काई । काढूं जाइजे ? ॥ १७४ ॥
तैं मी नेणें आतां जाणेन । हें सरलें तया दुःस्वप्न । जाला ज्ञातृज्ञेयाविहीन । चिदाकाश ॥ १७५ ॥
मुखाभासेंसी आरिसा । परौता नेलिया वीरेशा । पाहातेपणेंवीण जैसा । पाहाता ठाके ॥ १७६ ॥
तैसें नेणणें जें गेलें । तेणें जाणणेंही नेलें । मग निष्क्रिय उरलें । चिन्मात्रचि ॥ १७७ ॥
तेथ स्वभावे धनंजया । नाही कोणीचि क्रिया । म्हणौनि प्रवादु तया । नैष्कर्म्यु ऐसा ॥ १७८ ॥
तें आपुलें आपणपें । असे तेंचि होऊनि हारपे । तरंगु कां वायुलोपें । समुद्रु जैसा ॥ १७९ ॥
तैसें न होणें निफजे । ते नैष्कर्म्यसिद्धि जाणजे । सर्वसिद्धींत सहजें । परम हेचि ॥ १८० ॥
देउळाचिया कामा कळसु । उपरम गंगेसी सिंधु प्रवेशु । कां सुवर्णशुद्धी कसु । सोळावा जैसा ॥ १८१ ॥
तैसें आपुलें नेणणें । फेडिजे का जाणणें । तेंहि गिळूनि असणें । ऐसी जे दशा ॥ १८२ ॥

तियेपरतें कांहीं । निपजणें आन नाही । म्हणौनि म्हणिपे पाहीं । परमसिद्धि ते ॥ १८३ ॥

सिद्धिं प्राप्तो यथा ब्रह्म तथाप्नोति निबोध मे ।
समासेनैव कौन्तेय निष्ठा ज्ञानस्य या परा ॥ ५० ॥

परी हेचि आत्मसिद्धि । जो कोणी भाग्यनिधि । श्रीगुरुकृपालब्धि- । काळीं पावे ॥ १८४ ॥
उदयतांचि दिनकरु । प्रकाशुचि आते आंधारु । कां दीपसंगें कापुरु । दीपुचि होय ॥ १८५ ॥
तया लवणाची कणिका । मिळतखेंवो उदका । उदकचि होऊनि देखा । ठाके जेवीं ॥ १८६ ॥
कां निद्रितु चेवविलिया । स्वप्नेंसि नीद वायां । जाऊनि आपणपयां । मिळे जैसा ॥ १८७ ॥
तैसें जया कोणहासि दैवें । गुरुवाक्यश्रवणाचि सवें । द्वैत गिळोनि विसंवे । आपणया वृत्ती ॥ १८८ ॥
तयासी मग कर्म करणें । हें बोलिजैलचि कवणें । आकाशा येणें जाणें । आहे काई ? ॥ १८९ ॥
म्हणौनि तयासि कांहीं । त्रिशुद्धि करणें नाही । परी ऐसें जरी हें कांहीं । नव्हे जया ॥ १९० ॥
कानावचनाचिये भेटी- । सरिसाचि पै किरीटी । वस्तु होऊनि उठी । कवणि एकु जो ॥ १९१ ॥
येह्वी स्वकर्मांचेनि वन्ही । काम्यनिषिद्धाचिया इंधनीं । रजतमें कीर दोन्ही । जाळिलीं आधीं ॥ १९२ ॥
पुत्र वित्त परलोकु । यया तिहींचा अभिलाखु । घरीं होय पाइकु । हेंही जालें ॥ १९३ ॥
इंद्रियें सैरा पदार्थीं । रिगतां विटाळलीं होतीं । तिये प्रत्याहार तीर्थीं । न्हाणिलीं कीर ॥ १९४ ॥
आणि स्वधर्मांचें फळ । ईश्वरीं अपूर्णि सकळ । घेऊनि केलें अढळ । वैराग्यपद ॥ १९५ ॥
ऐसी आत्मसाक्षात्कारीं । लाभे ज्ञानाची उजरी । ते सामुग्री कीर पुरी । मेळविली ॥ १९६ ॥
आणि तेचि समयीं । सद्गुरु भेटले पाहीं । तेवींचि तिहीं कांहीं । वंचिजेना ॥ १९७ ॥
परी वोखद घेतखेंवो । काय लाभे आपला ठावो ? । कां उदयजतांचि दिवो । मध्यान्ह होय ? ॥ १९८ ॥
सुक्षेत्रीं आणि वोलटें । बीजही पेरिलें गोमटें । तरी आलोट फळ भेटे । परी वेळे कीं गा ॥ १९९ ॥
जोडला मार्गु प्रांजळु । मिनला सुसंगाचाही मेळु । तरी पाविजे वांचूनि वेळु । लागेचि कीं ॥ २०० ॥
तैसा वैराग्यलाभु जाला । वरी सद्गुरुही भेटला । जीवीं अंकुरु फुटला । विवेकाचा ॥ २०१ ॥
तेणें ब्रह्म एक आधी । येर आघवीचि भ्रांती । हेही कीर प्रतीती । गाढ केली ॥ २०२ ॥
परी तेंचि जें परब्रह्म । सर्वात्मक सर्वोत्तम । मोक्षाचेंही काम । सरे जेथ ॥ २०३ ॥
यया तिन्ही अवस्था पोटीं । जिरवी जें गा किरीटी । तया ज्ञानासिही मिठी । दे जे वस्तु ॥ २०४ ॥
ऐक्याचें एकपण सरे । जेथ आनंदकणुही विरे । कांहींचि नुरोनि उरे । जें कांहीं गा ॥ २०५ ॥
तियें ब्रह्मीं ऐक्यपणें । ब्रह्मचि होऊनि असणें । तें क्रमेंचि करुनि तेणें । पाविजे पै ॥ २०६ ॥
भुकेलियापासीं । वोगरिलें षड्सीं । तो तृप्ति प्रतिग्रासीं । लाहे जेवीं ॥ २०७ ॥
तैसा वैराग्याचा वोलावा । विवेकाचा तो दिवा । आंबुथितां आत्मठेवा । काढीचि तो ॥ २०८ ॥
तरी भोगिजे आत्मऋद्धी । येवढी योग्यतेची सिद्धी । जयाच्या आंगीं निरवधी । लेणें जाली ॥ २०९ ॥
तो जेणें क्रमें ब्रह्म । होणें करी गा सुगम । तया क्रमाचें आतां वर्म । आईक सांगों ॥ २१० ॥

बुद्ध्या विशुद्धया युक्तो धृत्यात्मानं नियम्य च ।
शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वा रागद्वेषौ व्युदस्य च ॥ ५१ ॥

तरी गुरु दाविलिया वाटा । येऊन विवेकतीर्थतटा । धुऊनियां मळकटा । बुद्धीचा तेणें ॥ १०११ ॥
 मग राहूनें उगळिली । प्रभा चंद्रें आलिंगिली । तैसी शुद्धत्वे जडली । आपणयां बुद्धि ॥ १०१२ ॥
 सांडूनि कुळें दोन्ही । प्रियासी अनुसरे कामिनी । द्वंद्वत्यागें स्वचिंतनी । पडली तैसी ॥ १०१३ ॥
 आणि ज्ञान ऐसें जिह्वार । नेवों नेवों निरंतर । इंद्रियीं केले थोर । शब्दादिक जे ॥ १०१४ ॥
 ते रश्मिजाळ काढलेया । मृगजळ जाय लया । तैसें वृत्तिरोधें तयां । पांचांही केलें ॥ १०१५ ॥
 नेणतां अधमाचिया अन्ना । खादलिया कीजे वमना । तैसीं वोकविली सवासना । इंद्रियें विषयीं ॥ १०१६ ॥
 मग प्रत्यगावृत्ती चोखटें । लाविलीं गंगेचेनि तटें । ऐसीं प्रायश्चित्तें धुवटें । केलीं येणें ॥ १०१७ ॥
 पाठीं सात्विकें धीरें तेणें । शोधारलीं तियें करणें । मग मनेंसीं योगधारणें । मेळविलीं ॥ १०१८ ॥
 तेवींचि प्राचीनें इष्टानिष्टें । भोगेंसीं येउनी भेटे । तेथ देखिलियाही वोखटें । द्वेषु न करी ॥ १०१९ ॥
 ना गोमटेंचि विपायें । तें आणूनि पुढां सूये । तयालागीं न होये । साभिलाषु ॥ १०२० ॥
 यापरी इष्टानिष्टीं । रागद्वेष किरीटी । त्यजूनि गिरिकपाटीं । निकुंजी वसे ॥ १०२१ ॥

विविक्तसेवी लघ्वाशी यतवाक्कायमानसः ।
 ध्यानयोगपरो नित्यं वैराग्यं समुपाश्रितः ॥ ५२ ॥

गजबजा सांडिलिया । वसवी वनस्थळिया । अंगाचियाचि मांदिया । एकलेया ॥ १०२२ ॥
 शमदमादिकीं खेळे । न बोलणेंचि चावळे । गुरुवाक्याचेनि मेळें । नेणे वेळु ॥ १०२३ ॥
 आणि आंगा बळ यावें । नातरी क्षुधा जावें । कां जिभेएचे पुरवावे । मनोरथ ॥ १०२४ ॥
 भोजन करितांविखीं । ययां तिहींतें न लेखी । आहारीं मिती संतोषीं । माप न सूये ॥ १०२५ ॥
 अशनाचेनि पावकें । हारपतां प्राणु पोखे । इतुकियाचि भागु मोटकें । अशन करी ॥ १०२६ ॥
 आणि परपुरुषें कामिली । कुळवधू आंग न घाली । निद्रालस्या न मोकली । आसन तैसें ॥ १०२७ ॥
 दंडवताचेनि प्रसंगें । भुरीं हन अंग लागे । वांचूनि येर नेघे । राभस्य तेथ ॥ १०२८ ॥
 देहनिर्वाहापुरतें । राहाटवी हातांपायांतें । किंबहुना आपैतें । सबाह्य केलें ॥ १०२९ ॥
 आणि मनाचा उंबरा । वृत्तीसी देखों नेदी वीरा । तेथ कें वाग्व्यापारा । अवकाशु असे ? ॥ १०३० ॥
 ऐसेनि देह वाचा मानस । हें जिणौनि बाह्यप्रदेश । आकळिलें आकाश । ध्यानाचें तेणें ॥ १०३१ ॥
 गुरुवाक्यें उठविला । बोधीं निश्चयो आपुला । न्याहाळीं हातीं घेतला । आरिसा जैसा ॥ १०३२ ॥
 पै ध्याता आपणचि परी । ध्यानरूप वृत्तिमाझारीं । ध्येयत्वे घे हे अवधारीं । ध्यानरूढी गा ॥ १०३३ ॥
 तेथ ध्येय ध्यान ध्याता । ययां तिहीं एकरूपता । होय तंव पंडुसुता । कीजे तें गा ॥ १०३४ ॥
 म्हणौनि तो मुमुक्षु । आत्मज्ञानीं जाला दक्षु । परी पुढां सूनि पक्षु । योगाभ्यासाचा ॥ १०३५ ॥
 अपानरंध्रद्वया । माझारीं धनंजया । पाष्णीं पिडूनियां । कांवरुमूळ ॥ १०३६ ॥
 आकुंचूनि अध । देऊनि तिन्ही बंध । करूनि एकवद । वायुभेदी ॥ १०३७ ॥
 कुंडलिनी जागवूनि । मध्यमा विकाशूनि । आधारादि भेदूनि । आज्ञावरी ॥ १०३८ ॥
 सहस्त्रदळाचा मेघु । पीयूषें वर्षीनि चांगु । तो मूळवरी वोघु । आणूनियां ॥ १०३९ ॥
 नाचतया पुण्यगिरी । चिद्भैरवाच्या खापरीं । मनपवनाची खीच पुरी । वाढूनियां ॥ १०४० ॥
 जालिया योगाचा गाढा । मेळावा सूनि हा पुढां । ध्यान मागिलीकडां । स्वयंभ केलें ॥ १०४१ ॥
 आणि ध्यान योग दोन्ही । इयें आत्मतत्वज्ञानीं । पैटा होआवया निर्विघ्नीं । आधींचि तेणें ॥ १०४२ ॥

वीतरागतेसारिखा । जोडूनि ठेविला सखा । तो आघवियाचि भूमिका- । सवें चाले ॥ १०४३ ॥
 पहावें दिसे तंववरी । दिठीतें न संडी दीप जरी । तरी कें आहे अवसरी । देखावया ॥ १०४४ ॥
 तैसें मोक्षीं प्रवर्तल्या । वृत्ती ब्रह्मीं जाय लया । तंव वैराग्य आथी तया । भंगु कैचा ॥ १०४५ ॥
 म्हणौनि सवैराग्यु । ज्ञानाभ्यासु तो सभाग्यु । करूनि जाला योग्यु । आत्मलाभा ॥ १०४६ ॥
 ऐसी वैराग्याची आंगीं । बाणूनियां वज्रांगीं । राजयोगतुरंगीं । आरूढला ॥ १०४७ ॥
 वरी आड पडिलें दिठी । सानें थोर निवटी । तें बळीं विवेकमुष्टीं । ध्यानाचें खांडें ॥ १०४८ ॥
 ऐसेनि संसाररणाआंतु । आंधारीं सूर्य तैसा असे जातु । मोक्षविजयश्रीये वरैतु । होआवयालागीं ॥ १०४९ ॥

अहंकारं बलं दपं कामं क्रोधं परिग्रहम् ।
 विमुच्य निर्ममः शान्तो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ ५३ ॥

तेथ आडवावया आले । दोषवैरी जे धोपटिले । तयांमार्जीं पहिलें । देहाहंकारु ॥ १०५० ॥
 जो न मोकली मारुनी । जीवों नेदी उपजवोनि । विचंबवी खोडां घालुनी । हाडांचिया ॥ १०५१ ॥
 तयाचा देहदुर्ग हा थारा । मोडूनि घेतला तो वीरा । आणि बळ हा दुसरा । मारिला वैरी ॥ १०५२ ॥
 जो विषयाचेनि नावें । चौगुणेंही वरी थावे । जेणें मृतावस्था धावे । सर्वत्र जगा ॥ १०५३ ॥
 तो विषय विषाचा अथावो । आघविया दोषांचा रावो । परी ध्यानखड्याचा घावो । साहेल कैचा ? ॥ १०५४ ॥
 आणि प्रिय विषयप्राप्ती । करी जया सुखाची व्यक्ती । तेचि घालूनि बुंधी । आंगीं जो वाजे ॥ १०५५ ॥
 जो सन्मार्गा भुलवी । मग अधर्माच्या आडवीं । सून वाघां सांपडवी । नरकादिकां ॥ १०५६ ॥
 तो विश्वासें मारितां रिपु । निवटूनि घातला दपुं । आणि जयाचा अहा कंपु । तापसांसी ॥ १०५७ ॥
 क्रोधा ऐसा महादोखु । जयाचा देखा परिपाकु । भरिजे तंव अधिकु । रिता होय जो ॥ १०५८ ॥
 तो कामु कोणेच ठायीं । नसे ऐसें केलें पाही । कीं तेंचि क्रोधाही । सहजें आलें ॥ १०५९ ॥
 मुळाचें तोडणें जैसें । होय कां शाखोद्देशें । कामु नाशलेनि नाशे । तैसा क्रोधु ॥ १०६० ॥
 म्हणौनि काम वैरी । जाला जेथ ठाणोरी । तेथ सरली वारी । क्रोधाचीही ॥ १०६१ ॥
 आणि समर्थु आपुला खोडा । शिसें वाहवी जैसा होडा । तैसा भुंजौनि जो गाढा । परीग्रहो ॥ १०६२ ॥
 जो माथांचि पालाणवी । अंगा अवगुण घालवी । जीवें दांडी घेववी । ममत्वाची ॥ १०६३ ॥
 शिष्यशास्त्रादिविलासें । मठादिमुद्रेचेनि मिसें । घातले आहाती फांसे । निःसंगा जेणें ॥ १०६४ ॥
 घरीं कुटुंबपणें सरे । तरी वनीं वन्य होऊनि अवतरे । नागवीयाही शरीरें । लागला आहे ॥ १०६५ ॥
 ऐसा दुर्जयो जो परीग्रहो । तयाचा फेडूनि ठावो । भवविजयाचा उत्साहो । भोगीतसे जो ॥ १०६६ ॥
 तेथ अमानित्वादि आघवे । ज्ञानगुणाचे जे मेळावे । ते कैवल्यदेशींचे आघवे । रावो जैसे आले ॥ १०६७ ॥
 तेव्हां सम्यक्ज्ञानाचिया । राणिवा उगाणूनि तया । परिवारु होऊनियां । राहत आंगें ॥ १०६८ ॥
 प्रवृत्तीचिये राजविदी । अवस्थाभेदप्रमदी । कीजत आहे प्रतिपदीं । सुखाचें लोण ॥ १०६९ ॥
 पुढां बोधाचिये कांबीवरी । विवेकु दृश्याची मांदी सारी । योगभूमिका आरती करी । येती जैसिया ॥ १०७० ॥
 तेथ ऋद्धिसिद्धींचीं अनेगें । वृदें मिळती प्रसंगें । तिये पुष्पवर्षीं आंगें । नाहातसे तो ॥ १०७१ ॥
 ऐसेनि ब्रह्मैक्यासारिखें । स्वराज्य येतां जवळिकें । झळंबित आहे हरिखें । तिन्ही लोक ॥ १०७२ ॥
 तेव्हां वैरियां कां मैत्रियां । तयासि माझे म्हणावया । समानता धनंजया । उरेचिही ना ॥ १०७३ ॥
 हें ना भलतेणें व्याजें । तो जयातें म्हणे माझे । तें नोडवेचि कां दुजें । अद्वितीय जाला ॥ १०७४ ॥

पै आपुलिया एकी सत्ता । सर्वही कवळूनिया पंडुसुता । कहीं न लगती ममता । धाडिली तेणें ॥ १०७५ ॥
 ऐसा जितिलिया रिपुवर्गु । अपमानिलिया हें जगु । अपैसा योगतुरंगु । स्थिर जाला ॥ १०७६ ॥
 वैराग्याचें गाढलें । अंगी त्राण होतें भलें । तेंही नावेक ढिलें । तेव्हां करी ॥ १०७७ ॥
 आणि निवटी ध्यानाचें खांडें । तें दुजें नाहीचि पुढें । म्हणौनि हातु आसुडें । वृत्तीचाही ॥ १०७८ ॥
 जैसें रसौषध खरें । आपुलें काज करोनि पुरें । आपणही नुरे । तैसें होतसे ॥ १०७९ ॥
 देखोनि ठाकिता ठावो । धांवता थिरावे पावो । तैसा ब्रह्मसामीप्यें थावो । अभ्यासु सांडी ॥ १०८० ॥
 घडतां महोदधीसी । गंगा वेगु सांडी जैसी । कां कामिनी कांतापासी । स्थिर होय ॥ १०८१ ॥
 नाना फळतिये वेळे । केळीची वाढी मांडुळे । कां गांवापुढें वळे । मार्गु जैसा ॥ १०८२ ॥
 तैसा आत्मसाक्षात्कारु । होईल देखोनि गोचरु । ऐसा साधनहतियेरु । हळुचि ठेवी ॥ १०८३ ॥
 म्हणौनि ब्रह्मैसी तया । ऐक्याचा समो धनंजया । होतसे तें उपाया । वोहटु पडे ॥ १०८४ ॥
 मग वैराग्याची गोंधळुक । जे ज्ञानाभ्यासाचें वार्धक्य । योगफळाचाही परिपाक । दशा जे कां ॥ १०८५ ॥
 ते शांति पै गा सुभगा । संपूर्ण ये तयाचिया आंगा । तें ब्रह्म होआवया जोगा । होय तो पुरुषु ॥ १०८६ ॥
 पुनवेहुनी चतुर्दशी । जेतुलें उणेपण शशी । कां सोळे पाऊनि जैसी । पंधरावी वानी ॥ १०८७ ॥
 सागरीही पाणी वेगें । संचरे तें रूप गंगे । येर निश्चळ जें उगें । तें समुद्रु जैसा ॥ १०८८ ॥
 ब्रह्मा आणि ब्रह्महोतिये । योग्यते तैसा पाडु आहे । तेंचि शांतीचेनि लवलाहें । होय तो गा ॥ १०८९ ॥
 पै तेंचि होणेंनवीण । प्रतीती आलें जें ब्रह्मपण । ते ब्रह्म होती जाण । योग्यता येथ ॥ १०९० ॥

ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न काङ्क्षति ।

समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥ ५४ ॥

ते ब्रह्मभावयोग्यता । पुरुषु तो मग पंडुसुता । आत्मबोधप्रसन्नता- । पदीं बैसे ॥ १०९१ ॥
 जेणें निपजे रससोय । तो तापुही जें जाय । तें ते कां होय । प्रसन्न जैसी ॥ १०९२ ॥
 नाना भरतिया लगबगा । शरत्काळीं सांडिजे गंगा । कां गीत रहातां उपांगा । वोहटु पडे ॥ १०९३ ॥
 तैसा आत्मबोधीं उद्यमु । करितां होय जो श्रमु । तोही जेथें समु । होऊनि जाय ॥ १०९४ ॥
 आत्मबोधप्रशस्ती । हे तिये दशेची ख्याती । ते भोगितसे महामती । योग्यु तो गा ॥ १०९५ ॥
 तेव्हां आत्मत्वे शोचावें । कांहीं पावावया कामावें । हें सरलें समभावं । भरितें तया ॥ १०९६ ॥
 उदया येतां गभस्ती । नाना नक्षत्रव्यक्ती । हारवीजती दीप्ती । आंगिका जेवीं ॥ १०९७ ॥
 तेवीं उठतिया आत्मप्रथा । हे भूतभेदव्यवस्था । मोडीत मोडीत पार्था । वास पाहे तो ॥ १०९८ ॥
 पाटियेवरील अक्षरें । जैसीं पुसतां येती करें । तैसीं हारपती भेदांतरें । तयाचिये दृष्टी ॥ १०९९ ॥
 तैसेनि अन्यथा ज्ञानें । जिये घेपती जागरस्वप्नें । तिये दोन्ही केलीं लीनें । अव्यक्तामार्जी ॥ ११०० ॥
 मग तेंही अव्यक्त । बोध वाढतां झिजत । पुरलां बोधीं समस्त । बुडोनि जाय ॥ ११०१ ॥
 जैसी भोजनाच्या व्यापारीं । क्षुधा जिरत जाय अवधारी । मग तृप्तीच्या अवसरीं । नाहीच होय ॥ ११०२ ॥
 नाना चालीचिया वाढी । वाट होत जाय थोडी । मग पातला ठायीं बुडी । देऊनि निमे ॥ ११०३ ॥
 कां जागृति जंव जंव उद्दीपे । तंव तंव निद्रा हारपे । मग जागीनलिया स्वरूपें । नाहीच होय ॥ ११०४ ॥
 हें ना आपुलें पूर्णत्व भेटें । जेथ चंद्रासीं वाढी खुंटे । तेथ शुक्लपक्षु आटे । निःशेषु जैसा ॥ ११०५ ॥
 तैसा बोध्यजात गिळितु । बोधु बोधें ये मज आंतु । मिसळला तेथ साद्यंतु । अबोधु गेला ॥ ११०६ ॥

तेव्हां कल्पांताचिये वेळे । नदी सिंधूचें पेंडवळें । मोडूनि भरलें जळें । आब्रह्म जैसें ॥ ११०७ ॥
 नाना गेलिया घट मठ । आकाश ठाके एकवट । कां जळोनि काष्ठें काष्ठ । वन्हीचि होय ॥ ११०८ ॥
 नातरी लेणियांचे ठसे । आटोनि गेलिया मुसे । नामरूप भेदें जैसें । सांडिजे सोनें ॥ ११०९ ॥
 हेंही असो चेडलया । तें स्वप्न नाहीं जालया । मग आपणचि आपणयां । उरिजे जैसें ॥ १११० ॥
 तैसी मी एकवांचूनि कांहीं । तया तयाहीसकट नाहीं । हे चौथी भक्ति पाहीं । माझी तो लाहे ॥ ११११ ॥
 येर आर्तु जिज्ञासु अर्थार्थी । हे भजती जिये पंथी । ते तिन्ही पावोनी चौथी । म्हणित आहे ॥ १११२ ॥
 येन्ही तिजी ना चौथी । हे पहिली ना सरती । पै माझिये सहजस्थिती । भक्ति नाम ॥ १११३ ॥
 जें नेणणें माझें प्रकाशूनि । अन्यथात्वे मातें दाऊनि । सर्वही सर्वीं भजौनि । बुझावीतसे जे ॥ १११४ ॥
 जो जेथ जैसें पाहों बैसे । तया तेथ तैसेंचि असे । हें उजियेडें कां दिसे । अखंडें जेणें ॥ १११५ ॥
 स्वप्नाचें दिसणें न दिसणें । जैसें आपलेनि असलेपणें । विश्वाचें आहे नाहीं जेणें । प्रकाशें तैसें ॥ १११६ ॥
 ऐसा हा सहज माझा । प्रकाशु जो कपिध्वजा । तो भक्ति या वोजा । बोलिजे गा ॥ १११७ ॥
 म्हणौनि आतांच्या ठायीं । हे आर्ति होऊनि पाहीं । अपेक्षणीय जें कांहीं । तें मीचि केला ॥ १११८ ॥
 जिज्ञासुपुढां वीरेशा । हेचि होऊनि जिज्ञासा । मी कां जिज्ञास्यु ऐसा । दाखविला ॥ १११९ ॥
 हेंचि होऊनि अर्थना । मीचि माझ्या अर्थीं अर्जुना । करूनि अर्थाभिधाना । आणी मातें ॥ ११२० ॥
 एवं घेऊनि अज्ञानातें । माझी भक्ति जे हे वर्ते । ते दावी मज दृष्टयातें । दृश्य करूनि ॥ ११२१ ॥
 येथें मुखचि दिसे मुखें । या बोला कांहीं न चुके । तरी दुजेपण हें लटिकें । आरिसा करी ॥ ११२२ ॥
 दिठी चंद्रचि घे साचें । परी येतुलें हें तिमिराचें । जे एकचि असे तयाचे । दोनी दावी ॥ ११२३ ॥
 तैसा सर्वत्र मीचि मियां । घेपतसें भक्ति इया । परी दृश्यत्व हें वायां । अज्ञानवशें ॥ ११२४ ॥
 तें अज्ञान आतां फिटलें । माझें दृष्टत्व मज भेटलें । निजबिंबी एकवटलें । प्रतिबिंब जैसें ॥ ११२५ ॥
 पै जेव्हांही असे किडाळ । तेव्हांही सोनेंचि अढळ । परी तें कीड गेलिया केवळ । उरे जैसें ॥ ११२६ ॥
 हां गा पूर्णिमे आधीं कायी । चंद्रु सावयवु नाहीं ? । परी तिये दिवशीं भेटे पाहीं । पूर्णता तया ॥ ११२७ ॥
 तैसा मीचि ज्ञानद्वारें । दिसें परी हस्तांतरें । मग दृष्टत्व तें सरे । मियांचि मी लाभें ॥ ११२८ ॥
 म्हणौनि दृश्यपथा- । अतीतु माझा पार्था । भक्तियोगु चवथा । म्हणितला गा ॥ ११२९ ॥

भक्त्या मामभिजानाति यावान्यश्चास्मि तत्त्वतः ।

ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनन्तरम् ॥ ५५ ॥

या ज्ञान भक्ति सहज । भक्तु एकवटला मज । मीचि केवळ हें तुज । श्रुतही आहे ॥ ११३० ॥
 जे उभऊनियां भुजा । ज्ञानिया आत्मा माझा । हे बोलिलों कपिध्वजा । सप्तमाध्यायीं ॥ ११३१ ॥
 ते कल्पादीं भक्ति मियां । श्रीभागवतमिषें ब्रह्मया । उत्तम म्हणौनि धनंजया । उपदेशिली ॥ ११३२ ॥
 ज्ञानी इयेतें स्वसंवित्ती । शैव म्हणती शक्ती । आम्ही परम भक्ती । आपुली म्हणो ॥ ११३३ ॥
 हे मज मिळतिये वेळे । तया क्रमयोगियां फळे । मग समस्तही निखळें । मियांचि भरे ॥ ११३४ ॥
 तेथ वैराग्य विवेकेंसी । आटे बंध मोक्षेंसी । वृत्ती तिये आवृत्तीसीं । बुडोनि जाय ॥ ११३५ ॥
 घेऊनि ऐलपणातें । परत्व हारपें जेथें । गिळूनि चाव्ही भूतें । आकाश जैसें ॥ ११३६ ॥
 तया परी थडथाद । साध्यसाधनातीत शुद्ध । तें मी होऊनि एकवट । भोगितो मातें ॥ ११३७ ॥
 घडोनि सिंधूचिया आंगा । सिंधूवरी तळपे गंगा । तैसा पाडु तया भोगा । अवधारी जो ॥ ११३८ ॥

कां आरिसयासि आरिसा । उटूनि दाविलिया जैसा । देखणा अतिशयो तैसा । भोगणा तिये ॥ ११३९ ॥
 हे असो दर्पणु नेलिया । तो मुख बोधुही गेलिया । देखलेपण एकलेया । आस्वादजे जेवीं ॥ ११४० ॥
 चेडलिया स्वप्न नाशे । आपलें ऐक्यचि दिसे । ते दुजेनवीण जैसें । भोगिजे का ॥ ११४१ ॥
 तोचि जालिया भोगु तयाचा । न घडे हा भावो जयांचा । तिहीं बोलें केवीं बोलाचा । उच्चारु कीजे ॥ ११४२ ॥
 तयांच्या नेणों गांवीं । रवी प्रकाशी हन दिवी । कीं व्योमालागीं मांडवी । उभिली तिहीं ॥ ११४३ ॥
 हां गा राजन्यत्व नव्हतां आंगीं । रावो रायपण काय भोगी ? । कां आंधारु हन आलिंगी । दिनकरातें ? ॥ ११४४ ॥
 आणि आकाश जें नव्हे । तया आकाश काय जाणवे ? । रत्नाच्या रूपीं मिरवे । गुंजांचें लेणें ? ॥ ११४५ ॥
 म्हणौनि मी होणें नाहीं । तया मीचि आहें केही । मग भजेल हें कायी । बोलों कीर ॥ ११४६ ॥
 यालागीं तो क्रमयोगी । मी जालाचि मातें भोगी । तारुण्य कां तरुणांगी । जियापरी ॥ ११४७ ॥
 तरंग सर्वांगीं तोय चुंबी । प्रभा सर्वत्र विलसे बिंबीं । नाना अवकाश नभीं । लुंठतु जैसा ॥ ११४८ ॥
 तैसा रूप होऊनि माझें । मातें क्रियावीण तो भजे । अलंकारु का सहजें । सोनयातें जेवीं ॥ ११४९ ॥
 का चंदनाची द्रुती जैसी । चंदनीं भजे अपैसी । का अकृत्रिम शशीं । चंद्रिका ते ॥ ११५० ॥
 तैसी क्रिया कीर न साहे । तन्ही अद्वैतीं भक्ति आहे । हें अनुभवाचिजोगें नव्हे । बोलाऐसें ॥ ११५१ ॥
 तेव्हां पूर्वसंस्कार छुदें । जें कांहीं तो अनुवादे । तेणें आळविलेनि वो दें । बोलतां मीचि ॥ ११५२ ॥
 बोलतया बोलताचि भेटे । तेथें बोलिलें हें न घटे । तें मौन तंव गोमटें । स्तवन माझें ॥ ११५३ ॥
 म्हणौनि तया बोलतां । बोली बोलतां मी भेटतां । मौन होय तेणें तत्वतां । स्तवितो मातें ॥ ११५४ ॥
 तैसेंचि बुद्धी का दिठी । जें तो देखों जाय किरीटी । तें देखणें दृश्य लोटी । देखतेंचि दावी ॥ ११५५ ॥
 आरिसया आधीं जैसें । देखतेंचि मुख दिसेअ । तयाचें देखणें तैसें । मेळवी द्रष्टें ॥ ११५६ ॥
 दृश्य जाउनियां द्रष्टें । द्रष्टयासीचि जें भेटे । तें एकलेपणें न घटे । द्रष्टेपणही ॥ ११५७ ॥
 तेथ स्वप्नींचिया प्रिया । चोवोनि झोंबो गेलिया । ठायिजे दोन्ही न होनियां । आपणचि जैसें ॥ ११५८ ॥
 का दोही काष्ठाचिये घृष्टी- । माजीं वन्हि एक उठी । तो दोन्ही हे भाष आटी । आपणचि होय ॥ ११५९ ॥
 नाना प्रतिबिंब हातीं । घेऊं गेलिया गभस्ती । बिंबताही असती । जाय जैसी ॥ ११६० ॥
 तैसा मी होऊनि देखतें । तो घेऊं जाय दृश्यातें । तेथ दृश्य ने थितें । द्रष्टृत्वेसीं ॥ ११६१ ॥
 रवि आंधारु प्रकाशिता । नुरेचि जेवीं प्रकाश्यता । तेंवीं दृश्यीं नाही द्रष्टृता । मी जालिया ॥ ११६२ ॥
 मग देखिजे ना न देखिजे । ऐसी जे दशा निपजे । ते तें दर्शन माझें । साचोकारें ॥ ११६३ ॥
 तें भलतयाही किरीटी । पदार्थांचिया भेटी । द्रष्टृदृश्यातीता दृष्टी । भोगितो सदा ॥ ११६४ ॥
 आणि आकाश हें आकाशें । दाटलें न ढळें जैसें । मियां आत्मेन आपणपें तैसें । जालें तया ॥ ११६५ ॥
 कल्पांतीं उदक उदकें । रुंधिलिया वाहों ठाके । तैसा आत्मेनि मियां येकें । कोंदला तो ॥ ११६६ ॥
 पावो आपणपयां वोळघे ? । केवीं वन्हि आपणपयां लागे ? । आपणपां पाणी रिघे । स्नाना कैसें ? ॥ ११६७ ॥
 म्हणौनि सर्व मी जालेपणें । ठेलें तया येणें जाणें । तेंचि गा यात्रा करणें । अद्वया मज ॥ ११६८ ॥
 पै जळावरील तरंगु । जरी धाविन्नला सवेगु । तरी नाही भूमिभागु । क्रमिला तेणें ॥ ११६९ ॥
 जें सांडावें कां मांडावें । जें चालणें जेणें चालावें । तें तोयचि एक आघवें । म्हणौनियां ॥ ११७० ॥
 गेलियाही भलतेउता । उदकपणें पंडुसुता । तरंगाची एकात्मता । न मोडेचि जेवीं ॥ ११७१ ॥
 तैसा मीपणें हा लोटला । तो आघवेयाचि मजआंतु आला । या यात्रा होय भला । कापडी माझा ॥ ११७२ ॥
 आणि शरीर स्वभाववशें । कांहीं येक करूं जरी बैसे । तरी मीचि तो तेणें मिषें । भेटे तया ॥ ११७३ ॥
 तेथ कर्म आणि कर्ता । हें जाऊनि पंडुसुता । मियां आत्मेनि मज पाहतां । मीचि होय ॥ ११७४ ॥

पैं दर्पणातें दर्पणें। पाहिलिया होय न पाहणें। सोनें झांकिलिया सुवर्णें। ना झाकें जेवीं ॥ ११७५ ॥
 दीपातें दीपें प्रकाशजे। तें न प्रकाशणेंचि निपजे। तैसें कर्म मियां कीजे। तें करणें कैचें ? ॥ ११७६ ॥
 कर्मही करितचि आहे। जें करावें हें भाष जाये। तें न करणेंचि होये। तयाचें केलें ॥ ११७७ ॥
 क्रियाजात मी जालेपणें। घडे कांहींचि न करणें। तयाचि नांव पूजणें। खुणेचें माझें ॥ ११७८ ॥
 म्हणौनि करीतयाही वोजा। तें न करणें हेंचि कपिध्वजा। निफजे तिया महापूजा। पूजी तो मातें ॥ ११७९ ॥
 एवं तो बोले तें स्तवन। तो देखे तें दर्शन। अद्वया मज गमन। तो चाले तेंचि ॥ ११८० ॥
 तो करी तेतुली पूजा। तो कल्पी तो जपु माझा। तो असे तेचि कपिध्वजा। समाधी माझी ॥ ११८१ ॥
 जैसें कनकेंसी कांकणें। असिजे अनन्यपणें। तो भक्तियोगें येणें। मजसीं तैसा ॥ ११८२ ॥
 उदकीं कल्लोळु। कापुरीं परीमळु। रत्नीं उजाळु। अनन्यु जैसा ॥ ११८३ ॥
 किंबहुना तंतूंसीं पटु। कां मृत्तिकेसीं घटु। तैसा तो एकवटु। मजसीं माझा ॥ ११८४ ॥
 इया अनन्यसिद्धा भक्ती। या आघवाचि दृश्यजातीं। मज आपणपेंया सुमती। द्रष्टयातें जाण ॥ ११८५ ॥
 तिन्ही अवस्थांचेनि द्वारें। उपाध्युपहिताकारें। भावाभावरूप स्फुरे। दृश्य जें हें ॥ ११८६ ॥
 तें हें आघवेंचि मी द्रष्टा। ऐसिया बोधाचा माजिवटा। अनुभवाचा सुभटा। धेंडा तो नाचे ॥ ११८७ ॥
 रज्जु जालिया गोचरु। आभासतां तो व्याळाकारु। रज्जुचि ऐसा निर्धारु। होय जेवीं ॥ ११८८ ॥
 भांगारापरतें कांहीं। लेणें गुंजहीभरी नाहीं। हें आटुनियां ठायीं। कीजे जैसे ॥ ११८९ ॥
 उदका येकापरतें। तरंग नाहींचि हें निरुतें। जाणोनि तया आकारातें। न घेपे जेवीं ॥ ११९० ॥
 नातरी स्वप्नविकारां समस्तां। चेऊनियां उमाणें घेतां। तो आपणयापरौता। न दिसे जैसा ॥ ११९१ ॥
 तैसें जें कांहीं आथी नाथी। येणें होय ज्ञेयस्फुर्तीं। तें ज्ञाताचि मी हें प्रतीती। होऊनि भोगी ॥ ११९२ ॥
 जाणे अजु मी अजरु। अक्षयो मी अक्षरु। अपूर्वु मी अपारु। आनंदु मी ॥ ११९३ ॥
 अचळु मी अच्युतु। अनंतु मी अद्वैतु। आवु मी अव्यक्तु। व्यक्तुही मी ॥ ११९४ ॥
 ईश्य मी ईश्वरु। अनादि मी अमरु। अभय मी आधारु। आधेय मी ॥ ११९५ ॥
 स्वामी मी सदोदितु। सहजु मी सततु। सर्व मी सर्वगतु। सर्वातीतु मी ॥ ११९६ ॥
 नवा मी पुराणु। शून्यु मी संपूर्णु। स्थुलु मी अणु। जें कांहीं तें मी ॥ ११९७ ॥
 अक्रियु मी येकु। असंगु मी अशोकु। व्यापु मी व्यापकु। पुरुषोत्तमु मी ॥ ११९८ ॥
 अशब्दु मी अश्रोत्रु। अरूपु मी अगोत्रु। समु मी स्वतंत्रु। ब्रह्म मी परु ॥ ११९९ ॥
 ऐसें आत्मत्वे मज एकातें। इया अद्वयभक्ती जाणोनि निरुतें। आणि याही बोधा जाणतें। तेंही मीचि जाणें ॥ १२०० ॥
 पैं चेइलेयानंतरें। आपुलें एकपण उरे। तेंही तोंवरी स्फुरे। तयाशींचि जैसें ॥ १२०१ ॥
 कां प्रकाशतां अर्कु। तोचि होय प्रकाशकु। तयाही अभेदा द्योतकु। तोचि जैसा ॥ १२०२ ॥
 तैसा वेद्यांच्या विलयीं। केवळ वेएदकु उरे पाहीं। तेणें जाणवें तया तेंही। हेंही जो जाणे ॥ १२०३ ॥
 तया अद्वयपणा आपुलिया। जाणती ज्ञप्ती जे धनंजया। ते ईश्वरचि मी हे तया। बोधासि ये ॥ १२०४ ॥
 मग द्वैताद्वैतातीत। मीचि आत्मा एकु निभ्रांत। हें जाणोनि जाणणें जेथ। अनुभवीं रिघे ॥ १२०५ ॥
 तेथ चेइलियां येकपण। दिसे जे आपुलया आपण। तेंही जातां नेणों कोण। होईजे जेवीं ॥ १२०६ ॥
 कां डोळां देखतिये क्षणीं। सुवर्णपण सुवर्णीं। नाटितां होय आटणी। अळंकाराचीही ॥ १२०७ ॥
 नाना लवण तोय होये। मग क्षारता तोयत्वे राहे। तेही जिरतां जेवीं जाये। जालेपण तें ॥ १२०८ ॥
 तैसा मी तो हें जें असे। तें स्वानंदानुभवसमरसें। कालवूनिया प्रवेशे। मजचिमाजीं ॥ १२०९ ॥
 आणि तो हे भाष जेथ जाये। तेथे मी हें कोणहासी आहे। ऐसा मी ना तो तिये सामाये। माझ्याचि रूपीं ॥ १२१० ॥

जेव्हां कापुर जळों सरे । तयाचि नाम अग्नि पुरेए । मग उभयतातीत उरे । आकाश जेवीं ॥ १२११ ॥
 का धाडलिया एका एकु । वाढे तो शून्य विशेखु । तैसा आहे नाहींचा शेखु । मीचि मग आथी ॥ १२१२ ॥
 तेथ ब्रह्मा आत्मा ईशु । यया बोला मोडे सौरसु । न बोलणें याही पैसु । नाहीं तेथ ॥ १२१३ ॥
 न बोलणेंही न बोलोनी । तें बोलिजे तोंड भरुनी । जाणिव नेणिव नेणोनी । जाणिजे तें ॥ १२१४ ॥
 तेथ बुझिजे बोधु बोधें । आनंदु घेपे आनंदें । सुखावरी नुसधें । सुखचि भोगिजे ॥ १२१५ ॥
 तेथ लाभु जोडला लाभा । प्रभा आलिंगिली प्रभा । विस्मयो बुडाला उभा । विस्मयामाजीं ॥ १२१६ ॥
 शमु तेथ सामावला । विश्रामु विश्रांति आला । अनुभवु वेडावला । अनुभूतिपणें ॥ १२१७ ॥
 किंबहुना ऐसें निखळ । मीपण जोडे तया फळ । सेवूनि वेली वेल्लाळ । क्रमयोगाची ते ॥ १२१८ ॥
 पैं क्रमयोगिया किरिटी । चक्रवर्तीच्या मुकुटीं । मी चिद्रत्न तें साटोवाटीं । होय तो माझा ॥ १२१९ ॥
 कीं क्रमयोगप्रासादाचा । कळसु जो हा मोक्षाचा । तयावरील अवकाशाचा । उवावो जाला तो ॥ १२२० ॥
 नाना संसार आडवीं । क्रमयोग वाट बरवी । जोडिली ते मदैक्यगांवीं । पैठी जालीसे ॥ १२२१ ॥
 हें असो क्रमयोगबोधें । तेणें भक्तिचिद्गांणें । मी स्वानंदोदधी वेगें । ठाकिला कीं गा ॥ १२२२ ॥
 हा ठायवरी सुवर्मा । क्रमयोगीं आहे महिमा । म्हणौनि वेळोवेळां तुम्हां । सांगतों आम्ही ॥ १२२३ ॥
 पैं देशें काळें पदार्थें । साधूनि घेइजे मातें । तैसा नव्हे मी आयतें । सर्वांचें सर्वही ॥ १२२४ ॥
 म्हणौनि माझ्या ठायीं । जाचावें न लगे कांहीं । मी लाभें इयें उपायीं । साचचि गा ॥ १२२५ ॥
 एक शिष्य एक गुरु । हा रूढला साच व्यवहारु । तो मत्प्राप्तिप्रकारु । जाणावया ॥ १२२६ ॥
 अगा वसुधेच्या पोटीं । निधान सिद्ध किरिटी । वन्हि सिद्ध काष्ठीं । वोहां दूध ॥ १२२७ ॥
 परी लाभे तें असतें । तया कीजे उपायातें । येर सिद्धचि तैसा तेथें । उपायीं मी ॥ १२२८ ॥
 हा फळहीवरी उपावो । कां पां प्रस्तावीतसे देवो । हे पुसतां परी अभिप्रावो । येथिंचा ऐसा ॥ १२२९ ॥
 जे गीतार्थांचें चांगावें । मोक्षोपायपर आघवें । आन शास्त्रोपाय कीं नव्हे । प्रमाणसिद्ध ॥ १२३० ॥
 वारा आभाळचि फेडी । वांचूनि सूर्यातें न घडी । कां हातु बाबुळी धाडी । तोय न करी ॥ १२३१ ॥
 तैसा आत्मदर्शनीं आडळु । असे अविद्येचा जो मळु । तो शास्त्र नाशी येरु निर्मळु । मी प्रकाशें स्वयें ॥ १२३२ ॥
 म्हणौनि आघवींचि शास्त्रें । अविद्याविनाशाचीं पात्रें । वांचोनि न होतीं स्वतंत्रें । आत्मबोधीं ॥ १२३३ ॥
 तया अध्यात्मशास्त्रांसीं । जें साचपणाची ये पुसी । तें येइजे जया ठायसी । ते हे गीता ॥ १२३४ ॥
 भानुभूषिता प्राचिया । सतेजा दिशा आघविया । तैसी शास्त्रेश्वरा गीता या । सनाथें शास्त्रें ॥ १२३५ ॥
 हें असो येणें शास्त्रेश्वरें । मागां उपाय बहुवे विस्तारें । सांगितला जैसा करें । घेवों ये आत्मा ॥ १२३६ ॥
 परी प्रथमश्रवणासवें । अर्जुना विपायें हें फावे । हा भावो सकणवे । धरुनि श्रीहरी ॥ १२३७ ॥
 तेंचि प्रमेय एक वेळ । शिष्यीं होआवया अढळ । सांगतसे मुकुल । मुद्रा आतां ॥ १२३८ ॥
 आणि प्रसंगें गीता । ठावोही हा संपता । म्हणौनि दावी आद्यता । एकार्थत्व ॥ १२३९ ॥
 जे ग्रंथाच्या मध्यभागीं । नाना अधिकारप्रसंगीं । निरूपण अनेगीं । सिद्धांतीं केलें ॥ १२४० ॥
 तरी तेतुलेही सिद्धांत । इयें शास्त्रीं प्रस्तुत । हे पूर्वापर नेणत । कोणही जें मानी ॥ १२४१ ॥
 तें महासिद्धांताचा आवांका । सिद्धांतकक्षा अनेका । भिडऊनि आरंभु देखा । संपवीतु असे ॥ १२४२ ॥
 एथ अविद्यानाशु हें स्थळ । तेणें मोक्षोपादान फळ । या दोहीं केवळ । साधन ज्ञान ॥ १२४३ ॥
 हें इतुलेंचि नानापरी । निरूपिलें ग्रंथविस्तारीं । तें आतां दोहीं अक्षरीं । अनुवादावें ॥ १२४४ ॥
 म्हणौनि उपेयही हातीं । जालया उपायस्थिती । देव प्रवर्तले तें पुढती । येणेंचि भावें ॥ १२४५ ॥

सर्वकर्माण्यपि सदा कुर्वाणो मद्द्व्यपाश्रयः ।
मत्प्रसादादवाप्नोति शाश्वतं पदमव्ययम् ॥ ५६ ॥

मग म्हणे गा सुभटा । तो क्रमयोगिया निष्ठा । मी होउनी होय पैठा । माझ्या रूपीं ॥ १२४६ ॥
स्वकर्माच्या चोखौळीं । मज पूजा करूनि भलीं । तेणें प्रसादें आकळी । ज्ञाननिष्ठेतें ॥ १२४७ ॥
ते ज्ञाननिष्ठा जेथ हातवसे । तेथ भक्ति माझी उल्लासे । तिया भजन समरसें । सुखिया होय ॥ १२४८ ॥
आणि विश्वप्रकाशितया । आत्मया मज आपुलिया । अनुसरे जो करूनियां । सर्वत्रता हे ॥ १२४९ ॥
सांडूनि आपुला आडळ । लवण आश्रयी जळ । कां हिंडोनि राहे निश्चळ । वायु व्योमीं ॥ १२५० ॥
तैसा बुद्धी वाचा कायें । जो मातें आश्रऊनि ठाये । तो निषिद्धेही विपायें । कर्म करूं ॥ १२५१ ॥
परी गंगेच्या संबधीं । बिदी आणि महानदी । येक तेवीं माझ्या बोधीं । शुभाशुभांसी ॥ १२५२ ॥
कां बावनें आणि धुरें । हा निवाडु तंवचि सरे । जंव न घेपती वैश्वानरें । कवळूनि दोन्ही ॥ १२५३ ॥
ना पांचिकें आणि सोळें । हें सोनया तंवचि आलें । जंव परिसु आंगमेळें । एकवटीना ॥ १२५४ ॥
तैसें शुभाशुभ ऐसें । हें तंवचिवरी आभासे । जंव येकु न प्रकाशे । सर्वत्र मी ॥ १२५५ ॥
अगा रात्री आणि दिवो । हा तंवचि द्वैतभावो । जंव न रिगिजे गांवो । गभस्तीचा ॥ १२५६ ॥
म्हणौनि माझिया भेटी । तयाचीं सर्व कर्में किरीटी । जाऊनि बैसे तो पाटीं । सायुज्याच्या ॥ १२५७ ॥
देशें काळें स्वभावे । वेंचु जया न संभवे । तें पद माझे पावे । अविनाश तो ॥ १२५८ ॥
किंबहुना पंडुसुता । मज आत्मयाची प्रसन्नता । लाहे तेणें न पविजतां । लाभु कवणु असे ॥ १२५९ ॥

चेतसा सर्वकर्माणि मयि संन्यस्य मत्परः ।
बुद्धियोगमुपाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव ॥ ५७ ॥

याकारणें गा तुवां इया । सर्व कर्मा आपुलिया । माझ्या स्वरूपीं धनंजया । संन्यासु कीजे ॥ १२६० ॥
परी तोचि संन्यासु वीरा । करणीयेचा झणें करा । आत्मविवेकीं धरा । चित्तवृत्ति हे ॥ १२६१ ॥
मग तेणें विवेकबळें । आपणपें कमविगळें । माझ्या स्वरूपीं निर्मळें । देखिजेल ॥ १२६२ ॥
आणि कर्मांचि जन्मभोये । प्रकृति जे का आहे । ते आपणयाहूनि बहुवे । देखसी दूरी ॥ १२६३ ॥
तेथ प्रकृति आपणयां । वेगळी नुरे धनंजया । रूपेवीण का छाया । जियापरी ॥ १२६४ ॥
ऐसेनि प्रकृतिनाशु । जालया कर्मसंन्यासु । निफजेल अनायासु । सकारणु ॥ १२६५ ॥
मग कर्मजात गेलया । मी आत्मा उरें आपणपयां । तेथ बुद्धि घापे करूनियां । पतिव्रता ॥ १२६६ ॥
बुद्धि अनन्य येणें योगें । मजमाजीं जैं रिगे । तें चित्त चैत्यत्यागें । मातेंचि भजे ॥ १२६७ ॥
ऐसें चैत्यजातें सांडिलें । चित्त माझ्या ठायीं जडलें । ठाके तैसें वहिलें । सर्वदा करी ॥ १२६८ ॥

मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादात्तरिष्यसि ।
अथ चैत्त्वमहंकारान्न श्रोष्यसि विनङ्क्ष्यसि ॥ ५८ ॥

मग अभिन्ना इया सेवा । चित्त मियांचि भरेल जेधवां । माझा प्रसादु जाण तेधवां । संपूर्ण जाहला ॥ १२६९ ॥
तेथ सकळ दुःखधामें । भुंजीजती जियें मृत्युजन्में । तियें दुर्गमेंचि सुगमें । होती तुज ॥ १२७० ॥

सूर्याचेनि सावायें । डोळा सावाइला होये । तें अंधाराचा आहे । पाडु तया ? ॥ १२७१ ॥
 तैसा माझेनि प्रसादें । जीवकणु जयाचा उपमर्दे । तो संसाराचेनी बाधे । बागुलें केवी ? ॥ १२७२ ॥
 म्हणौनि धनंजया । तूं संसारदुर्गती यया । तरसील माझिया । प्रसादास्तव ॥ १२७३ ॥
 अथवा हन अहंभावे । माझे बोलणें हें आघवे । कानामनाचिये शिंवे । नेदिसी टेंको ॥ १२७४ ॥
 तरी नित्य मुक्त अव्ययो । तूं आहासि तें होऊनि वावो । देहसंबंधाचा घावो । वाजेल आंगी ॥ १२७५ ॥
 जया देहसंबंधा आंतु । प्रतिपदीं आत्मघातु । भुंजतां उसंतु । कहींचि नाही ॥ १२७६ ॥
 येवढेनि दारुणें । निमणेनवीण निमणें । पडेल जरी बोलणें । नेघसी माझे ॥ १२७७ ॥

यदहंकारमाश्रित्य न योत्स्य इति मन्यसे ।
 मिथ्यैष व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति ॥ ५९ ॥

पथ्यद्वेषिया पोषी ज्वरु । कां दीपद्वेषिया अंधकारु । विवेकद्वेषे अहंकारु । पोषूनि तैसा ॥ १२७८ ॥
 स्वदेहा नाम अर्जुनु । परदेहा नाम स्वजनु । संग्रामा नाम मलिनु । पापाचारु ॥ १२७९ ॥
 इया मती आपुलिया । तिघां तीन नामें ययां । ठेऊनियां धनंजया । न झुंजे ऐसा ॥ १२८० ॥
 जीवामाजीं निष्टंकु । करिसी जो आत्यंतिकु । तो वायां धाडील नैसर्गिकु । स्वभावोचि तुझा ॥ १२८१ ॥
 आणि मी अर्जुन हे आत्मिक । ययां वधु करणें हें पातक । हे मायावांचूनि तात्त्विक । कांहीं आहे ? ॥ १२८२ ॥
 आधीं जुंझार तुवां होआवें । मग झुंजावया शस्त्र घेयावें । कां न जुंजावया करावें । देवांगण ॥ १२८३ ॥
 म्हणौनि न झुंजणें । म्हणसी तें वायाणें । ना मानूं लोकपणें । लोकदृष्टीही ॥ १२८४ ॥
 तन्ही न झुंजे ऐसें । निष्टंकीसी जें मानसें । तें प्रकृति अनारिसें । करवीलचि ॥ १२८५ ॥

स्वभावजेन कौन्तेय निबद्धः स्वेन कर्मणा ।
 कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात्करिष्यस्यवशोपि तत् ॥ ६० ॥

पैं पूर्वे वाहतां पाणी । पव्हिजे पश्चिमेचे वाहणीं । तरी आग्रहोचि उरे तें आणी । आपुलिया लेखा ॥ १२८६ ॥
 कां साळीचा कणु म्हणे । मी नुगवें साळीपणें । तरी आहे आन करणें । स्वभावासी ? ॥ १२८७ ॥
 तैसा क्षात्रंस्कारसिद्धा । प्रकृती घडिलासी प्रबुद्धा । आता नुठी म्हणसी हा धांदा । परी उठवीजसीचि तूं ॥ १२८८ ॥
 पैं शौर्य तेज दक्षता । एवमादिक पंडुसुता । गुण दिधले जन्मतां । प्रकृती तुज ॥ १२८९ ॥
 तरी तयाचिया समवाया- । अनुरूप धनंजया । न करितां उगलियां । नयेल असों ॥ १२९० ॥
 म्हणौनियां तिहीं गुणीं । बांधिलासि तूं कोदंडपाणी । त्रिशुद्धी निघसी वाहणीं । क्षात्राचिया ॥ १२९१ ॥
 ना हें आपुलें जन्ममूळ । न विचारीतचि केवळ । न झुंजे ऐसें अढळ । व्रत जरी घेसी ॥ १२९२ ॥
 तरी बांधोनि हात पाये । जो रथीं घातला होये । तो न चाले तरी जाये । दिगंता जेवीं ॥ १२९३ ॥
 तैसा तूं आपुलियाकडुनी । मीं कांहींचि न करीं म्हणौनि । ठासी परी भरंवसेनि । तूंचि करिसी ॥ १२९४ ॥
 उत्तरु वैराटींचा राजा । पळतां तूं कां निघालासी झुंजा ? । हा क्षात्रस्वभावो तुझा । झुंजवील तुज ॥ १२९५ ॥
 महावीर अकरा अक्षौहिणी । तुवां येकें नागविले रणांगणीं । तो स्वभावो कोदंडपाणी । झुंजवील तूतें ॥ १२९६ ॥
 हां गा रोगु कायी रोगिया । आवडे दरिद्र दरिद्रिया ? । परी भोगविजे बळिया । अदृष्टें जेणें ॥ १२९७ ॥
 तें अदृष्ट अनारिसें । न करील ईश्वरवशें । तो ईश्वरुही असे । हृदयीं तुझ्या ॥ १२९८ ॥

ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ।
भ्रामयन्सर्वभूतानि यन्त्रारूढानि मायया ॥ ६१ ॥

सर्व भूतांच्या अंतरीं । हृदय महाअंबरीं । चिद्वृत्तीच्या सहस्त्रकरीं । उदयला असे जो ॥ १२९९ ॥
अवस्थात्रय तिन्ही लोक । प्रकाशूनि अशेख । अन्यथादृष्टि पांथिक । चेवविले ॥ १३०० ॥
वेद्योदकाच्या सरोवरीं । फांकतां विषयकल्हारी । इंद्रियषट्पदा चारी । जीवभ्रमरातें ॥ १३०१ ॥
असो रूपक हें तो ईश्वरु । सकल भूतांचा अहंकारु । पांघरोनि निरंतरु । उल्हासत असे ॥ १३०२ ॥
स्वमायेचें आडवस्त्र । लावूनि एकला खेळवी सूत्र । बाहेरी नटी छायाचित्र । चौऱ्याशीं लक्ष ॥ १३०३ ॥
तया ब्रह्मादिकीटांता । अशेषांही भूतजातां । देहाकार योग्यता । पाहोनि दावी ॥ १३०४ ॥
तेथ जें देह जयापुढें । अनुरूपपणें मांडे । तें भूत तया आरूढे । हें मी म्हणौनि ॥ १३०५ ॥
सूत सूतें गुंतलें । तृण तृणचि बांधलें । कां आत्मबिंबा घेतलें । बाळकें जळीं ॥ १३०६ ॥
तयापरी देहाकारें । आपणपेंचि दुसरें । देखोनि जीव आविष्करें । आत्मबुद्धि ॥ १३०७ ॥
ऐसेनि शरीराकारी । यंत्रिं भूतें अवधारीं । वाहूनि हालवी दोरी । प्राचीनाची ॥ १३०८ ॥
तेथ जया जें कर्मसूत्र । मांडूनि ठेविलें स्वतंत्र । तें तिथे गती पात्र । होंचि लागे ॥ १३०९ ॥
किंबहुना धनुर्धरा । भूतांतें स्वर्गसंसारा । -माजीं भोवंडी तृणें वारा । आकाशीं जैसा ॥ १३१० ॥
भ्रामकाचेनि संगें । जैसें लोहो वेढा रिगे । तैसीं ईश्वरसत्तायोगें । चेष्टती भूतें ॥ १३११ ॥
जैसे चेष्टा आपुलिया । समुद्रादिक धनंजया । चेष्टती चंद्राचिया । सन्निधी येकी ॥ १३१२ ॥
तया सिंधू भरितें दाटें । सोमकांता पाझरु फुटे । कुमुदांचकोरांचा फिटे । संकोचु तो ॥ १३१३ ॥
तैसीं बीजप्रकृतिवशें । अनेकें भूतें येकें ईशें । चेष्टवीजती तो असे । तुझ्या हृदयीं ॥ १३१४ ॥
अर्जुनपण न घेतां । मी ऐसें जें पंडुसुता । उठतसे तें तत्वता । तयाचें रूप ॥ १३१५ ॥
यालागीं तो प्रकृतीतें । प्रवर्तवील हें निरुतें । आणि तें झुंजवील तूतें । न झुंजशी जन्ही ॥ १३१६ ॥
म्हणौनि ईश्वर गोसावी । तेणें प्रकृती हे नेमावी । तिया सुखें राबवावीं । इंद्रियें आपुलीं ॥ १३१७ ॥
तूं करणें न करणें दोन्हीं । लाऊनि प्रकृतीच्या मानीं । प्रकृतीही कां अधीनी । हृदयस्था जया ॥ १३१८ ॥

तमेव शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत ।
तत्प्रसादात्परां शान्तिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतम् ॥ ६२ ॥

तया अहं वाचा चित्त आंग । देऊनिया शरण रिग । महोदधी कां गांग । रिगालें जैसें ॥ १३१९ ॥
मग तयाचेनि प्रसादें । सर्वोपशांतिप्रमदे । कांतु होऊनिया स्वानंदें । स्वरूपींचि रमसी ॥ १३२० ॥
संभूति जेणें संभवे । विश्रांति जेथें विसंवे । अनुभूतिही अनुभवे । अनुभवा जया ॥ १३२१ ॥
तिथे निजात्मपदींचा रावो । होऊनि ठाकसी अव्यवो । म्हणे लक्ष्मीनाहो । पार्था तूं गा ॥ १३२२ ॥

इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं मया ।
विमृश्यैतदशेषेण यथेच्छसि तथा कुरु ॥ ६३ ॥

हें गीता नाम विख्यात । सर्ववाङ्मयाचें मथित । आत्मा जेणें हस्तगत । रत्न होय ॥ १३२३ ॥
 ज्ञान ऐसिया रूढी । वेदांतीं जयाची प्रौढी । वानितां कीर्तिं चोखडी । पातली जर्गी ॥ १३२४ ॥
 बुद्ध्यादिकें डोळसें । हें जयाचें कां कडवसें । मी सर्वद्रष्टाही दिसें । पाहला जया ॥ १३२५ ॥
 तें हें गा आत्मज्ञान । मज गोप्याचेंही गुप्त धन । परी तूं म्हणौनि आन । केवीं करूं ? ॥ १३२६ ॥
 याकारणें गा पांडवा । आम्हीं आपुला हा गुह्य ठेवा । तुज दिधला कणवा । जाकळिलेपणें ॥ १३२७ ॥
 जैसी भुलली वोरसें । माय बोले बाळा दोषें । प्रीति ही परी तैसें । न करूंचि हो ॥ १३२८ ॥
 येथ आकाश आणि गाळिजे । अमृताही साली फेडिजे । कां दिव्याकरवीं करविजे । दिव्य जैसे ॥ १३२९ ॥
 जयाचेनि अंगप्रकाशें । पाताळींचा परमाणु दिसे । तया सूर्याहि का जैसे । अंजन सूदलें ॥ १३३० ॥
 तैसें सर्वज्ञेही मियां । सर्वही निर्धारूनियां । निकें होय तें धनंजया । सांगितलें तुज ॥ १३३१ ॥
 आतां तूं ययावरी । निकें हें निर्धारीं । निर्धारुनि करीं । आवडे तैसें ॥ १३३२ ॥
 यया देवाचिया बोला । अर्जुनु उगाचि ठेला । तेथ देवो म्हणती भला । अवंचकु होसी ॥ १३३३ ॥
 वाढतयापुढें भुकेला । उपरोधें म्हणे मी धाला । तें तोचि पीडे आपुला । आणि दोषुही तया ॥ १३३४ ॥
 तैसा सर्वज्ञु श्रीगुरु । भेटलिया आत्मनिर्धारु । न पुसिजे जें आभारु । धरूनियां ॥ १३३५ ॥
 तें आपणपेंचि वंचे । आणि पापही वंचनाचें । आपणयाचि साचें । चुकविलें तेणें ॥ १३३६ ॥
 पै उगेपणा तुझिया । हा अभिप्रावो कीं धनंजया । जें एकवेळ आवांकुनियां । सांगावें ज्ञान ॥ १३३७ ॥
 तेथ पार्थु म्हणे दातारा । भलें जाणसी माझिया अंतरा । हें म्हणों तरी दुसरा । जाणता असे काई ? ॥ १३३८ ॥
 येर जेय हें जी आघवें । तूं ज्ञाता एकचि स्वभावें । मा सूर्यु म्हणौनि वानावें । सूर्यातें काई ? ॥ १३३९ ॥
 या बोला श्रीकृष्णें । म्हणितलें काय येणें । हेंचि थोडें गा वानणें । जें बुझतासि तूं ॥ १३४० ॥

सर्वगुह्यतमं भूयः शृणु मे परमं वचः ।

इष्टोऽसि मे दृढमिति ततो वक्ष्यामि ते हितम् ॥ ६४ ॥

तरी अवधान पघळ । करूनियाम् आणिक येक वेळ । वाक्य माझें निर्मळ । अवधारीं पां ॥ १३४१ ॥
 हें वाच्य म्हणौनि बोलिजे । कां श्राव्य मग आयिकिजे । तैसें नव्हे परी तुझें । भाग्य बरवें ॥ १३४२ ॥
 कूर्मीचिया पिलियां । दिठी पान्हा ये धनंजया । कां आकाश वाहे बापिया । घरीचें पाणी ॥ १३४३ ॥
 जो व्यवहारु जेथ न घडे । तयाचें फळचि तेथ जोडे । काय दैवें न सांपडे । सानुकूळें ? ॥ १३४४ ॥
 येन्हवीं द्वैताची वारी । सारुनि ऐक्याच्या परीवरीं । भोगिजे तें अवधारीं । रहस्य हें ॥ १३४५ ॥
 आणि निरुपचारा प्रेमा । विषय होय जें प्रियोत्तमा । तें दुजें नव्हे कीं आत्मा । ऐसेचि जाणावें ॥ १३४६ ॥
 आरिसाचिया देखिलया । गोमटें कीजे धनंजया । तें तया नोहे आपणयां । लागीं जैसें ॥ १३४७ ॥
 तैसें पार्था तुझेनि मिषें । मी बोलें आपणयाचि उद्देशें । माझ्या तुझ्या ठाई असे । मीतूंपण गा ॥ १३४८ ॥
 म्हणौनि जिव्हारींचें गुज । सांगतसे जीवासी तुज । हें अनन्यगतीचें मज । आथी व्यसन ॥ १३४९ ॥
 पैम् जळा आपणपें देतां । लवण भुललें पंडुसुता । कीं आघवें तयाचें होतां । न लजेचि तें ॥ १३५० ॥
 तैसा तूं माझ्या ठाई । राखों नेणसीचि कांहीं । तरी आतां तुज काई । गोप्य मी करूं ? ॥ १३५१ ॥
 म्हणौनि आघवींचि गूढें । जें पाऊनि अति उघडें । तें गोप्य माझें चोखडें । वाक्य आइक ॥ १३५२ ॥

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ।

मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोऽसि मे ॥ ६५ ॥

तरी बाह्य आणि अंतरा । आपुलिया सर्व व्यापारा । मज व्यापकातें वीरा । विषयो करी ॥ १३५३ ॥
आघवा आंगीं जैसा । वायु मिळोनि आहे आकाशा । तूं सर्व कर्मी तैसा । मजसींचि आस ॥ १३५४ ॥
किंबहुना आपुलें मन । करी माझे एकायतन । माझेनि श्रवणें कान । भरुनि घाली ॥ १३५५ ॥
आत्मज्ञानें चोखडी । संत जे माझीं रूपडी । तेथ दृष्टि पडो आवडी । कामिनी जैसी ॥ १३५६ ॥
मीं सर्व वस्तीचें वसौटें । माझीं नामें जियें चोखटें । तियें जियावया वाटे । वाचेचिये लावीं ॥ १३५७ ॥
हातांचें करणें । कां पायांचें चालणें । तें होय मजकारणें । तैसें करी ॥ १३५८ ॥
आपुला अथवा परावा । ठायीं उपकरसी पांडवा । तेणें यजे होई बरवा । याज्ञिकु माझा ॥ १३५९ ॥
हें एकैक शिकऊं काई । पै सेवकें आपुल्या ठाई । उरुनि येर सर्वही । मी सेव्यचि करी ॥ १३६० ॥
तेथ जाऊनिया भूतद्वेषु । सर्वत्र नमवैन मीचि एकु । ऐसेनि आश्रयो आत्यंतिकु । लाहसी तूं माझा ॥ १३६१ ॥
मग भरलेया जगाआंतु । जाऊनि तिजयाची मातु । होऊनि ठायील एकांतु । आम्हां तुम्हां ॥ १३६२ ॥
तेव्हां भलतिये आवस्थे । मी तूतें तूं मातें । भोगिशी ऐसें आइतें । वाढेल सुख ॥ १३६३ ॥
आणि तिजें आडळ करितें । निमालें अर्जुना जेथें । तें मीचि म्हणौनि तूं मातें । पावसी शेखी ॥ १३६४ ॥
जैसी जळींची प्रतिभा । जळनाशीं बिंबा । येतां गाभागोभा । कांहीं आहे ? ॥ १३६५ ॥
पै पवनु अंबरा । कां कल्लोळु सागरा । मिळतां आडवारा । कोणाचा गा ? ॥ १३६६ ॥
म्हणौनि तूं आणि आम्हीं । हें दिसताहे देहधर्मीं । मग ययाच्या विरामीं । मीचि होसी ॥ १३६७ ॥
यया बोलामाझारीं । होय नव्हे झणें करीं । येथ आन आथी तरी । तुझीचि आण ॥ १३६८ ॥
पै तुझी आण वाहणें । हें आत्मलिंगातें शिवणें । प्रीतीची जाति लाजणें । आठवों नेदी ॥ १३६९ ॥
येह्वी वेद्यु निष्प्रपंचु । जेणें विश्वाभासु हा साचु । आज्ञेचा नटनाचु । काळातें जिणें ॥ १३७० ॥
तो देवो मी सत्यसंकल्पु । आणि जगाच्या हितीं बापु । मा आणेचा आक्षेपु । कां करावा ? ॥ १३७१ ॥
परी अर्जुना तुझेनि वेधें । मियां देवपणाचीं बिरुदें । सांडिलीं गा मी हे आधें । सगळेनि तुवां ॥ १३७२ ॥
पै काजा आपुलिया । रावो आपुली आपणया । आण वाहे धनंजया । तैसें हें कीं ॥ १३७३ ॥
तेथ अर्जुनु म्हणे देवें । अचाट हें न बोलावें । जे आमचें काज नावें । तुझेनि एके ॥ १३७४ ॥
यावरी सांगों बैससी । कां सांगतां भाषही देसी । या तुझिया विनोदासी । पारु आहे जी ? ॥ १३७५ ॥
कमळवना विकाशु । करी रवीचा एक अंशु । तेथ आघवाचि प्रकाशु । नित्य दे तो ॥ १३७६ ॥
पृथ्वी निवऊनि सागर । भरीजती येवढें थोर । वर्षें तेथ मिषांतर । चातकु कीं ॥ १३७७ ॥
म्हणौनि औदार्यां तुझेया । मज निमित्त ना म्हणावया । प्राप्ति असे दानीराया । कृपानिधी ॥ १३७८ ॥
तंव देवो म्हणती राहें । या बोलाचा प्रस्तावो नोहे । पै मातें पावसी उपायें । साचचि येणें ॥ १३७९ ॥
सैधव सिंधू पडलिया । जो क्षणु धनंजया । तेणें विरेचि कीं उरावया । कारण कायी ? ॥ १३८० ॥
तैसें सर्वत्र मातें भजतां । सर्व मी होतां अहंता । निःशेष जाऊनि तत्वता । मीचि होसी ॥ १३८१ ॥
एवं माझिये प्राप्तीवरी । कर्मालागोनि अवधारीं । दाविली तुज उजरी । उपायांची ॥ १३८२ ॥
जे आधीं तंव पंडुसुता । सर्व कर्में मज अर्पितां । सर्वत्र प्रसन्नता । लाहिजे माझी ॥ १३८३ ॥
पाठीं माझ्या इये प्रसादीं । माझे ज्ञान जाय सिद्धी । तेणें मिसळिजे त्रिशुद्धी । स्वरूपीं माझ्या ॥ १३८४ ॥
मग पार्था तिये ठायीं । साध्य साधन होय नाहीं । किंबहुना तुज कांहीं । उरेचि ना ॥ १३८५ ॥
तरी सर्व कर्में आपलीं । तुवां सर्वदा मज अर्पिलीं । तेणें प्रसन्नता लाधली । आजि हे माझी ॥ १३८६ ॥

म्हणौनि येणें प्रसादबळें । नव्हे झुजाचेनि आडळें । न ठाकेचि येकवेळे । भाळलों तुज ॥ १३८७ ॥
जेणें सप्रपंच अज्ञान जाये । एकु मी गोचरु होये । तें उपपत्तीचेनि उपायें । गीतारूप हें ॥ १३८८ ॥
मियां ज्ञान तुज आपुलें । नानापरी उपदेशिलें । येणें अज्ञानजात सांडी वियालें । धर्माधर्म जें ॥ १३८९ ॥

सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रज ।

अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ ६६ ॥

आशा जैसी दुःखातें । व्यालीं निंदा दुरितें । हे असो जैसें दैन्यातें । दुर्भगत्व ॥ १३९० ॥
तैसें स्वर्गनरकसूचक । अज्ञान व्यालें धर्मादिक । तें सांडूनि घालीं अशेख । ज्ञानें येणें ॥ १३९१ ॥
हातीं घेऊन तो दोरु । सांडिजे जैसा सर्पाकारु । कां निद्रात्यागें घराचारु । स्वप्नीचा जैसा ॥ १३९२ ॥
नाना सांडिलेनि कवळें । चंद्रीचें धुये पिवळें । व्याधित्यागें कडुवाळें- । पण मुखाचें ॥ १३९३ ॥
अगा दिवसा पाठीं देउनी । मृगजळ घापे त्यजुनी । कां काष्ठत्यागें वन्ही । त्यजिजे जैसा ॥ १३९४ ॥
तैसें धर्माधर्माचें टवाळ । दावी अज्ञान जें कां मूळ । तें त्यजुनि त्यजीं सकळ । धर्मजात ॥ १३९५ ॥
मग अज्ञान निमालिया । मीचि येकु असे अपैसया । सनिद्र स्वप्न गेलया । आपणपें जैसें ॥ १३९६ ॥
तैसा मी एकवांचूनि कांहीं । मग भिन्नाभिन्न आन नाही । सोऽहंबोधें तयाच्या ठायीं । अनन्यु होय ॥ १३९७ ॥
पैं आपुलेनि भेदेंविण । माझें जाणिजे जें एकपण । तयाचि नांव शरण । मज येणें गा ॥ १३९८ ॥
जैसें घटाचेनि नाशें । गगनीं गगन प्रवेशे । मज शरण येणें तैसें । ऐक्य करी ॥ १३९९ ॥
सुवर्णमणि सोनया । ये कल्लोळु जैसा पाणिया । तैसा मज धनंजया । शरण ये तूं ॥ १४०० ॥
वांचूनि सागराच्या पोटीं । वडवानळु शरण आला किरीटी । जाळूनि ठाके तया गोठी । वाळूनि दे पां ॥ १४०१ ॥
मजही शरण रिधिजे । आणि जीवत्वेचि असिजे । धिग् बोली यिया न लजे । प्रज्ञा केवी ॥ १४०२ ॥
अगा प्राकृताही राया । आंगीं पडे जें धनंजया । तें दासिरूंहि कीं तया । समान होय ॥ १४०३ ॥
मा मी विश्वेश्वरु भेटे । आणि जीवग्रंथी न सुटे । हे बोल नको वोखटें । कानीं लाऊं ॥ १४०४ ॥
म्हणौनि मी होऊनि मातें । सेवणें आहे आयितें । तें करी हातां येतें । ज्ञानें येणें ॥ १४०५ ॥
मग ताकौनियां काढिलें । लोणी मागौतें ताकीं घातलें । परी न घेपेचि कांहीं केलें । तेणें जेवीं ॥ १४०६ ॥
तैसें अद्वयत्वे मज । शरण रिघालिया तुज । धर्माधर्म हे सहज । लागतील ना ॥ १४०७ ॥
लोह उभें खाय माती । तें परीसाचिये संगतीं । सोनें जालया पुढती । न शिविजे मळें ॥ १४०८ ॥
हें असो काष्ठापासोनि । मथूनि घेतलिया वन्ही । मग काष्ठेंही कोंडोनी । न ठके जैसा ॥ १४०९ ॥
अर्जुना काय दिनकरु । देखत आहे अंधारु । कीं प्रबोधीं होय गोचरु । स्वप्नभ्रमु ॥ १४१० ॥
तैसें मजसी येकवटलेया । मी सर्वरूप वांचूनियां । आन कांहीं उरावया । कारण असे ? ॥ १४११ ॥
म्हणौनि तयाचें कांहीं । चिंतीं न आपुल्या ठायीं । तुझें पापपुण्य पाहीं । मीचि होईन ॥ १४१२ ॥
तेथ सर्वबंधलक्षणें । पापें उरावें दुजेपणें । तें माझ्या बोधीं वायाणें । होऊनि जाईल ॥ १४१३ ॥
जळीं पडिलिया लवणा । सर्वही जळ होईल विचक्षणा । तुज मी अनन्यशरणा । होईन तैसा ॥ १४१४ ॥
येतुलेनि आपैसया । सुटलाचि आहसी धनंजया । घेई मज प्रकाशोनियां । सोडवीन तूतें ॥ १४१५ ॥
याकारणें पुढती । हे आधी न वाहे चिंतीं । मज एकासि ये सुमती । जाणोनि शरण ॥ १४१६ ॥
ऐसें सर्वरूपरूपसें । सर्वदृष्टिडोळसें । सर्वदेशनिवासें । बोलिलें श्रीकृष्णें ॥ १४१७ ॥
मग सांवळा सकंकणु । बाहु पसरोनि दक्षिणु । आलिंगिला स्वशरणु । भक्तराजु तो ॥ १४१८ ॥

न पवतां जयाते । काखे सूनि बुद्धीते । बोलणें मागौते । वोसरलें ॥ १४१९ ॥
 ऐसें जें कांहीं येक । बोला बुद्धीसिही अटक । तें द्यावया मिष । खेवाचें केलें ॥ १४२० ॥
 हृदया हृदय येक जाले । ये हृदयींचें ते हृदयीं घातलें । द्वैत न मोडितां केलें । आपणाऐसें अर्जुना ॥ १४२१ ॥
 दीपें दीप लाविला । तैसा परीष्वंगु तो जाला । द्वैत न मोडितां केला । आपणपें पाथुं ॥ १४२२ ॥
 तेव्हां सुखाचा मग तया । पूरु आला जो धनंजया । तेथ वाडु तन्हीं बुडोनियां । टेला देवो ॥ १४२३ ॥
 सिंधु सिंधूतें पावों जाये । तें पावणें ठाके दुणा होये । वरी रिगे पुरवणिये । आकाशही ॥ १४२४ ॥
 तैसें तयां दोघांचें मिळणें । दोघां नावरे जाणावें कवणें । किंबहुना श्रीनारायणें । विश्व कोंदलें ॥ १४२५ ॥
 एवं वेदाचें मूळसूत्र । सर्वाधिकारैकपवित्र । श्रीकृष्णें गीताशास्त्र । प्रकट केलें ॥ १४२६ ॥
 येथ गीता मूळ वेदां । ऐसें केवीं पां आलें बोधा । हें म्हणाल तरी प्रसिद्धा । उपपत्ति सांगों ॥ १४२७ ॥
 तरी जयाच्या निःश्वासीं । जन्म झाले वेदराशी । तो सत्यप्रतिज्ञ पैजेसीं । बोलला स्वमुखें ॥ १४२८ ॥
 म्हणौनि वेदां मूळभूत । गीता म्हणों हें होय उचित । आणिकही येकी येथ । उपपत्ति असे ॥ १४२९ ॥
 जें न नशतु स्वरूपें । जयाचा विस्तारु जेथ लपे । तें तयांचें म्हणपे । बीज जर्गी ॥ १४३० ॥
 तरी कांडत्रयात्मकु । शब्दराशी अशेखु । गीतेमार्जी असे रुखु । बीजीं जैसा ॥ १४३१ ॥
 म्हणौनि वेदांचें बीज । श्रीगीता होय हें मज । गमे आणि सहज । दिसतही आहे ॥ १४३२ ॥
 जे वेदांचे तिन्ही भाग । गीते उमटले असती चांग । भूषणरत्नीं सवांग । शोभलें जैसें ॥ १४३३ ॥
 तियेचि कर्मादिकें तिन्ही । कांडें कोणकोणे स्थानीं । गीते आहाति तें नयनीं । दाखऊं आईक ॥ १४३४ ॥
 तरी पहिला जो अध्यावो । तो शास्त्रप्रवृत्तिप्रस्तावो । द्वितीयीं साङ्ख्यसद्भावो । प्रकाशिला ॥ १४३५ ॥
 मोक्षदानी स्वतंत्र । ज्ञानप्रधान हें शास्त्र । येतुलालें दुर्जी सूत्र । उभारिलें ॥ १४३६ ॥
 मग अज्ञानें बांधलेयां । मोक्षपदीं बैसावया । साधनारंभु तो तृतीया- । ध्यायीं बोलिला ॥ १४३७ ॥
 जे देहाभिमान बंधें । सांडूनि काम्यनिषिद्धें । विहित परी अप्रमादे । अनुष्ठावें ॥ १४३८ ॥
 ऐसेनि सद्भावें कर्म करावें । हा तिजा अध्यावो जो देवें । निर्णय केला तें जाणावें । कर्मकांड येथ ॥ १४३९ ॥
 आणि तेंचि नित्यादिक । अज्ञानाचें आवश्यक । आचरतां मोंचक । केवीं होय पां ॥ १४४० ॥
 ऐसी अपेक्षा जालिया । बद्ध मुमुक्षुते आलिया । देवें ब्रह्मार्पणत्वे क्रिया । सांगितली ॥ १४४१ ॥
 जे देहवाचामानसें । विहित निपजे जें जैसें । तें एक ईश्वरोद्देशें । कीजे म्हणितलें ॥ १४४२ ॥
 हेंचि ईश्वरीं कर्मयोगें । भजनकथनाचें खागें । आदरिलें शेषभागें । चतुर्थांचेनी ॥ १४४३ ॥
 तें विश्वरूप अकरावा । अध्यावो संपे जंव आघवा । तंव कर्म ईशु भजावा । हें जें बोलिलें ॥ १४४४ ॥
 तें अष्टाध्यायीं उघड । जाण येथें देवताकांड । शास्त्र सांगतसे आड । मोडूनि बोलें ॥ १४४५ ॥
 आणि तेणेंचि ईशप्रसादे । श्रीगुरुसंप्रदायलब्धें । साच ज्ञान उद्बोधे । कोंवळें जें ॥ १४४६ ॥
 तें अद्वैतादिप्रभृतिकीं । अथवा अमानित्वादिकीं । वाढविजे म्हणौनि लेखी । बारावा गणूं ॥ १४४७ ॥
 तो बारावा अध्याय आदी । आणि पंधरावा अवधी । ज्ञानफळपाकसिद्धी । निरूपणासीं ॥ १४४८ ॥
 म्हणौनि चहूँही इहीं । ऊर्ध्वमूळांतीं अध्यायीं । ज्ञानकांड ये ठायीं । निरूपिजे ॥ १४४९ ॥
 एवं कांडत्रयनिरूपणी । श्रुतीचि हे कोडिसवाणी । गीतापद्यरत्नांचीं लेणीं । लेयिली आहे ॥ १४५० ॥
 हें असो कांडत्रयात्मक । श्रुति मोक्षरूप फळ येक । बोभावे जें आवश्यक । ठाकावें म्हणौनि ॥ १४५१ ॥
 तयाचेनि साधन ज्ञानेंसीं । वैर करी जो प्रतिदिवशीं । तो अज्ञानवर्ग षोडशीं । प्रतिपादिजे ॥ १४५२ ॥
 तोचि शास्त्राचा बोळावा । घेवोनि वैरी जिणावा । हा निरोपु तो सतरावा । अध्याय येथ ॥ १४५३ ॥
 ऐसा प्रथमालागोनि । सतरावा लाणी करूनी । आत्मनिश्वास विवरूनी । दाविला देवें ॥ १४५४ ॥

तथा अर्थजातां अशेषां । केला तात्पर्याचा आवांका । तो हा अठरावा देखा । कलशाध्यायो ॥ १४५५ ॥
 एवं सकळसंख्यासिद्धु । श्रीभागवद्गीता प्रबंधु । हा औदार्ये आगळा वेदु । मूर्तु जाण ॥ १४५६ ॥
 वेदु संपन्न होय ठाई । परी कृपणु ऐसा आनु नाही । जे कानीं लागला तिहीं । वणांच्याचि ॥ १४५७ ॥
 येरां भवव्याथा ठेलियां । स्त्रीशूद्रादिकां प्राणियां । अनवसरू मांडूनियां । राहिला आहे ॥ १४५८ ॥
 तरी मज पाहतां तें मागील उणें । फेडावया गीतापणें । वेदु वेठला भलतेणें । सेव्य होआवया ॥ १४५९ ॥
 ना हे अर्थु रिगोनि मनीं । श्रवणें लागोनि कानीं । जपमिषें वदनीं । वसोनियां ॥ १४६० ॥
 ये गीतेचा पाठु जो जाणे । तथाचेनि सांगातीपणें । गीता लिहोनि वाहाणें । पुस्तकमिषें ॥ १४६१ ॥
 ऐसैसा मिसकटां । संसाराचा चोहटा । गवादी घालीत चोखटा । मोक्षसुखाची ॥ १४६२ ॥
 परी आकाशीं वसावया । पृथ्वीवरी बैसावया । रविदीप्ति राहाटावया । आवारु नभ ॥ १४६३ ॥
 तेवीं उत्तम अधम ऐसें । सेवितां कवणातेंही न पुसे । कैवल्यदानें सरिसें । निववीत जगा ॥ १४६४ ॥
 यालागीं मागिली कुटी । भ्याला वेदु गीतेच्या पोटीं । रिगाला आतां गोमटी । कीर्ति पातला ॥ १४६५ ॥
 म्हणौनि वेदाची सुसेव्यता । ते हे मूर्त जाण श्रीगीता । श्रीकृष्णें पंडुसुता । उपदेशिली ॥ १४६६ ॥
 परी वत्साचेनि वोरसें । दुभतें होय घरोद्वेशें । जालें पांडवाचेनि मिषें । जगदुद्धरण ॥ १४६७ ॥
 चातकाचियें कणवें । मेघु पाणियेसिं धांवे । तेथ चराचर आघवें । निवालें जेवीं ॥ १४६८ ॥
 कां अनन्यगतिकमळा- । लागीं सूर्य ये वेळोवेळां । कीं सुखिया होईजे डोळां । त्रिभुवनींचा ॥ १४६९ ॥
 तैसें अर्जुनाचेनि व्याजें । गीता प्रकाशूनि श्रीराजें । संसारायेवढें थोर ओझे । फेडिलें जगाचें ॥ १४७० ॥
 सर्वशास्त्ररत्नदीप्ती । उजळिता हा त्रिजगतीं । सूर्यु नव्हें लक्ष्मीपती । वक्त्राकाशींचा ॥ १४७१ ॥
 बाप कुळ तें पवित्र । जेथिंचा पार्थु या ज्ञाना पात्र । जेणें गीता केले शास्त्र । आवारु जगा ॥ १४७२ ॥
 हें असो मग तेणें । सद्गुरु श्रीकृष्णें । पार्थाचें मिसळणें । आणिलें द्वैता ॥ १४७३ ॥
 पाठीं म्हणतसे पांडवा । शास्त्र हें मानलें कीं जीवा । तेथ येरु म्हणे देवा । आपुलिया कृपा ॥ १४७४ ॥
 तरी निधान जोडावया । भाग्य घडे गा धनंजया । परी जोडिलें भोगावया । विपायें होय ॥ १४७५ ॥
 पै क्षीरसागरायेवढें । अविरजी दुधाचें भांडें । सुरां असुरां केवढें । मथितां जालें ॥ १४७६ ॥
 तें सायासही फळा आलें । जें अमृतही डोळां देखिलें । परी वरिचिली चुकलें । जतनेतें ॥ १४७७ ॥
 तेथ अमरत्वा वोगरिलें । तें मरणाचिलागीं जालें । भोगों नेणतां जोडलें । ऐसें आहे ॥ १४७८ ॥
 नहुषु स्वर्गाधिपति जाहला । परी राहाटी भांवावला । तो भुजंगत्व पावला । नेणसी कायी ? ॥ १४७९ ॥
 म्हणौनि बहुत पुण्य तुवां । केलें तेणें धनंजया । आजि शास्त्रराजा इया । जालासि विषयो ॥ १४८० ॥
 तरी ययाचि शास्त्राचेनि । संप्रदायें पांघुरौनि । शास्त्रार्थ हा निकेनि । अनुष्ठी हो ॥ १४८१ ॥
 येन्हवीं अमृतमंथना- । सारिखें होईल अर्जुना । जरी रिघसी अनुष्ठाना । संप्रदायेंवीण ॥ १४८२ ॥
 गाय धड जोडे गोमटी । ते तैचि पिवों ये किरीटी । जें जाणिजे हातवटी । सांजवणीची ॥ १४८३ ॥
 तैसा श्रीगुरु प्रसन्न होये । शिष्य विद्याही कीर लाहे । परी ते फळे संप्रदायें । उपासिलिया ॥ १४८४ ॥
 म्हणौनि शास्त्री जो इये । उचितु संप्रदायो आहे । तो ऐक आतां बहुवें । आदरेंसीं ॥ १४८५ ॥

इदं ते नातपस्काय नाभक्ताय कदाचन ।

न चाशुश्रूषवे वाच्यं न च मां योऽभ्यसूयति ॥ ६७ ॥

तरी तुवां हें जें पार्था । गीताशास्त्र लाधलें आस्था । तें तपोहीना सर्वथा । सांगावें ना हो ॥ १४८६ ॥

अथवा तापसुही जाला । परी गुरुभक्तीं जो ढिला । तो वेदीं अंत्यजु वाळिळा । तैसा वाळीं ॥ १४८७ ॥
 नातरी पुरोडाशु जैसा । न घापे वृद्ध तरी वायसा । गीता नेदी तैसी तापसा । गुरुभक्तिहीना ॥ १४८८ ॥
 कां तपही जोडे देहीं । भजे गुरुदेवांच्या ठायीं । परी आकर्णनीं नाहीं । चाड जरी ॥ १४८९ ॥
 तरी मागील दोन्ही आंगीं । उत्तम होय कीर जगीं । परी या श्रवणालागीं । योग्यु नोहे ॥ १४९० ॥
 मुक्ताफळ भलतैसें । हो परी मुख नसे । तंव गुण प्रवेशे । तेथ कायी ? ॥ १४९१ ॥
 सागरु गंभीरु होये । हें कोण ना म्हणत आहे । परी वृष्टि वायां जाये । जाली तेथ ॥ १४९२ ॥
 धालिया दिव्यान्न सुवावें । मग जें वायां धाडावें । तें आतीं कां न करावें । उदारपण ॥ १४९३ ॥
 म्हणौनि योग्य भलतैसें । होतु परी चाड नसे । तरी झणें वानिवसें । देसी हें तयां ॥ १४९४ ॥
 रूपाचा सुजाणु डोळा । वोढवूं ये कायि परिमळा ? । जेथ जें माने ते फळा । तेथचि ते गा ॥ १४९५ ॥
 म्हणौनि तपी भक्ति । पाहावे ते सुभद्रापती । परी शास्त्रश्रवणीं अनासक्ती । वाळावेचि ते ॥ १४९६ ॥
 नातरी तपभक्ति । होऊनि श्रवणीं आर्ति । आथी ऐसीही आयती । देखसी जरी ॥ १४९७ ॥
 तरी गीताशास्त्रनिर्मिता । जो मी सकळलोकशास्ता । तया मातें सामान्यता । बोलेल जो ॥ १४९८ ॥
 माझ्या सज्जनेसिं मातें । पैशुन्याचेनि हातें । येक आहाती तयांतें । योग्य न म्हण ॥ १४९९ ॥
 तयांची येर आघवी । सामग्री ऐसी जाणावी । दीपेवीण ठाणदिवी । रात्रीची जैसी ॥ १५०० ॥
 अंग गोरें आणि तरुणें । वरी लेईलें आहे लेणें । परी येकलेनि प्राणें । सांडिलें जेवीं ॥ १५०१ ॥
 सोनयाचें सुंदर । निर्वाळिलें होय घर । परी सपांगना द्वार । रुंधलें आहे ॥ १५०२ ॥
 निपजे दिव्यान्न चोखट । परी माजीं काळकूट । असो मैत्री कपट- । गर्भिणी जैसी ॥ १५०३ ॥
 तैसी तपभक्तिमेधा । तयाची जाण प्रबुद्धा । जो माझ्यांची कां निंदा । माझीचि करी ॥ १५०४ ॥
 याकारणें धनंजया । तो भक्तु मेधावीं तपिया । तरी नको बापा इया । शास्त्रा आतळों देवों ॥ १५०५ ॥
 काय बहु बोलों निंदका । योग्य स्रष्टयाहीसारिखा । गीता हे कवतिका- । लागींही नेदी ॥ १५०६ ॥
 म्हणौनि तपाचा धनुर्धरा । तळीं दाटोनि गाडोरा । वरी गुरुभक्तीचा पुरा । प्रासादु जो जाला ॥ १५०७ ॥
 आणि श्रवणेच्छेचा पुढां । दारवंटा सदा उघडा । वरी कलशु चोखडा । अनिंदारत्नांचा ॥ १५०८ ॥

य इदं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभिधास्यति ।
 भक्तिं मयि परां कृत्वा मामेवैष्यत्यसंशयः ॥ ६८ ॥

ऐशा भक्तालयीं चोखटीं । गीतारत्नेश्वरु हा प्रतिष्ठीं । मग माझिया संवसाटी । तुकसी जगीं ॥ १५०९ ॥
 कां जे एकाक्षरपणेंसीं । त्रिमात्रकेचिये कुशीं । प्रणवु होतां गर्भवासीं । सांकडला ॥ १५१० ॥
 तो गीतेचिया बाहाळीं । वेदबीज गेलें पाहाळीं । कीं गायत्री फुलींफळीं । श्लोकांच्या आली ॥ १५११ ॥
 ते हे मंत्ररह्य गीता । मेळवी जो माझिया भक्ता । अनन्यजीवना माता । बाळका जैसी ॥ १५१२ ॥
 तैसी भक्तां गीतेसीं । भेटी करी जो आदरेंसीं । तो देहापाठीं मजसीं । येकचि होय ॥ १५१३ ॥

न च तस्मान्मनुष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः ।
 भविता न च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥ ६९ ॥

आणि देहाचेंही लेणें । लेऊनि वेगळेपणें । असे तंव जीवंप्राणें । तोचि पढिये ॥ १५१४ ॥

ज्ञानियां कर्मठां तापसां । यया खुणेचिया माणुसां- । माजीं तो येकु गा जैसा । पढिये मज ॥ १५१५ ॥
 तैसा भूतळीं आघवा । आन न देखे पांडवा । जो गीता सांगें मेळावा । भक्तजनांचा ॥ १५१६ ॥
 मज ईश्वराचेनि लोभें । हे गीता पढतां अक्षोभें । जो मंडन होय सभे । संतांचिये ॥ १५१७ ॥
 नेत्रपल्लवीं रोमांचितु । मंदानिळें कांपवितु । आमोदजळें वोलवितु । फुलांचे डोळें ॥ १५१८ ॥
 कोकिळा कलरवाचेनि मिषें । सद्गद बोलवीत जैसें । वसंत का प्रवेशे । मद्गक्त आरामीं ॥ १५१९ ॥
 कां जन्माचें फळ चकोरां । होत जें चंद्र ये अंबरा । नाना नवघन मयूरां । वो देत पावे ॥ १५२० ॥
 तैसा सज्जनांच्या मेळापीं । गीतापद्यरत्नीं उमपीं । वर्षे जो माझ्या रूपीं । हेतु ठेऊनि ॥ १५२१ ॥
 मग तयाचेनि पाडें । पढियंतें मज फुडें । नाहींचि गा मागेंपुडें । न्याहाळितां ॥ १५२२ ॥
 अर्जुना हा ठायवरी । मी तयातें सूयें जिह्वारी । जो गीतार्थाचें करी । परगुणें संतां ॥ १५२३ ॥

अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः ।
 ज्ञानयज्ञेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे मतिः ॥ ७० ॥

पैं माझिया तुझिया मिळणीं । वाढिनली जे हे कहाणी । मोक्षधर्म का जिणीं । आलासे जेथें ॥ १५२४ ॥
 तो हा सकळार्थप्रबोधु । आम्हां दोघांचा संवादु । न करितां पदभेदु । पाठेंचि जो पढे ॥ १५२५ ॥
 तेणें ज्ञानानळीं प्रदीप्तीं । मूळ अविद्येचिया आहुती । तोषविला होय सुमती । परमात्मा मी ॥ १५२६ ॥
 घेऊनि गीतार्थ उगाणा । ज्ञानिये जें विचक्षणा । ठाकती तें गाणावाणा । गीतेचा तो लाहे ॥ १५२७ ॥
 गीता पाठकासि असे । फळ अर्थज्ञाचि सरिसें । गीता माउलियेसि नसे । जाणें तान्हें ॥ १५२८ ॥

श्रद्धावाननसूयश्च शृणुयादपि यो नरः ।
 सोऽपि मुक्तः शुभाल्लोकान्प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ॥ ७१ ॥

आणि सर्वमार्गीं निंदा । सांडूनि आस्था पैं शुद्धा । गीताश्रवणीं श्रद्धा । उभारी जो ॥ १५२९ ॥
 तयाच्या श्रवणपुटीं । गीतेचीं अक्षरें जंव पैठीं । होतीना तंव उठाउठीं । पळेचि पाप ॥ १५३० ॥
 अटवियेमाजीं जैसा । वन्हि रिघतां सहसा । लंघिती का दिशा । वनौकें तियें ॥ १५३१ ॥
 कां उदयाचळकुळीं । झळकतां अंशुमाळीं । तिमिरें अंतराळीं । हारपती ॥ १५३२ ॥
 तैसा कानाच्या महाद्वारीं । गीता गजर जेथ करी । तेथ सृष्टीचिये आदिवरी । जायचि पाप ॥ १५३३ ॥
 ऐसी जन्मवेली धुवट । होय पुण्यरूप चोखट । याहीवरी अचाट । लाहे फळ ॥ १५३४ ॥
 जें इये गीतेचीं अक्षरें । जेतुलीं कां कर्णद्वारें । रिघती तेतुले होती पुरे । अश्वमेध कीं ॥ १५३५ ॥
 म्हणौनि श्रवणें पापें जाती । आणि धर्म धरी उन्नती । तेणें स्वर्गराज संपत्ती । लाहेचि शेखीं ॥ १५३६ ॥
 तो पैं मज यावयालागीं । पहिलें पेणें करी स्वर्गीं । मग आवडे तंव भोगी । पाठीं मजचि मिळे ॥ १५३७ ॥
 ऐसी गीता धनंजया । ऐकतया आणि पढतया । फळे महानदें मियां । बहु काय बोलों ॥ १५३८ ॥
 याकारणें हें असो । परी जयालागीं शास्त्रातिसो । केला तें तंव तुज पुसों । काज तुझें ॥ १५३९ ॥

कच्चिदेतच्छ्रुतं पार्थ त्वयैकाग्रेण चेतसा ।

कच्चिदज्ञानसम्मोहः प्रनष्टस्ते धनञ्जय ॥ ७२ ॥

तरी सांग पां पांडवा । हा शास्त्रसिद्धांतु आघवा । तुज एकचितें फावा । गेला आहे ? ॥ १५४० ॥
आम्हीं जैसें जया रीती । उगाणिलें कानांच्या हातीं । येरीं तैसेंचि तुझ्या चित्ती । पेटें केलें कीं ? ॥ १५४१ ॥
अथवा माझारीं । गेलें सांडीविखुरी । किंवा उपेक्षेवरी । वाळूनि सांडिलें ॥ १५४२ ॥
जैसें आम्हीं सांगितलें । तैसेंचि हृदयीं फावलें । तरी सांग पां वहिलें । पुसेन तें मी ॥ १५४३ ॥
तरी स्वाज्ञानजनितें । मागिलें मोहें तूतें । भुलविलें तो येथें । असे कीं नाहीं ? ॥ १५४४ ॥
हें बहु पुसों काई । सांगें तूं आपल्या ठायीं । कर्माकर्म कांहीं । देखतासी ? ॥ १५४५ ॥
पार्थु स्वानंदैकरसें । विरेल ऐसा भेददशे । आणिला येणें मिषें । प्रश्नाचेनि ॥ १५४६ ॥
पूर्णब्रह्म जाला पार्थु । तरी पुढील साधावया कार्यार्थु । मर्यादा श्रीकृष्णनाथु । उल्लंघों नेदी ॥ १५४७ ॥
येन्हवीं आपुलें करणें । सर्वज्ञ काय तो नेणें ? । परी केलें पुसणें । याचि लागीं ॥ १५४८ ॥
एवं करोनियां प्रश्न । नसतेंचि अर्जुनपण । आणूनियां जालें पूर्णपण । तें बोलवी स्वयें ॥ १५४९ ॥
मग क्षीराब्धीतें सांडितु । गगनीं पुंजु मंडितु । निवडे जैसा न निवडितु । पूर्णचंद्रु ॥ १५५० ॥
तैसा ब्रह्म मी हें विसरे । तेथ जगचि ब्रह्मत्वे भरे । हेंही सांडी तरी विरे । ब्रह्मपणही ॥ १५५१ ॥
ऐसा मोडतु मांडतु ब्रह्म । तो दुःखें देहाचिये सीमे । मी अर्जुन येणें नामें । उभा ठेला ॥ १५५२ ॥
मग कांपतां करतळीं । दडपूनि रोमावळी । पुलिका स्वेदजळीं । जिरऊनियां ॥ १५५३ ॥
प्राणक्षोभें डोलतया । आंगा आंगचि टेंकया । सूनि स्तंभु चाळया । भुलौनियां ॥ १५५४ ॥
नेत्रयुगुळाचेनि वोटें । आनंदामृताचें भरितें । वोसंडत तें मागुतें । काढूनियां ॥ १५५५ ॥
विविधा औत्सुक्यांची दाटी । चीप दाटत होती कंठीं । ते करूनियां पैठी । हृदयामाजीं ॥ १५५६ ॥
वाचेचें वितुळणें । सांवरूनि प्राणें । अक्रमाचें श्वसणें । ठेऊनि ठायीं ॥ १५५७ ॥

अर्जुन उवाच ।

नष्टो मोहः स्मृतिर्लब्धा त्वत्प्रसादान्मयाच्युत ।

स्थितोऽस्मि गतसन्देहः करिष्ये वचनं तव ॥ ७३ ॥

मग अर्जुन म्हणे काय देवो । पुसताति आवडे मोहो । तरी तो सकुटुंब गेला जी ठावो । घेऊनि आपला ॥ १५५८ ॥
पासीं येऊनि दिनकरें । डोळ्यातें अंधारें । पुसिजे हें कायि सरे । कोणे गांवीं ? ॥ १५५९ ॥
तैसा तूं श्रीकृष्णराया । आमुचिया डोळयां । गोचर हेंचि कायिसया । न पुरे तंव ॥ १५६० ॥
वरी लोभें मायेपासूनी । तें सांगसी तोंड भरूनी । जें कायिसेनिही करूनी । जाणूं नये ॥ १५६१ ॥
आतां मोह असे कीं नाहीं । हें ऐसें जी पुससी काई । कृतकृत्य जाहलों पाहीं । तुझेपणें ॥ १५६२ ॥
गुंतलों होतो अर्जुनगुणें । तो मुक्त जालों तुझेपणें । आतां पुसणें सांगणें । दोन्ही नाहीं ॥ १५६३ ॥
मी तुझेनि प्रसादें । लाधलेनि आत्मबोधें । मोहाचे तया कांदे । नेदीच उरो ॥ १५६४ ॥
आतां करणें कां न करणें । हें जेणें उठी दुजेपणें । तें तूं वांचूनि नेणें । सर्वत्र गा ॥ १५६५ ॥
ये विषयीं माझ्या ठायीं । संदेहाचे नुरेचि कांहीं । त्रिशुद्धि कर्म जेथ नाहीं । तें मी जालों ॥ १५६६ ॥
तुझेनि मज मी पावोनी । कर्तव्य गेलें निपटूनी । परी आज्ञा तुझी वांचोनि । आन नाहीं प्रभो ॥ १५६७ ॥
कां जें दृश्य दृश्यातें नाशी । जें दुजें द्वैतातें ग्रासी । जें एक परी सर्वदेशीं । वसवी सदा ॥ १५६८ ॥

जयाचेनि संबंधें बंधु फिटे । जयाचिया आशा आस तुटे । जें भेटलया सर्व भेटे । आपणपांचि ॥ १५६९ ॥
तें तूं गुरुलिंग जी माझें । जें येकलेपणींचें विरजें । जयालागीं बोलांडिजे । अद्वैतबोधु ॥ १५७० ॥
आपणचि होऊनि ब्रह्म । सारिजे कृत्याकृत्यांचें काम । मग कीजे का निःसीम । सेवा जयाची ॥ १५७१ ॥
गंगा सिंधू सेवूं गेली । पावतांचि समुद्र जाली । तेवीं भक्तां सेल दिधली । निजपदाची ॥ १५७२ ॥
तो तूं माझा जी निरुपचारु । श्रीकृष्णा सेव्य सद्गुरु । मा ब्रह्मतेचा उपकारु । हाचि मानीं ॥ १५७३ ॥
जें मज तुम्हां आड । होतें भेदाचें कवाड । तें फेडोनि केलें गोड । सेवासुख ॥ १५७४ ॥
तरी आतां तुझी आज्ञा । सकळ देवाधिदेवराजा । करीन देई अनुज्ञा । भलतियेविषयीं ॥ १५७५ ॥
यया अर्जुनाचिया बोला । देवो नाचे सुखें भुलला । म्हणे विश्वफळा जाला । फळ हा मज ॥ १५७६ ॥
उणेनि उमचला सुधाकरु । देखुनी आपला कुमरु । मर्यादा क्षीरसागरु । विसरेचिना ? ॥ १५७७ ॥
ऐसे संवादाचिया बहुलां । लग्न दोघांचियां आंतुला । लागलें देखोनि जाला । निर्भरु संजयो ॥ १५७८ ॥
तेणें म्हणतसे संजयो । बाप कृपानिधी रावो । तो आपुला मनोभावो । अर्जुनेंसी केला ॥ १५७९ ॥
तेणें उचंबळलेपणें । संजय धृतराष्ट्रातें म्हणे । जी कैसे बादरायणें । रक्षिलों दोघे ? ॥ १५८० ॥
आजि तुमतें अवधारा । नाहीं चर्मचक्षूही संसारा । कीं ज्ञानदृष्टिव्यवहारा आणिलेती ॥ १५८१ ॥
आणि रथींचिये राहाटी । घेई जो घोडेयासाठीं । तया आम्हां या गोष्टी । गोचरा होती ॥ १५८२ ॥
वरी जुंझाचें निर्वाण । मांडलें असे दारुण । दोही हारीं आपण । हारपिजे जैसें ॥ १५८३ ॥
येवढा जिये सांकडां । कैसा अनुग्रहो पै गाढा । जे ब्रह्मानंदु उघडा । भोगवीतसे ॥ १५८४ ॥
ऐसें संजय बोलिला । परी न द्रवे येरु उगला । चंद्रकिरणीं शिवतला । पाषाणु जैसा ॥ १५८५ ॥
हे देखोनि तयाची दशा । मग करीचिना सरिसा । परी सुखें जाला पिसा । बोलतसे ॥ १५८६ ॥
भुलविला हर्षवेगें । म्हणौनि धृतराष्ट्रा सांगे । येऱ्ही नव्हे तयाजोगें । हें कीर जाणें ॥ १५८७ ॥

सञ्जय उवाच ।

इत्यहं वासुदेवस्य पार्थस्य च महात्मनः ।

संवादमिममश्रौषमद्भुतं रोमहर्षणम् ॥ ७४ ॥

मग म्हणे पै कुरुराजा । ऐसा बंधुपुत्र तो तुझा । बोलिला तें अधोक्षजा । गोड जालें ॥ १५८८ ॥
अगा पूर्वापर सागर । ययां नामसीचि सिनार । येर आघवें तें नीर । एक जैसें ॥ १५८९ ॥
तैसा श्रीकृष्ण पार्थ ऐसें । हें आंगाचिपासीं दिसे । मग संवादीं जी नसे । कांहींचि भेदु ॥ १५९० ॥
पै दर्पणाहूनि चोखें । दोन्ही होती सन्मुखें । तेथ येरी येर देखे । आपणपें जैसें ॥ १५९१ ॥
तैसा देवेसीं पंडुसुतु । आपणपें देवीं देखतु । पांडवेंसीं देखे अनंतु । आपणपें पार्थी ॥ १५९२ ॥
देव देवो भक्तालागीं । जिये विवरुनि देखे आंगीं । येरु तियेचेही भागीं । दोन्ही देखे ॥ १५९३ ॥
आणिक कांहींच नाहीं । म्हणौनि करिती काई । दोघे येकपणें पाहीं । नांदताती ॥ १५९४ ॥
आतां भेदु जरी मोडे । तरी प्रश्नोत्तर कां घडे ? । ना भेदुचि तरी जोडे । संवादसुख कां ? ॥ १५९५ ॥
ऐसें बोलतां दुजेपणें । संवादीं द्वैत गिळणें । तें ऐकिलें बोलणें । दोघांचें मियां ॥ १५९६ ॥
उटून दोन्ही आरिसे । वोडविलीया सरिसे । कोण कोणा पाहातसे । कल्पावें पां ? ॥ १५९७ ॥
कां दीपासन्मुखु । ठेविलया दीपकु । कोण कोणा अर्थिकु । कोण जाणें ॥ १५९८ ॥
नाना अर्कापुढें अर्कु । उदयलिया आणिकु । कोण म्हणे प्रकाशकु । प्रकाश्य कवण ? ॥ १५९९ ॥

हैं निर्धारूं जातां फुडें । निर्धारासि ठक पडे । ते दोघे जाले एवढे । संवादें सरिसे ॥ १६०० ॥
जी मिळतां दोन्ही उदकें । माजी लवण वारूं ठाके । कीं तयासींही निमिखें । तेंचि होय ॥ १६०१ ॥
तैसे श्रीकृष्ण अर्जुन दोन्ही । संवादले तें मनीं । धरितां मजही वानी । तेंचि होतसे ॥ १६०२ ॥
ऐसें म्हणे ना मोटकें । तंव हिरोनि सात्विकें । आठव नेला नेणों कें । संजयपणाचा ॥ १६०३ ॥
रोमांच जंव फरके । तंव तंव आंग सुरके । स्तंभ स्वेदांतें जिके । एकला कंपु ॥ १६०४ ॥
अद्वयानंदस्पर्शें । दिठी रसमय जाली असे । ते अश्रु नव्हती जैसें । द्रवत्वचि ॥ १६०५ ॥
नेणों काय न माय पोटीं । नेणों काय गुंफे कंठीं । वागर्था पडत मिठी । उससांचिया ॥ १६०६ ॥
किंबहुना सात्विकां आठां । चाचरु मांडतां उमेठा । संजयो जालासे चोहटां । संवादसुखाचा ॥ १६०७ ॥
तया सुखाची ऐसी जाती । जे आपणचि धरी शांती । मग पुढती देहस्मृती । लाधली तेणें ॥ १६०८ ॥

व्यासप्रसादाच्छ्रुतवानेतद्ब्रह्ममहं परम् ।
योगं योगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतः स्वयम् ॥ ७५ ॥

तेव्हां बैसतेनि आनदें । म्हणे जी जें उपनिषदें । नेणती तें व्यासप्रसादें । ऐकिलें मियां ॥ १६०९ ॥
ऐकतांचि ते गोठी । ब्रह्मत्वाची पडिली मिठी । मीतूपणेंसीं दृष्टी । विरोनि गेली ॥ १६१० ॥
हे आघवेचि का योग । जया ठाया येती मार्ग । तयाचें वाक्य सवंग । केलें मज व्यासें ॥ १६११ ॥
अहो अर्जुनाचेनि मिषें । आपणपेंचि दुजें ऐसें । नटोनि आपणया उद्देशें । बोलिलें जें देव ॥ १६१२ ॥
तेथ कीं माझे श्रोत्र । पाटाचें जालें जी पात्र । काय वानूं स्वतंत्र । सामर्थ्य श्रीगुरुचें ॥ १६१३ ॥

राजन्संस्मृत्य संस्मृत्य संवादमिममद्भुतम् ।
केशवार्जुनयोः पुण्यं हृष्यामि च मुहुर्मुहुः ॥ ७६ ॥

राया हें बोलतां विस्मित होये । तेणेंचि मोडावला ठाये । रत्नीं कीं रत्नकिळा ये । झांकोळित जैसी ॥ १६१४ ॥
हिमवंतींचीं सरोवरें । चंद्रोदयीं होती काश्मीरें । मग सूर्यागमीं माघारें । द्रवत्व ये ॥ १६१५ ॥
तैसा शरीराचिया स्मृती । तो संवादु संजय चित्ती । धरी आणि पुढती । तेंचि होय ॥ १६१६ ॥

तच्च संस्मृत्य संस्मृत्य रूपमत्यद्भुतं हरेः ।
विस्मयो मे महान् राजन्हृष्यामि च पुनः पुनः ॥ ७७ ॥

मग उठोनि म्हणे नृपा । श्रीहरीचिया विश्वरूपा । देखिलया उगा कां पां । असों लाहसी ? ॥ १६१७ ॥
न देखणेनि जें दिसे । नाहीं पणेंचि जें असे । विसरें आठवे तें कैसें । चुकऊं आतां ॥ १६१८ ॥
देखोनि चमत्कारु । कीजे तो नाहीं पैसारु । मजहीसकट महापूरु । नेत आहे ॥ १६१९ ॥
ऐसा श्रीकृष्णार्जुन- । संवाद संगमीं स्नान । करुनि देतसे तिळदान । अहंतेचें ॥ १६२० ॥
तेथ असंवरें आनदें । अलौकिकही कांहीं स्फुदे । श्रीकृष्ण म्हणे सद्गदें । वेळोवेळां ॥ १६२१ ॥
या अवस्थांची कांहीं । कौरवांतें परी नाही । म्हणौनि रायें तें कांहीं । कल्पावें जंव ॥ १६२२ ॥
तंव जाला सुखलाभु । आपणया करुनि स्वयंभु । बुझाविला अवष्टंभु । संजयें तेणें ॥ १६२३ ॥

तेथ कोणी येकी अवसरी। होआवी ते करूनि दुरी। रावो म्हणे संजया परी। कैसी तुझी गा ? ॥ १६२४ ॥
तेणें तूंतें येथें व्यासें। बैसविलें कासया उद्देशें। अप्रसंगामार्जीं ऐसें। बोलसी काई ? ॥ १६२५ ॥
रानींचें राउळा नेलिया। दाही दिशा मानी सुनिया। कां रात्री होय पाहलया। निशाचरां ॥ १६२६ ॥
जो जेथिंचें गौरव नेणें। त्यासि तें भिंगुळवाणें। म्हणौनि अप्रसंगु तेणें। म्हणावा कीं तो ॥ १६२७ ॥
मग म्हणे सांगें प्रस्तुत। उदयलेंसे जें उत्कळित। तें कोणासि बा रे जैत। देईल शेखीं ? ॥ १६२८ ॥
येह्हीं विशेणें बहुतेक। आमुचें ऐसें मानसिक। जे दुर्योधनाचे अधिक। प्रताप सदा ॥ १६२९ ॥
आणि येरांचेनि पाडें। दळही याचें देव्हडें। म्हणौनि जैत फुडें। आणील ना तें ? ॥ १६३० ॥
आम्हां तंव गमे ऐसें। मा तुझे ज्योतिष कैसें। तें नेणों संजया असे। तैसें सांग पां ॥ १६३१ ॥

यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः ।
तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्भ्रुवा नीतिर्मतिर्मम ॥ ७८ ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे मोक्षसंन्यासयोगो नाम अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८अ ॥

यया बोला संजयो म्हणे। जी येरयेरांचें मी नेणें। परी आयुष्य तेथें जिणें। हें फुडें कीं गा ॥ १६३२ ॥
चंद्रु तेथें चंद्रिका। शंभु तेथें अंबिका। संत तेथें विवेका। असणें कीं जी ॥ १६३३ ॥
रावो तेथें कटक। सौजन्य तेथें सोयरीक। वन्हि तेथें दाहक। सामर्थ्य कीं ॥ १६३४ ॥
दया तेथें धर्मु। धर्मु तेथें सुखागमु। सुखीं पुरुषोत्तमु। असे जैसा ॥ १६३५ ॥
वसंत तेथें वनें। वन तेथें सुमनें। सुमनीं पालिंगनें। सारंगांचीं ॥ १६३६ ॥
गुरु तेथ ज्ञान। ज्ञानीं आत्मदर्शन। दर्शनीं समाधान। आथी जैसें ॥ १६३७ ॥
भाग्य तेथ विलासु। सुख तेथ उल्लासु। हें असो तेथ प्रकाशु। सूर्य जेथें ॥ १६३८ ॥
तैसे सकल पुरुषार्थ। जेणें स्वामी कां सनाथ। तो श्रीकृष्ण रावो जेथ। तेथ लक्ष्मी ॥ १६३९ ॥
आणि आपुलेनि कांतेसीं। ते जगदंबा जयापासीं। अणिमादिकीं काय दासी। नव्हती तयातें ? ॥ १६४० ॥
कृष्ण विजयस्वरूप निजाणें। तो राहिला असे जेणें भाणें। तें जयो लागवेणें। तेथेचि आहे ॥ १६४१ ॥
विजयो नामें अर्जुन विख्यातु। विजयस्वरूप श्रीकृष्णनाथु। श्रियेसीं विजय निश्चितु। तेथेचि असे ॥ १६४२ ॥
तयाचिये देशींच्या झाडीं। कल्पतरूतें होडी। न जिणावें कां येवडीं। मायबापें असतां ? ॥ १६४३ ॥
ते पाषाणही आघवें। चिंतारत्नें कां नोहावे ?। तिये भूमिके कां न यावें। सुवर्णत्व ? ॥ १६४४ ॥
तयाचिया गांवींचिया। नदी अमृतें वाहाविया। नवल कायि राया। विचारीं पां ॥ १६४५ ॥
तयाचे बिसाट शब्द। सुखें म्हणों येती वेद। सदेह सच्चिदानंद। कां न व्हावे ते ? ॥ १६४६ ॥
पै स्वर्गापवर्ग दोन्ही। इयें पदें जया अधीनीं। तो श्रीकृष्ण बाप जननी। कमळा जया ॥ १६४७ ॥
म्हणौनि जिया बाही उभा। तो लक्ष्मीयेचा वल्लभा। तेथें सर्वसिद्धी स्वयंभा। येर मी नेणें ॥ १६४८ ॥
आणि समुद्राचा मेघु। उपयोगें तयाहूनि चांगु। तैसा पार्थीं आजि लागु। आहे तये ॥ १६४९ ॥
कनकत्वदीक्षागुरू। लोहा परिसु होय कीरू। परी जगा पोसिता व्यवहारु। तेंचि जाणें ॥ १६५० ॥
येथ गुरुत्वा येतसे उणें। ऐसें झणें कोणही म्हणे। वन्हि प्रकाश दीपपणें। प्रकाशी आपुला ॥ १६५१ ॥
तैसा देवाचिया शक्ती। पार्थु देवासीचि बहुती। परी माने इये स्तुती। गौरव असे ॥ १६५२ ॥

आणि पुत्रें मी सर्व गुणीं। जिणावा हे बापा शिराणी। तरी ते शारङ्गपाणी। फळा आली ॥ १६५३ ॥
 किंबहुना ऐसा नृपा। पार्थु जालासे कृष्णकृपा। तो जयाकडे साक्षेपा। रीति आहे ॥ १६५४ ॥
 तोचि गा विजयासि ठावो। येथ तुज कोण संदेहो ?। तेथ न ये तरी वावो। विजयोचि होय ॥ १६५५ ॥
 म्हणौनि जेथ श्री तेथें श्रीमंतु। जेथ तो पंडूचा सुतु। तेथ विजय समस्तु। अभ्युदयो तेथ ॥ १६५६ ॥
 जरी व्यासाचेनि साचें। धिरे मन तुमचें। तरी या बोलाचें। ध्रुवचि माना ॥ १६५७ ॥
 जेथ तो श्रीवल्लभु। जेथ भक्तकदंबु। तेथ सुख आणि लाभु। मंगळाचा ॥ १६५८ ॥
 या बोला आन होये। तरी व्यासाचा अंकु न वाहे। ऐसें गाजोनि बाहें। उभिली तेणें ॥ १६५९ ॥
 एवं भारताचा आवांका। आपूनि श्लोका येका। संजयें कुरुनायका। दिधला हार्ती ॥ १६६० ॥
 जैसा नेणों केवढा वन्ही। परी गुणाग्रीं टेऊनी। आणिजे सूर्याची हानी। निस्तरावया ॥ १६६१ ॥
 तैसें शब्दब्रह्म अनंत। जालें सवालक्ष भारत। भारताचें शतें सात। सर्वस्व गीता ॥ १६६२ ॥
 तयांही सातां शतांचा। इत्यर्थु हा श्लोक शेषीचा। व्यासशिष्य संजयाचा। पूर्णोद्गारु जो ॥ १६६३ ॥
 येणें येकेचि श्लोकें। राहे तेणें असकें। अविद्याजाताचें निकें। जितलें होय ॥ १६६४ ॥
 ऐसें श्लोक शतें सात। गीतेचीं पदें आंगें वाहत। पदें म्हणों कीं परमामृत। गीताकाशींचें ॥ १६६५ ॥
 कीं आत्मराजाचिये सभे। गीते वोडवले हे खांबे। मज श्लोक प्रतिभे। ऐसे येत ॥ १६६६ ॥
 कीं गीता हे सप्तशती। मंत्रप्रतिपाद्य भगवती। मोहमहिषा मुक्ति। आनंदली असे ॥ १६६७ ॥
 म्हणौनि मनें कायें वाचा। जो सेवकु होईल इयेचा। तो स्वानंदासाम्राज्याचा। चक्रवर्ती करी ॥ १६६८ ॥
 कीं अविद्यातिमिररोखें। श्लोक सूर्यातें पैजा जिकें। ऐसे प्रकाशिले गीतामिषें। रायें श्रीकृष्णें ॥ १६६९ ॥
 कीं श्लोकाक्षरद्राक्षलता। मांडव जाली आहे गीता। संसारपथश्रांता। विसंवावया ॥ १६७० ॥
 कीं सभाग्यसंती भ्रमरीं। केले ते श्लोककल्हारीं। श्रीकृष्णाख्यसरोवरीं। सासिन्नली हे ॥ १६७१ ॥
 कीं श्लोक नव्हती आन। गमे गीतेचें महिमान। वाखाणिते बंदीजन। उदंड जैसे ॥ १६७२ ॥
 कीं श्लोकांचिया आवारा। सात शतें करुनि सुंदरा। सर्वांगम गीतापुरा। वसों आले ॥ १६७३ ॥
 कीं निजकांता आत्मया। आवडी गीता मिळावया। श्लोक नव्हती बाह्या। पसरु का जो ॥ १६७४ ॥
 कीं गीताकमळींचे भृंग। कीं हे गीतासागरतरंग। कीं हरीचे हे तुरंग। गीतारथींचे ॥ १६७५ ॥
 कीं श्लोक सर्वतीर्थ संघातु। आला श्रीगीतेगंगे आंतु। जे अर्जुन नर सिंहस्थु। जाला म्हणौनि ॥ १६७६ ॥
 कीं नोहे हे श्लोकश्रेणी। अचिंत्यचित्तचिंतामणी। कीं निर्विकल्पां लावणी। कल्पतरुंची ॥ १६७७ ॥
 ऐसिया शतें सात श्लोकां। परी आगळा येकयेका। आतां कोण वेगळिका। वानावां पां ॥ १६७८ ॥
 तान्ही आणि पारठी। इया कामधेनूतें दिठी। सूनि जैसिया गोठी। कीजती ना ॥ १६७९ ॥
 दीपा आगिलु मागिलु। सूर्यु धाकुटा वडीलु। अमृतसिंधु खोलु। उथळु कायसा ॥ १६८० ॥
 तैसे पहिले सरते। श्लोक न म्हणावे गीते। जुनीं नवीं पारिजातें। आहाती काई ? ॥ १६८१ ॥
 आणि श्लोका पाडु नाहीं। हें कीर समर्थु काई। येथ वाच्य वाचकही। भागु न धरी ॥ १६८२ ॥
 जे इये शास्त्री येकु। श्रीकृष्णचि वाच्य वाचकु। हें प्रसिद्ध जाणे लोकु। भलताही ॥ १६८३ ॥
 येथें अर्थें तेंचि पाठें। जोडे येवढेनि धटें। वाच्यवाचक येकवटें। साधितें शास्त्र ॥ १६८४ ॥
 म्हणौनि मज कांहीं। समर्थनीं आतां विषय नाहीं। गीता जाणा हे वाङ्मयी। श्रीमूर्ति प्रभूचि ॥ १६८५ ॥
 शास्त्र वाच्यें अर्थें फळे। मग आपण मावळे। तैसें नव्हे हें सगळें। परब्रह्मचि ॥ १६८६ ॥
 कैसा विश्वाचिया कृपा। करुनि महानंद सोपा। अर्जुनव्याजें रूपा। आणिला देवें ॥ १६८७ ॥
 चकोराचेनि निमित्तें। तिन्ही भुवनें संतप्तें। निवविलीं कळावतें। चंद्रें जेवीं ॥ १६८८ ॥

कां गौतमाचेनि मिषें । कळिकाळज्वरीतोदेशें । पाणिढाळु गिरीशें । गंगेंचा केला ॥ १६८९ ॥
 तैसें गीतेचें हें दुभतें । वत्स करुनि पार्थातें । दुभिन्नली जगापुरतें । श्रीकृष्ण गाय ॥ १६९० ॥
 येथे जीवें जरी नाहाल । तरी हेंचि कीर होआल । नातरी पाठमिषें तिंबाल । जीभचि जरी ॥ १६९१ ॥
 तरी लोह एकें अंशें । झगटलिया परीसें । येरीकडे अपैसें । सुवर्ण होय ॥ १६९२ ॥
 तैसी पाठाची ते वाटी । श्लोकपाद लावा ना जंव वोटीं । तंव ब्रह्मतेची पुष्टी । येईल आंगा ॥ १६९३ ॥
 ना येणेसीं मुख वांकडें । करुनि ठाकाल कानवडें । तरी कानींही घेतां पडे । तेचि लेख ॥ १६९४ ॥
 जे हे श्रवणें पाटें अर्थें । गीता नेदी मोक्षाआरौतें । जैसा समर्थुं दाता कोण्हातें । नास्त न म्हणे ॥ १६९५ ॥
 म्हणौनि जाणतया सवा । गीताचि येकी सेवा । काय कराल आघवां । शास्त्रीं येरीं ॥ १६९६ ॥
 आणि कृष्णार्जुनीं मोकळी । गोठी चावळिली जे निराळी । ते श्रीव्यासें केली करतळीं । घेवों ये ऐसी ॥ १६९७ ॥
 बाळकातें वोरसें । माय जें जेवऊं बैसे । तें तया ठाकती तैसे । घांस करी ॥ १६९८ ॥
 कां अफाटा समीरणा । आपैतेंपण शाहाणा । केलें जैसें विंजणा । निर्मूनियां ॥ १६९९ ॥
 तैसें शब्दें जें न लभे । तें घडूनिया अनुष्टुभें । स्त्रीशूद्रादि प्रतिभे । सामाविलें ॥ १७०० ॥
 स्वातीचेनि पाणियें । न होती जरी मोतियें । तरी अंगीं सुंदरांचिये । कां शोभिती तियें ? ॥ १७०१ ॥
 नादु वाद्या न येतां । तरी कां गोचरु होता । फुलें न होतां घेपता । आमोदु केवी ? ॥ १७०२ ॥
 गोडीं न होती पक्वान्नें । तरी कां फावती रसनें ? । दर्पणावीण नयनें । नयनु कां दिसे ? ॥ १७०३ ॥
 द्रष्टा श्रीगुरुमूर्ती । न रिगता दृश्यपंथीं । तरी कां ह्या उपास्ती । आकळता तो ? ॥ १७०४ ॥
 तैसें वस्तु जें असंख्यात । तया संख्या शतें सात । न होती तरी कोणा येथ । फावों शकतें ? ॥ १७०५ ॥
 मेघ सिंधूचें पाणी वाहे । तरी जग तयातेंचि पाहे । कां जे उमप ते नोहें । ठाकतें कोण्हा ॥ १७०६ ॥
 आणि वाचा जें न पवे । तें हे श्लोक न होते बरवे । तरी कानें मुखें फावे । ऐसें कां होतें ? ॥ १७०७ ॥
 म्हणौनि श्रीव्यासाचा हा थोरु । विश्वा जाला उपकारु । जे श्रीकृष्ण उक्ती आकारु । ग्रंथाचा केला ॥ १७०८ ॥
 आणि तोचि हा मी आतां । श्रीव्यासाचीं पदें पाहतां पाहतां । आणिला श्रवणपथा । मन्हाटिया ॥ १७०९ ॥
 व्यासादिकांचे उन्मेख । राहाटती जेथ साशंक । तेथ मीही रंक येक । चावळी करीं ॥ १७१० ॥
 परी गीता ईश्वरु भोळा । ले व्यासोक्तिकुसुममाळा । तरी माझिया दुर्वादळा । ना न म्हणे कीं ॥ १७११ ॥
 आणि क्षीरसिंधूचिया तटा । पाणिया येती गजघटा । तेथ काय मुरकुटा । वारिजत असे ? ॥ १७१२ ॥
 पांख फुटे पांखिरूं । नुडे तरी नभींच स्थिरूं । गगन आक्रमी सत्वरूं । तो गरुडही तेथ ॥ १७१३ ॥
 राजहंसाचें चालणें । भूतळीं जालिया शाहाणें । आणिकें काय कोणें । चालावेचिना ? ॥ १७१४ ॥
 जी आपुलेनि अवकाशें । अगाध जळ घेपे कलशें । चुळीं चूळपण ऐसें । भरुनि न निघे ? ॥ १७१५ ॥
 दिवटीच्या आंगीं थोरी । तरी ते बहु तेज धरी । वाती आपुलिया परी । आणीच कीं ना ? ॥ १७१६ ॥
 जी समुद्राचेनि पैसें । समुद्रीं आकाश आभासे । थिल्लरीं थिल्लराऐसें । बिंबेचि पै ॥ १७१७ ॥
 तेवीं व्यासादिक महामती । वावरों येती इये ग्रंथीं । मा आम्ही ठाकों हे युक्ति । न मिळे कीर ? ॥ १७१८ ॥
 जिये सागरीं जळचरें । संचरती मंदराकारें । तेथ देखोनि शफरें येरें । पोहों न लाहती ? ॥ १७१९ ॥
 अरुण आंगाजवळिके । म्हणौनि सूर्यातें देखें । मा भूतळींची न देखे । मुंगी काई ? ॥ १७२० ॥
 यालागीं आम्हां प्राकृतां । देशिकारें बंधें गीता । म्हणणें हें अनुचिता । कारण नोहे ॥ १७२१ ॥
 आणि बापु पुढां जाये । ते घेत पाउलाची सोये । बाळ ये तरी न लाहे । पावों कायी ? ॥ १७२२ ॥
 तैसा व्यासाचा मागोवा घेतु । भाष्यकारातें वाट पुसतु । अयोग्यही मी न पवतु । कें जाईन ? ॥ १७२३ ॥
 आणि पृथ्वी जयाचिया क्षमा । नुबगे स्थावर जंगमा । जयाचेनि अमृतें चंद्रमा । निववी जग ॥ १७२४ ॥

जयाचें आंगिक असिकें। तेज लाहोनि अकें। आंधाराचें सावाइकें। लोटिजत आहे ॥ १७२५ ॥
समुद्रा जयाचें तोय। तोया जयाचें माधुर्य। माधुर्या सौंदर्य। जयाचेनि ॥ १७२६ ॥
पवना जयाचें बळ। आकाश जेणें पघळ। ज्ञान जेणें उज्वळ। चक्रवर्ती ॥ १७२७ ॥
वेद जेणें सुभाष। सुख जेणें सोल्लास। हें असो रूपस। विश्व जेणें ॥ १७२८ ॥
तो सर्वोपकारी समर्थु। सद्गुरु श्रीनिवृत्तिनाथु। राहाटत असे मजही आंतु। रिघोनियां ॥ १७२९ ॥
आतां आयती गीता जगीं। मी सांगें मन्हाटिया भंगीं। येथ कें विस्मयालागीं। ठावो आहे ॥ १७३० ॥
श्रीगुरुचेनि नावें माती। डोंगरी जयापासीं होती। तेणें कोळियें त्रिजगतीं। येकवद केली ॥ १७३१ ॥
चंदनें वेधलीं झाडें। जालीं चंदनाचेनि पाडें। वसिष्ठें मांनिली कीं भाडें। भानूसीं शाटी ॥ १७३२ ॥
मा मी तव चित्ताथिला। आणि श्रीगुरु ऐसा दादुला। जो दिठीवेनि आपुला। बैसवी पदीं ॥ १७३३ ॥
आधींचि देखणी दिठी। वरी सूर्य पुरवी पाठी। तें न दिसे ऐसी गोठी। केंही आहे ? ॥ १७३४ ॥
म्हणौनि माझें नित्य नवे। श्वासोश्वासही प्रबंध होआवे। श्रीगुरुकृपा काय नोहे। ज्ञानदेवो म्हणे ॥ १७३५ ॥
याकारणें मियां। श्रीगीतार्थु मन्हाटिया। केला लोकां यया। दिठीचा विषो ॥ १७३६ ॥
परी मन्हाटे बोलरंगें। कवळितां पै गीतांगें। तें गातयाचेनि पांगें। येकाढतां नोहे ॥ १७३७ ॥
म्हणौनि गीता गावों म्हणे। तें गाणिवें होती लेणें। ना मोकळे तरी उणें। गीताही आणित ॥ १७३८ ॥
सुंदर आंगीं लेणें न सूये। तें तो मोकळा शृंगारु होये। ना लेइलें तरी आहे। तैसें कें उचित ? ॥ १७३९ ॥
कां मोतियांची जैसी जाती। सोनयाही मान देती। नातरी मानविती। अंगेंचि सडी ॥ १७४० ॥
नाना गुंफिलीं कां मोकळीं। उणीं न होती परीमळीं। वसंतागमींचीं वाटोळीं। मोगरीं जैसीं ॥ १७४१ ॥
तैसा गाणिवेतें मिरवी। गीतेवीणही रंगु दावीं। तो लाभाचा प्रबंधु ओवी। केला मियां ॥ १७४२ ॥
तेणें आबालसुबोधें। ओवीयेचेनि प्रबंधें। ब्रह्मरससुस्वादे। अक्षरें गुंथिलीं ॥ १७४३ ॥
आतां चंदनाच्या तरुवरीं। परीमळालागीं फुलवरीं। पारुखणें जियापरी। लागेना कीं ॥ १७४४ ॥
तैसा प्रबंधु हा श्रवणीं। लागतखेवो समाधि आणी। ऐकिलियाही वाखाणी। काय व्यसन न लवी ? ॥ १७४५ ॥
पाठ करितां व्याजें। पांडित्यें येती वेषजे। तें अमृतातें नेणजे। फावलिया ॥ १७४६ ॥
तैसेंनि आइतेपणें। कवित्व जालें हें उपेणें। मनन निदिध्यास श्रवणें। जितिलें आतां ॥ १७४७ ॥
हे स्वानंदभोगाची सेल। भलतयसीचि देईल। सर्वेंद्रियां पोषवील। श्रवणाकरवीं ॥ १७४८ ॥
चंद्रातें आंगवणें। भोगूनि चकोर शाहाणे। परी फावे जैसें चांदिणें। भलतयाही ॥ १७४९ ॥
तैसें अध्यात्मशास्त्रीं यिये। अंतरंगचि अधिकारिये। परी लोकु वाक्चातुर्यें। होईल सुखिया ॥ १७५० ॥
ऐसें श्रीनिवृत्तिनाथाचें। गौरव आहे जी साचें। ग्रंथु नोहे हें कृपेचें। वैभव तिये ॥ १७५१ ॥
क्षीरसिंधु परिसरीं। शक्तीच्या कर्णकुहरीं। नेणों कें श्रीत्रिपुरारीं। सांगितलें जें ॥ १७५२ ॥
तें क्षीरकल्लोळाआंतु। मकरोदरीं गुप्तु। होता तयाचा हातु। पैठें जालें ॥ १७५३ ॥
तो मत्स्येंद्र सप्तशृंगीं। भगनावयवा चौरंगी। भेटला की तो सर्वांगीं। संपूर्ण जाला ॥ १७५४ ॥
मग समाधि अव्युत्थया। भोगावी वासना यया। ते मुद्रा श्रीगोरक्षराया। दिधली मीनीं ॥ १७५५ ॥
तेणें योगाब्जनीसरोवरु। विषयविध्वंसैकवीरु। तिये पदीं कां सर्वेश्वरु। अभिषेकिला ॥ १७५६ ॥
मग तिहीं तें शांभव। अद्वयानंदवैभव। संपादिलें सप्रभव। श्रीगहिनीनाथा ॥ १७५७ ॥
तेणें कळिकळितु भूतां। आला देखोनि निरुता। ते आज्ञा श्रीनिवृत्तिनाथा। दिधली ऐसी ॥ १७५८ ॥
ना आदिगुरु शंकरा-। लागोनि शिष्यपरंपरा। बोधाचा हा संसरा। जाला जो आमुतें ॥ १७५९ ॥
तो हा तूं घेऊनि आघवा। कळीं गिळितयां जीवां। सर्व प्रकारीं धांवा। करीं पां वेगीं ॥ १७६० ॥

आधीच तंव तो कृपाळू । वरी गुरुआजेचा बोलू । जाला जैसा वर्षाकाळू । खवळणें मेघां ॥ १७६१ ॥
 मग आर्ताचेनि वोरसें । गीतार्थग्रंथनमिसें । वर्षला शांतरसें । तो हा ग्रंथु ॥ १७६२ ॥
 तेथ पुढां मी बापिया । मांडला आर्ती आपुलिया । कीं यासाठीं येवढिया । आणिलों यशा ॥ १७६३ ॥
 एवं गुरुक्रमें लाधलें । समाधिधन जें आपुलें । तें ग्रंथें बोधौनि दिधलें । गोसावी मज ॥ १७६४ ॥
 वांचूनि पढे ना वाची । ना सेवाही जाणें स्वामीची । ऐशिया मज ग्रंथाची । योग्यता कें असे ? ॥ १७६५ ॥
 परी साचचि गुरुनाथें । निमित्त करुनि मातें । प्रबंधव्याजें जगातें । रक्षिलें जाणा ॥ १७६६ ॥
 तन्ही पुरोहितगुणें । मी बोलिलों पुरें उणें । तें तुम्हीं माउलीपणें । उपसाहिजो जी ॥ १७६७ ॥
 शब्द कैसा घडिजे । प्रमेयीं कैसें पां चढिजें । अळंकारु म्हणिजे । काय तें नेणें ॥ १७६८ ॥
 सायिखडेयाचें बाहुलें । चालवित्या सूत्राचेनि चाले । तैसा मातें दावीत बोले । स्वामी तो माझा ॥ १७६९ ॥
 यालागीं मी गुणदोष- । वर्षी क्षमाविना विशेष । जे मी संजात ग्रंथलों देख । आचार्ये कीं ॥ १७७० ॥
 आणि तुम्हां संतांचिये सभे । जें उणीवेंसी ठाके उभें । तें पूर्ण नोहे तरी तें लोभें । तुम्हांसीचि कोपें ॥ १७७१ ॥
 सिवतलियाही परीसें । लोहत्वाचिये अवदसे । न मुकिजे आयसें । तें कवणा बोलु ॥ १७७२ ॥
 वोहळें हेंचि करावें । जे गंगेचें आंग ठाकावें । मगही गंगा जरी नोहावें । तें तो काय करी ? ॥ १७७३ ॥
 म्हणौनि भाग्ययोगें बहुवें । तुम्हां संतांचें मी पाये । पातलों आतां कें लाहे । उणें जगीं ॥ १७७४ ॥
 अहो जी माझेनि स्वामी । मज संत जोडुनि तुम्हीं । दिधलेति तेणें सर्वकामी । परीपूर्ण जालों ॥ १७७५ ॥
 पाहा पां मातें तुम्हां सांगडें । माहेर तेणें सुरवाडें । ग्रंथाचें आळियाडें । सिद्धी गेलें ॥ १७७६ ॥
 जी कनकाचें निखळ । वोतूं येईल भूमंडळ । चिंतारत्नी कुळाचळ । निमूं येती ॥ १७७७ ॥
 सातांही हो सागरांतें । सोपें भरितां अमृतें । दुवाड नोहे तारांतें । चंद्र करितां ॥ १७७८ ॥
 कल्पतरूचे आराम । लावितां नाही विषम । परी गीतार्थाचें वर्म । निवडूं न ये ॥ १७७९ ॥
 तो मी येकु सर्व मुका । बोलोनि मन्हाटिया भाखा । करी डोळेवरी लोकां । घेवों ये ऐसें जें ॥ १७८० ॥
 हा ग्रंथसागरु येव्ढा । उतरोनि पैलीकडा । कीर्तिविजयाचा धेंडा । नाचे जो कां ॥ १७८१ ॥
 गीतार्थाचा आवारु । कलशेंसी महामेरु । रचूनि माजीं श्रीगुरु- । लिंग जें पूजीं ॥ १७८२ ॥
 गीता निष्कपट माय । चुकोनि तान्हें हिंडे जें वाय । तें मायपूता भेटी होय । हा धर्म तुमचा ॥ १७८३ ॥
 तुम्हां सज्जनांचें केलें । आकळुनी जी मी बोलें । ज्ञानदेव म्हणे थेंकुलें । तैसें नोहें ॥ १७८४ ॥
 काय बहु बोलों सकळां । मेळविलों जन्मफळा । ग्रंथसिद्धीचा सोहळा । दाविला जो हा ॥ १७८५ ॥
 मियां जैसजैसिया आशा । केला तुमचा भरंवसा । ते पुरवूनि जी बहुवसा । आणिलों सुखा ॥ १७८६ ॥
 मजलागीं ग्रंथाची स्वामी । दुजीं सृष्टी जे हे केली तुम्ही । तें पाहोनि हांसों आम्हीं । विश्वामित्रातेंही ॥ १७८७ ॥
 जे असोनि त्रिशंकुदोषें । धातयाही आणावें वोसें । तें नासतें कीजे कीं ऐसें । निर्मावें नाहीं ॥ १७८८ ॥
 शंभू उपमन्युचेनि मोहें । क्षीरसागरूही केला आहे । येथ तोही उपमे सरी नोहे । जे विषगर्भ कीं ॥ १७८९ ॥
 अंधकारु निशाचरां । गिळितां सूर्ये चराचरां । धांवा केला तरी खरा । ताउनी कीं तो ॥ १७९० ॥
 तातलियाही जगाकारणें । चंद्रें वेचिलें चांदणें । तया सदोषा केवी म्हणे । सारिखें हें ॥ १७९१ ॥
 म्हणौनि तुम्हीं मज संतीं । ग्रंथरूप जो हा त्रिजगतीं । उपयोग केला तो पुढती । निरुपम जी ॥ १७९२ ॥
 किंबहुना तुमचें केलें । धर्मकीर्तन हें सिद्धी नेलें । येथ माझे जी उरलें । पाईकपण ॥ १७९३ ॥
 आतां विश्वात्मकें देवें । येणें वाग्यज्ञें तोषावें । तोषोनि मज द्यावें । पसायदान हें ॥ १७९४ ॥
 जे खळांची व्यंकटी सांडो । तयां सत्कर्मीं रती वाढो । भूतां परस्परें पडो । मैत्र जीवाचें ॥ १७९५ ॥
 दुरिताचें तिमिर जावो । विश्व स्वधर्मसूर्ये पाहो । जो जें वांछील तो तें लाहो । प्राणिजात ॥ १७९६ ॥

वर्षत सकळमंगळीं । ईश्वर निष्ठांची मांदियाळी । अनवरत भूमंडळीं । भेटतु या भूतां ॥ १७९७ ॥
 चलां कल्पतरूंचे अरव । चेतना चिंतामणीचें गांव । बोलते जे अर्णव । पीयूषाचे ॥ १७९८ ॥
 चंद्रमे जे अलांछन । मातंड जे तापहीन । ते सर्वांही सदा सज्जन । सोयरे होतु ॥ १७९९ ॥
 किंबहुना सर्वसुखीं । पूर्ण होऊनि तिहीं लोकीं । भजिजो आदिपुरुखीं । अखंडित ॥ १८०० ॥
 आणि ग्रंथोपजीविये । विशेषीं लोकीं इयें । दृष्टादृष्ट विजयें । होआवें जी ॥ १८०१ ॥
 तेथ म्हणे श्रीविश्वेशरावो । हा होईल दानपसावो । येणें वरें ज्ञानदेवो । सुखिया झाला ॥ १८०२ ॥
 ऐसें युगीं परी कळीं । आणि महाराष्ट्रमंडळीं । श्रीगोदावरीच्या कूलीं । दक्षिणलिंगीं ॥ १८०३ ॥
 त्रिभुवनैकपवित्र । अनादि पंचक्रोश क्षेत्र । जेथ जगाचें जीवनसूत्र । श्रीमहालया असे ॥ १८०४ ॥
 तेथ यदुवंशविलासु । जो सकळकळानिवासु । न्यायातें पोषी क्षितीशु । श्रीरामचंद्र ॥ १८०५ ॥
 तेथ महेशान्वयसंभूतें । श्रीनिवृत्तिनाथसुतें । केलें ज्ञानदेवें गीते । देशीकार लेणें ॥ १८०६ ॥
 एवं भारताच्या गांवीं । भीष्मनाम प्रसिद्ध पर्वीं । श्रीकृष्णार्जुनीं बरवी । गोटी जे केली ॥ १८०७ ॥
 जें उपनिषदांचें सार । सर्व शास्त्रांचें माहेर । परमहंसीं सरोवर । सेविजे जें ॥ १८०८ ॥
 तियें गीतेचा कलशु । संपूर्ण हा अष्टादशु । म्हणे निवृत्तिदासु । ज्ञानदेवो ॥ १८०९ ॥
 पुढती पुढती पुढती । इया ग्रंथपुण्यसंपत्ती । सर्वसुखीं सर्वभूतीं । संपूर्ण होईजे ॥ १८१० ॥
 शके बाराशतें बारोत्तरें । तै टीका केली ज्ञानेश्वरें । सच्चिदानंदबाबा आदरें । लेखकु जाहला ॥ १८११ ॥
 इति श्री ज्ञानदेवविरचितायां भावार्थदीपिकायां अष्टादशोध्यायः ॥

श्रीशके पंधराशें साहोत्तरीं । तारणनामसंवत्सरीं । एकाजनार्दनें अत्यादरीं । गीता-ज्ञानेश्वरी प्रतिशुद्ध केली ॥ १ ॥
 ग्रंथ पूर्वींच अतिशुद्ध । परी पाठांतरां शुद्ध अबद्ध । तो शोधूनियां एवंविध । प्रतिशुद्ध सिद्धज्ञानेश्वरी ॥ २ ॥
 नमो ज्ञानेश्वरा निष्कलंका । जयाची गीतेची वाचितां टीका । ज्ञान होय लोकां । अतिभाविकां ग्रंथार्थियां ॥ ३ ॥
 बहुकाळपर्वणी गोमटी । भाद्रपदमास कपिलाषष्ठी । प्रतिष्ठानीं गोदातटीं । लेखनकामाठी संपूर्ण जाली ॥ ४ ॥
 ज्ञानेश्वरीपाठीं । जो ओंवी करील मज्हाटी । तेणें अमृताचे ताटीं । जाण नरोटी ठेविली ॥ ५ ॥
 ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥
 ॥ शुभं भवतु ॥
 ॥ श्री परमात्मने नमः ॥
 ॥ तत्सत् ब्रह्मार्पणमस्तु ॥

Encoded and proofread by
 Chhaya Deo, Sharad Deo, and Vishwas Bhide.
 Assisted by
 Sunder Hattangadi, Joshi, and Shree Devi Kumar.

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
 Last updated November 23, 2008